

Eurosentrisme i sosiologien

Ida Hjelde

Cand. polit 1992

Mai 2006

Universitetet i Oslo
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Sammendrag

Denne oppgaven retter søkelys mot eurosentrismen i sosiologien. Gjennom å kombinere teoretiske perspektiver fra postkolonial teori og sosiologen Dorothy E. Smith utforsker jeg hvordan konstruksjoner av ”oss” – moderne, vestlige samfunn – inngår i sosiologiens eurosentriske verdensbilde. Fokuset mitt er både på å synliggjøre innholdet i disse konstruksjonene, og på hvordan de skapes. Jeg argumenterer for å se eurosentrisme som integrert i den ”normale” fremgangsmåten for sosiologisk forskning, hvis premisser vi vanligvis tar for gitt og derfor ikke ser.

Etter modell av D.E.Smiths sosiologikritikk, behandler jeg eurosentrismen som en metodologi. Jeg definerer valg av *geografisk referanseramme* og *perspektiv* som sentrale prinsipper i denne metodologien. Gjennom disse prinsippene konstruerer sosiologien et bilde av moderne, vestlige samfunn som løsrevet fra globale prosesser.

Jeg bruker postkolonial teori for å vise hvordan fenomenet eurosentrisme er knyttet til globale maktstrukturer. I følge et postkolonialt perspektiv muliggjøres eurosentrisme av Europa/vestens dominerende posisjon globalt, historisk og nåtidig, som eurosentrismen igjen legitimerer.

Gjennom eksempler fra to kurs i sosiologiundervisningen ved universitetet i Oslo, illustrerer jeg hvordan eurosentrismens metodologi gjøres i praksis. Jeg ser på hvordan den eurosentriske konstruksjonen av ”oss” kommer til uttrykk i forståelsen av to sentrale begreper i disse kursene: *modernitet* og *ulikhet*.

Avslutningsvis oppsummerer jeg hovedpoengene i oppgaven, og diskuterer hva som skal til for å *ikke* reprodusere et eurosentrisk verdensbilde i sosiologien. Jeg argumenterer for en kombinasjon av D.E.Smiths fremgangsmåte og postkolonial teori som et fruktbart utgangspunkt for å forske på det sosiale på en anti-eurosentrisk måte. Sentrale premisser i en anti-eurosentrisk sosiologi er å operere med verden som referanseramme for analyse og situering av forsker og studieobjekt i en global kontekst, samt et systematisk fokus på sosiale relasjoner som sosiologiens forskningsobjekt.

Forord

I denne oppgaven kritiserer jeg sosiologien, og mitt eget universitet, UiO, for å være preget og strukturert av eurosentrisme. Dette er en oppgave jeg er takknemlig for å ha fått lov til å skrive, og som ikke ville ha blitt skrevet uten den støtten jeg har fått fra enkeltpersoner og miljøer ved det samme universitet jeg kritiserer. Jeg vil spesielt takke min hovedveileder Karin Widerberg for uvurderlig støtte og oppmuntring under hele prosessen – og et fantastisk engasjement. Jeg vil også takke miljøet rundt forskningsprogrammet ”Kulturell kompleksitet i det nye Norge” for å ha tro på prosjektet mitt – og for at de valgte å gi meg økonomisk støtte gjennom studentstipend. Spesielt takk til min biveileder fra programmet, Cicilie Fagerlid, for alltid fruktbar veiledning og tilbakemeldinger jeg har hatt stor nytte av.

Jeg vil også takke alle studentkollegaer som har bidratt i denne prosessen, og det er så mange at jeg ikke kan nevne dere ved navn. Skrivegruppa ved kulturell kompleksitet har vært til stor hjelp og støtte. Det har også alle dere i pauserommet i 4. etg. i HH, som i tillegg til å stille opp til avkoblenende tull og tøys har utvist stor tålmodighet med mitt behov for å dele tanker om eurosentrisme i sosiologien. Jeg velger å takke barna mine for deres utålmodighet – som har vært en viktig motivasjon for å bli ferdig med dette arbeidet. Mamma og Hesham har lest og kommentert utkast – tusen takk for at dere tok dere tid. Takk til pappa for teknisk bistand. Takk for støtte fra alle dere ubetalelige venner.

Sist, men sannelig ikke minst, vil jeg rette en innstendig takk til alle som har bidratt indirekte til dette arbeidet, med medierende arbeid av ulikt slag – først og fremst gjennom barnepass og husarbeid: ansatte ved Grünerhagen barnehage og Møllergata skole og SFO, Hesham, mamma og pappa, tante Mari, tante Kari, Anita, Inger, Helen, Marit, Fatma, Rajac language school, Namozagaia og Papillon barnehage i Kairo og alle andre som har gjort det mulig for meg å finne den tiden og roen som kreves for å skrive en hovedoppgave. Når jeg sier at ”uten dere hadde ikke dette gått”, er det ikke en tom frase eller uttrykk for koketteri: Uten de enkeltpersonene og institusjonene som sammen med meg har passet på og tatt ansvar for mine tre barn, ville det ikke blitt noen oppgave.

Oslo, 1.5.2006.

Ida Hjelde

-	
Sammendrag	ii
FORORD	III
KAP. 1: INNLEDNING	1
Ubehaget i sosiologien.....	1
Bakgrunn.....	2
Problemstillinger.....	4
Avgrensning av prosjektet – hvordan besvare problemstillingene?	5
Metodiske refleksjoner	5
Valg og presentasjon av teoretiske perspektiver.....	5
Valg av empiriske illustrasjoner.....	6
Utfordringen i å skrive mot "det normale"	8
Drøfting av begrepsbruk.....	8
Oppbygging av oppgaven	10
KAP. 2: POSTKOLONIAL TEORI, EUROSENTRISME OG ANTI-EUROSENTRISME	12
Postkolonial teori.....	12
Relevansen av postkolonial teori for denne oppgaven – og for vestlig akademia	14
Hva er eurosentrisme?	15
Sentrale postkoloniale perspektiver på eurosentrisme.....	16
Individuelle og institusjonelle former for eurosentrisme.....	16
Eurosentrisme som strukturerende struktur	17
Europeisk vitenskap: "Europology"?.....	18
Den eurosentrisk samfunnsvitenskapen	20
Den eurosentrisk historien: Europa med tunnelsyn.....	20
Universalisering av det partielle	22
Orientalisme	23
Hva er det motsatte av eurosentrisme?	24
Interaksjonistisk, global historie	25
Fallgruver i analyser av eurosentrisme	26
Eurosentrisk anti-eurosentrisme	26
Eurosentrisme og etnosentrisme – like ille?	29
Metodologisk nasjonalisme – eller metodologisk eurosentrisme?	30
KAP. 3: DOROTHY E. SMITHS SOSIOLOGISKE KRITIKK AV SOSIOLOGIEN	33
Hva skal vi med sosiologi – og hva slags sosiologi vil vi ha?	33

Metodologi som virus og anti-virus	34
Sosiologien som redskap for de styrende	35
Den sosiologiske relasjonen.....	35
Hvordan gjøres styringssosiologi?.....	36
De sosiologiske konvensjonene	36
Konvensjonene bor i begrepene	38
Universaliserende og ekskluderende diskurser	38
Hvordan bør sosiologi gjøres?	40
Fra "A method of inquiry" til "institutional ethnography"	40
Et ståsted i hverdagslivet	42
Hvorfor se verden fra kvinners ståsted?	42
Å forske oppover	44
Sosiale relasjoner som sosiologiens forskningsobjekt.....	45
Synliggjøring av sosiale relasjoner	45
Kartlegging av institusjonelle relasjoner med etnografi som metode.....	46
Tekst som aktivitet og materialitet	47
Nøyaktighet i kartlegging.....	49
KAP. 4: EUROSENTRISK STYRINGSSOSIOLOGI?	50
Styringssosiologi og eurosentrisme som dominerende kunnskapssystemer	50
Hvordan <i>gjøres</i> dominans?	51
Eurosentrisme som en dimensjon ved styringsrelasjonene.....	52
Eurosentrismens metodologi	53
Geografisk referanseramme.....	55
Perspektiv/ståsted	55
Studieobjekt	57
KAP. 5: BLINDERN-SOSIOLOGIEN – PREGET AV METODOLOGISK EUROSENTRISME?	59
Det særegne ved det moderne.....	60
Modernitetens gjennombrudd.....	62
Modernitetens baksider	67
Dikotomien moderne-tradisjonell	69
Hvordan kunne et kurs om de sosiologiske klassikerne ha vært annerledes?	70
Ulikhet	72
Global ulikhet i sosiologiemnene ved UiO	74
SOS 4100- Ulikhet på masternivå	75

Faglig innhold i SOS 4100	76
Klasse og kultur: Michéle Lamont	78
Nasjonalstaten som referanseramme	79
Etnisitet og hvithet.....	80
Hva er hvit? Universalisering av det partielle	80
Hvit middelklassekultur i et globalt perspektiv	82
Forståelsen av det moderne som premiss for forståelsen av ulikhet	85
KAP. 6: AVSLUTTENDE REFLEKSJONER.....	86
Anti-eurosentrisk sosiologi – hvordan gjøre det?	87
Er det en motsetning mellom D.E.Smiths krav om lokal posisjonering og det postkoloniale perspektivet om å ha verden som referanseramme for analyse?	88
Synliggjøring av globale relasjoner	88
Er Dorothy E. Smiths sosiologi eurosentrisk?	90
Ståsted i hverdagslivet – men hvor?	90
Hushjelpa eller frua?	92
Globale omsorgskjeder – et eksempel på synliggjøring av globale relasjoner i sosiologisk forskning.....	93
Hva skal sosiologi være?	95
REFERANSER	98

Kap. 1: Innledning

Ubehaget i sosiologien

Denne oppgaven springer ut av en følelse av ubehag ved den norske sosiologien spesielt, og mer generelt ved norsk akademia og media. Jeg har over mange år levd i og reist mellom to land jeg opplever som veldig forskjellige - Norge og Egypt. Å bo i et annet land over tid, og ikke minst å reise frem og tilbake mellom Norge og Egypt, har gitt meg et nytt blikk på "mitt eget". Gjennom å erfare hverdagslivet i Egypt, hvordan folk lever livene sine og hva de er opptatt av, har jeg blitt oppmerksom på sider ved norsk samfunnsliv som jeg tidligere ikke hadde sett. Å lese egyptiske aviser og se egyptisk TV har lært meg mye om hvordan norske media virker. Å studere sosiologi ved et universitet i Egypt har fått meg til å se uuttalte premisser i sosiologiundervisningen i Norge, og at denne sosiologien hviler på et bestemt system for kunnskapsproduksjon. Også før jeg hadde studert sosiologi i Kairo hadde jeg reagert på mangelen på globale perspektiver i sosiologien slik jeg kjente den fra Blindern. Men det var først etter at jeg hadde erfart *en annen måte* å gjøre sosiologi på, i Kairo, at dette ble tydelig for meg. Og det var i Kairo jeg ble kjent med teoretiske perspektiver som kunne sette ord på og forklare de systematiske forskjellene i verdensbildene som produseres fra henholdsvis Egypt og Norge.

Hensikten med denne oppgaven er å belyse hvordan sosiologiens¹ perspektiv på verden former sosiologisk kunnskap om verden. Jeg retter søkelys mot at sosiologien, i for eksempel undervisningen ved universitetet i Oslo, produserer et verdensbilde som fremstår som nøytralt og universelt, men som i virkeligheten springer ut av et bestemt geografisk ståsted, som preger hva denne sosiologien ser - og ikke ser. Det er fordi eurosentrisme i sosiologien berører spørsmålet om hva sosiologi *skal være*; hvordan vi som sosiologer ser verden og hva slags rolle sosiologi kan spille i samfunnet, at denne oppgavens fokus er viktig.

Dette er en fagkritisk oppgave. Jeg vil likevel understreke at bakgrunnen min for å kritisere sosiologien *ikke* er et ønske om å skrive meg over i et annet fag, men en tro på at sosiologien potensielt kan være en vitenskap som kan bidra med viktig kunnskap om

¹ Hva jeg mener med 'sosiologien' drøftes annet sted i innledningskapittelet.

samfunnet vi lever i. Mitt utgangspunkt er at vi trenger pålitelig og nøyaktig² kunnskap om hvordan dette samfunnet fungerer, og at sosiologien tilbyr mange redskaper som *kan* være nyttige for dette formålet. Hvorvidt, og ikke minst *for hvem*, den kunnskapen som produseres er nyttig, avhenger imidlertid av hvordan vi anvender sosiologiens teoretiske verktøy.

Det er ikke kontroversielt i 2006 å hevde at vi lever i en globalisert verden. Uavhengig av hvor vi bor er det mange av de samme forholdene som preger livene våre – fra internasjonale avtaleverk, som WTO og GATTs, til miljøforurensing som krysser landegrenser og et internasjonalisert produksjons- og forbruksmønster. Verden vi lever i er preget av et stadig økende gap mellom fattige og rike land. Sosiologi er samfunnsvitenskap om det moderne samfunnet, som oftest forstått som vestlige samfunn. Det jeg kritiserer eurosentrisk sosiologi for, er at den *ikke* ser moderne, vestlige samfunn i et relasjonelt, globalt perspektiv. Denne måten å gjøre sosiologi på ser moderne, vestlige samfunn som en enhet som er geografisk begrenset til vesten, og som kan forklares utelukkende ut fra sin egen dynamikk. Globale prosesser og relasjoner som ligger til grunn for vestlige, moderne samfunn usynliggjøres, og ”våre” samfunn forstås ikke i relasjon til andre samfunn i vår tid – andre steder i verden. Et eksempel på dette er begrepet postindustriell, som i sosiologien brukes for å karakterisere moderne, vestlige samfunn. Kan virkelig vestlige samfunn kalles *postindustrielle*, når hele vårt forbruksmønster hviler på industriproduksjon i lavkostland utenfor vesten?

Målet mitt med denne oppgaven er ikke å argumentere for et bestemt syn på *hvordan* globale prosesser og relasjoner virker konstituerende på vestlige, moderne samfunn. Jeg begrenser meg til å peke på *at* globale perspektiver er relevante for å forstå ”oss”. I en globalisert verden blir vi blinde for sentrale sider ved dette ”oss”, hvis vi ikke anvender en global referanseramme for analysene våre.

Bakgrunn

Jeg vil fortelle litt om min erfaring med å studere sosiologi i Egypt, fordi jeg tror det kan hjelpe leseren til å komme inn i denne oppgavens problematikk.

Våren 2003 studerte jeg sosiologi ved det amerikanske universitetet i Kairo. Jeg fulgte to kurs på masternivå: ett om samfunn og kultur i Midtøsten, og ett om kjønn og

² Nøyaktighet (”accuracy”) er et av kriteriene for vitenskapelig kunnskapsproduksjon, som D.E.Smith vektlegger (2005:42). D.E.Smith er en sosiologisk teoretiker som jeg presenterer utførlig senere i oppgaven.

kjønnsroller. På begge disse kursene, som ellers var veldig forskjellige, la jeg raskt merke til referansen ”postcolonial theory”. Dette begrepet, som da var helt ukjent for meg, ble i ulike sammenhenger referert til i en selvfølgelig tone: ”you know, postcolonialism and all that...”, og på en måte som gjorde det umulig å spørre hva dette postkoloniale egentlig var. Postkolonial teori var rammen for å forstå det meste av det vi studerte, alt fra rurale forhold og bondeorganisering i det moderne Egypt, til ulike feministiske diskurser i Midtøsten.

Sosiologistudiet i Kairo introduserte meg for det postkoloniale som *teori*, men først og fremst med en annen måte å se verden på. En åpenbar forskjell fra sosiologien slik jeg kjente den fra Norge var det tematiske fokuset. Forelesningene og kurslitteraturen bar tydelig preg av vår geografiske lokalisering i Midtøsten, i et fattig og tidligere kolonisert land. Men jeg opplevde at det var noe mer og ”større” enn dette som skilte sosiologien ved det amerikanske universitetet i Kairo fra sosiologien slik jeg kjente den fra Blindern, som handlet om *situering i tid og rom*, og om å operere med *verden som analyseenhet*. I Kairo opplevde jeg at verden hele tiden var til stede i det vi studerte, uavhengig av tema. Selv lokale egyptiske fenomener ble analysert i en historisk og global sammenheng, og det ble tatt som en selvfølge at dagens Egypt ikke kan forstås utenfor rammen av den historiske bakgrunnen med kolonialisme og landets rolle i vår tids globale, økonomiske system. Om dette er riktig eller ikke, kan selvfølgelig diskuteres. Mange har påpekt at diskursen om imperialism og nykolonialisme i tidligere koloniserte land er problematisk, fordi den skygger for ”mindre” fortellinger, som ikke passer inn i den ”store” fortellingen om kolonialisme og den hvite verdens utbytting av fattige land.

Mitt poeng er heller ikke å fremholde det amerikanske universitetet i Kairo som et mønstereksempel på hvordan sosiologi bør undervises, men å bruke min erfaring fra en annen måte å gjøre sosiologi på til å se og beskrive sider ved *norsk* akademia. Denne erfaringen har åpnet øynene mine for hvordan sosiologifaget, ikke bare i Kairo, men også i Oslo, bærer preg av å se verden fra bestemte ståsted - globalt, historisk og økonomisk, og hvordan den norske sosiologien, i motsetning til den egyptiske, *ikke* er seg dette bevisst. Norge og vestens posisjon i verden *er ikke gjenstand for problematisering i den norske sosiologien*. Mitt syn på sosiologistudiet på Blindern er grunnleggende preget av denne for meg åpenbarende erfaringen fra Kairo, som har fått meg til å stille spørsmål om hvordan mangelen på situering i en global ramme preger forståelsen av vårt eget samfunn. Hvorfor er situering i en global kontekst essensielt for å forstå dagens Egypt – men ikke dagens Norge? Hvilke sider ved vårt eget er det vi blir blinde for ved å *ikke* plassere oss i en verdenskontekst?

Gjennom å bli kjent med postkolonial teori opplevde jeg også å få et teoretisk verktøy til å sette ord på og analysere mer personlige erfaringer fra Egypt. Fordi jeg har personlig tilknytning til begge land har jeg ikke kunnet slippe unna den anstrengende ”øvelsen” å forsøke å forene disse ulike perspektivene på verden: Når jeg er i Norge blir jeg stadig påmint hvordan jeg opplever verden sett fra Kairo – og vise versa. Å surfe på Dagbladets nettsider fra stua mi i Kairo, med egyptiske nyheter på TV i bakgrunnen, gir meg en sterk følelse av å leve i to parallelle virkeligheter. Handler disse nyhetene om den samme verdenen? Både i Egypt og i Norge forholder folk seg til vesten som naturlig sentrum i verden. Forskjellen er at man i egyptisk media, dagligliv og academia finner en sterk bevissthet om hva som *er* sentrum i dagens verden, og at dette problematiseres og utfordres, mens vi i vesten forholder oss til det samme sentrum - oss selv - men på en ubevisst og ikke-problematiserende måte. Det er her vi finner kjernen i eurosentrismen.

Problemstillinger

I denne oppgaven retter jeg søkelys mot eurosentrisme i sosiologien. Prosjektet mitt er å synliggjøre uuttalte premisser, som ligger til grunn for og som preger hvordan sosiologien ser sitt studieobjekt: ”det moderne samfunnet”.

Problemstillingen min kan formuleres i to hovedspørsmål:

- 1) Hvilke konstruksjoner av ”oss” inngår i et eurosentrisk verdensbilde, og hvordan kommer disse til uttrykk i sosiologien?

Kritikken av eurosentrisme fokuserer ofte på hvordan ”vi” setter opp vestlige standarder som universelle, og hvordan vi konstruerer bilder av ”de andre” for å bekrefte deres annerledeshet – og vår unikhhet. Men det er ikke bare bilder av ”de andre” som konstrueres gjennom den eurosentriske linsen. Med dette spørsmålet ønsker jeg å belyse representasjoner, fortellinger og bilder av ”oss”, i betydningen vestlige, moderne samfunn, i eurosentrisk sosiologi.

- 2) *Hvordan* skapes disse konstruksjonene av ”oss” i eurosentrisk sosiologi?

Med utgangspunkt i dette spørsmålet vil jeg utforske hvordan konstruksjonene av ”oss” blir til, gjennom å se eurosentrismen som en metodologi: Gjennom hvilke metodologiske prinsipper skrives og skapes de eurosentriske konstruksjonene av ”oss” i sosiologien? Min ambisjon er ikke å kartlegge alle konstruksjoner av ”oss” i sosiologien, men å belyse det jeg oppfatter som noen sentrale sider ved disse. Jeg skal heller ikke beskrive hele eurosentrismens metodologi, men peke på noen av de sentrale prinsippene i denne.

Gjennom drøfting av de to hovedspørsmålene er også min hensikt å belyse spørsmålet om hvordan sosiologi kan gjøres på en *ikke*-eurosentrisk måte. Hvordan kan en *alternativ* metodologi, for en anti-eurosentrisk sosiologi, se ut?

Avgrensing av prosjektet – hvordan besvare problemstillingene?

For å svare på problemstillingene til denne oppgaven anvender jeg hovedsaklig to ulike teoretiske perspektiver: (1) den kanadiske sosiologen Dorothy E. Smiths kritikk av, og alternativ til, den konvensjonelle måten å gjøre sosiologi på³ og (2) postkolonial kritikk av eurosentrisme.

Oppgaven er først og fremst en teoretisk drøfting av hvordan *kombinasjonen* av disse perspektivene kan kaste lys over problemstillingene. Jeg har villet skape en dialog mellom de to perspektivene fordi jeg mener de utfyller hverandre på fruktbare måter, og at de til sammen kan utgjøre et redskap for å synliggjøre eurosentrismen i sosiologien. På denne måten har dette prosjektet en *teoriutviklende* hensikt.

For å *illustrere* hvordan eurosentrismens metodologi virker i praksis, ser jeg på forståelsen av to sentrale sosiologiske begreper, *modernitet* og *ulikhet*, i sosiologiundervisningen ved UiO:. Jeg ser på hvordan forståelsen av disse begrepene kommer til uttrykk i to kurs: 1) *SOS 1003, Sosiologiens klassikere og det moderne samfunn*, på bachelornivå ('klassikerkurset'), og *SOS4100 – Ulikhet: Klasse, kjønn og etnisitet*, på masternivå ('ulikhetsskurset'). Jeg forholder meg til tilgjengelig skriftlig materiale om /fra kursene: presentasjoner, emnebeskrivelser og pensum. For klassikerkurset har jeg også hatt tilgang til forelesningsnotatene⁴.

Metodiske refleksjoner

Valg og presentasjon av teoretiske perspektiver

Postkolonial teori er ikke nytt i vestlig akademia, heller ikke på Blindern, men det er først og fremst i de humanistiske fagene at disse teoretiske perspektivene har fått innpass. Slik jeg kjenner det er postkoloniale perspektiver foreløpig i liten grad *integrert* i sosiologien, som en del av den sosiologiske måten å se verden på. Dette er i hvert fall tilfelle ved

³ D.E. Smiths forståelse av den konvensjonelle sosiologien diskuteres i kap. 3.

⁴ fra <http://www.uio.no/studier/emner/sv/iss/SOS1003/v04/> (lesedato: 17.4.2006)

universitetet i Oslo, hvor jeg i løpet av min tid som sosiologistudent aldri har blitt introdusert for begrepet *postkolonial* – ei heller *eurosentrisme*.

Det er på dette grunnlaget jeg behandler postkolonial teori i oppgaven: som et felt jeg er selvlært i, og med henblikk på lesere som ikke fra før er kjent med disse perspektivene. Det er også på dette grunnlaget at det har blitt en *teoriundersøkende* oppgave. Jeg har sett det som nødvendig å *sette sammen* teoretiske redskaper for å kunne utforske problemstillingene mine. En del av dialogen mellom postkolonial teori og andre teoretiske perspektiver tar form som kritikk av den konvensjonelle sosiologiens eurosentrisme. Men jeg har også ønsket å løfte frem hvilke *muligheter* som ligger i sosiologien for å motarbeide eurosentrisme. Det er med tanke på dette jeg har valgt å fokusere på D.E.Smith, fordi hun presenterer et *sosiologisk* alternativ til den konvensjonelle sosiologien. Jeg har villet utforske om dette alternativet *kan gjøres* til et redskap for anti-eurosentrisk, sosiologisk forskning – i kombinasjonen med postkoloniale perspektiver.

Fordi dette er en oppgave i sosiologi har jeg i diskusjonen av de to teoretiske perspektivene valgt å ta utgangspunkt i D.E.Smith, gjennom først og fremst å fokusere på postkoloniale perspektivers relevans for D.E.Smiths teorier. Den andre siden av denne diskusjonen, hvordan postkolonial teori kan dra nytte av D.E.Smiths innsikter om sosiologien, berører jeg bare på en indirekte måte gjennom min drøfting.

Jeg forholder meg verken til hele feltet 'postkolonial teori' eller til alt D.E.Smith har skrevet, men til det i disse perspektivene jeg har funnet hensiktsmessig å anvende for å belyse problemstillingene mine. Det er også mange stemmer jeg har måttet utelate, fra både sosiologien og den postkoloniale teorien, som kunne ha bidratt til å kaste lys over eurosentrismen i sosiologien. Ut fra omfanget av denne oppgaven har jeg imidlertid måttet begrense antall deltagere i denne teoretiske samtalen.

Valg av empiriske illustrasjoner

Jeg vil her si noe om hvilke refleksjoner som ligger bak mine valg av empiriske eksempler som illustrasjon av de teoretiske diskusjonene jeg har gjort i oppgaven.

Jeg har valgt å se på *modernitet* og *ulikhet* fordi begge kan sies å være *i kjernen av sosiologifaget*. Sosiologien handler selvsagt om mye mer enn ulikhet og modernitet, men det er vanskelig, for ikke å si umulig, å forestille seg et sosiologifag som *ikke* bygger på en grunnleggende forståelse av det moderne samfunnet – med studier av ulikhet. Sosiologien som fag vokste frem parallelt med industrialisering og utvikling av det moderne

samfunnet. Å forstå det moderne samfunnet kan sies å være sosiologiens overordnede problematikk.⁵

Det er fordi jeg ønsker å synliggjøre premisser i den sosiologiske kunnskapsproduksjonen som vi vanligvis ikke ser, fordi vi tar dem for gitt, at jeg har valgt å se på disse kjernebegrepene i sosiologien slik de kommer til uttrykk i to sentrale kurs, og ikke tatt hensyn til kurs jeg oppfatter som mer perifere – som for eksempel kurset *Flukt, migrasjon og flerkulturelle problemstillinger* på masternivå⁶. Både ”modernitet” og ”ulikhet” er begreper som tematiseres eksplisitt eller implisitt i mange kurs på både bachelor- og masternivå. Jeg har valgt ut ett kurs fra hvert nivå, som jeg oppfatter som spesielt sentrale: Klassikerkurset er obligatorisk for alle bachelor-studenter (sannsynligvis i mange sosiologiutdanninger verden over), og er det kurset som kanskje mest direkte tematiserer forståelser av det moderne samfunnet. Ulikhetskurset er det kurset hvor ulikhet tas opp mest eksplisitt. Det finnes også et ulikhetskurs på bachelornivå; jeg har valgt å se på ulikhetskurset på masternivå for å ha eksempler fra både bachelor- og masternivå.

Jeg kunne også ha valgt å studere sosiologien ved andre norske universiteter enn universitetet i Oslo. Jeg vet at det er mye interessant sosiologisk forskning med globale perspektiver som gjøres rundt om i landet. Hvis jeg var ute etter å påvise at *all* sosiologisk forskning som gjøres i Norge er eurosentrisk ville det ha vært en grov feil å angripe temaet eurosentrisk sosiologi på den måten jeg her velger, med utgangspunkt i bruk og forståelse av to begreper ved ett eneste sosiologisk institutt i Norge. Mitt valg av angrepsmåte henger sammen med problemstillingen i denne oppgaven, som ikke handler om å bevise eller motbevise en total eurosentrisme i sosiologien, men å belyse *eurosentrisme som et sentralt trekk ved sosiologien*. Kritikken min retter seg mot det som kan kalles sosiologisk *doxa* (Bourdieu 1977): en måte å tenke, forske og skrive sosiologi på som vanligvis oppfattes som ”normal”. Jeg peker på noen av de premissene som ligger til grunn for hvordan eurosentrismen skrives inn i sosiologien, som skaper systematiske mønstre både for kunnskap og ignoranse i faget. Gjennom å se på to sosiologikurs ved UiO vil jeg vise konkret hvordan denne metodologien *gjøres*.

⁵se for eksempel ”kort om programmet”, på nettsidene til sosiologi ved UiO:

<http://www.uio.no/studier/program/sosiologi/presentasjon/kort-om-programmet.html> (lesedato: 17.4.2006)

⁶SOS 2601, se <http://www.uio.no/studier/emner/sv/iss/SOS2601/> (lesedato: 24.4.2006)

Utfordringen i å skrive mot ”det normale”

Jeg har allerede beskrevet hvordan denne oppgaven har vokst ut fra en udefinerbar følelse av ubehag ved sosiologien. Jeg har gått mange ”runder” med bearbeiding av materialet som ligger til grunn for oppgaven, for å virkelig forstå hva eurosentrisme i sosiologien innebærer. Leseren vil oppdage at de sentrale poengene mine gjentas i løpet av oppgaven, på forskjellige måter. Jeg gjør disse gjentakelsene bevisst, fordi jeg tror det kan være nødvendig for leseren, som det har vært for meg, å få de samme poengene illustrert fra flere forskjellige vinkler. Dette henger sammen med hvordan eurosentrismen virker som et dominerende kunnskapssystem⁷. Å tenke mot ”det normale” er en krevende øvelse, både for skriver og leser. I arbeidet med oppgaven har jeg derfor lagt vekt på å presentere fagkritikken på en måte jeg tror kan lette denne jobben for leseren, gjennom bruk av eksempler og gjentakelser.

Drøfting av begrepsbruk

Dominerende kunnskapssystem

Det blir brukt ulike begreper for å beskrive hvordan eurosentrismen virker, som for eksempel hegemoni, diskurs, ideologi, epistemologi og paradigme⁸. I denne oppgaven engasjerer jeg meg ikke i en diskusjon om hvilke av disse begrepene som er best egnet for å beskrive eurosentrismen i sosiologien. I omtalen min av ulike teoretikere og deres perspektiver bruker jeg i størst mulig grad de samme begrepene som dem. Når jeg selv skriver om hvordan eurosentrismen fungerer, har jeg valgt å bruke begrepet ’dominerende kunnskapssystem’, som ligger tett opp til Sandra Hardings beskrivelse av eurosentrisme i boka *Is Science Multicultural?* (1998). Jeg synes dette begrepet beskriver to sentrale dimensjoner ved eurosentrismen, som jeg ønsker å fremheve: (1) at dette er en systematisk måte å produsere kunnskap på, (2) som er dominerende i forhold til alternative kunnskapssystemer.

Metodologi, epistemologi og paradigme

Sandra Harding skiller mellom epistemologier, paradigmer og metodologier (Collins 2000). Hun definerer epistemologi som en overordnet kunnskapsteori som omhandler standarder for å vurdere kunnskap; hva som ligger til grunn for våre oppfatninger av hva

⁷ Se definisjon av dette begrepet annet sted i innledningen.

⁸ I kap. to kommenterer jeg dette ytterligere, og refererer til hvem det er som bruker de respektive begrepene.

som er sant og gyldig, eller hva som skal regnes som vitenskap. Hun definerer *paradigme* som de tolkningsrammene som brukes for å forklare sosiale fenomener, mens *metodologi* viser til hvordan man *anvender* disse tolkningsrammene, gjennom *prinsipper for hvordan forskning skal utføres*. Jeg ser på epistemologi, paradigme og metodologi som tre ulike analytiske nivåer i et kunnskapssystem, som alle berører premisser for kunnskapsproduksjon.

I denne oppgaven har jeg valgt å fokusere kritikken av eurosentrismen på det metodologiske nivået. Dominerende kunnskapssystemer virker gjennom usynliggjøring av premissene som ligger til grunn for kunnskapsproduksjonen. Jeg mener *synliggjøring* av de metodologiske prinsippene i eurosentrisk sosiologi er sentralt for å kunne *gjøre* sosiologi på en ikke-eurosentrisk måte. At jeg skriver om sosiologi og eurosentrisme som noe som *gjøres*, vil nok låte fremmed for mange. Dette er imidlertid en bevisst bruk av verbet ”å gjøre”, som bunner i et syn på metodologi som en *praksis*.⁹

Når jeg fokuserer på eurosentrisme som en metodologi, er det for å synliggjøre *hvordan et eurosentrisk verdensbilde skapes*. Jeg vil tydeliggjøre at perspektivet den eurosentriske sosiologien tilbyr ikke er ”naturlig”, slik vi gjerne oppfatter det, men en bestemt *måte* å drive samfunnsvitenskap på, og som derfor kan utfordres. Jeg vil understreke at fokuset på eurosentrisme som en metodologi er en innfallsvinkel for å kritisere *hele* det eurosentriske kunnskapssystemet.

Dette perspektivet preger også diskusjonen min av mulige alternativer til eurosentrisk samfunnsvitenskap: Jeg vil drøfte konkret *hvordan* sosiologer kan gå frem i forskningen for å utfordre eurosentrismen som et dominerende kunnskapssystem.

”Oss”, ”vi” og ”vår”

Jeg bruker flere steder ”oss”, ”vi” og ”vår” som henvisning til moderne, vestlige samfunn og dets innbyggere. Jeg setter disse i anførselstegn, for å minne leseren på at ”oss” i virkeligheten ikke henviser til en enhetlig gruppe, men til en *konstruksjon* - som jeg tematiserer i denne oppgaven. Poenget mitt med å anvende ”oss” er ikke å forsterke konstruerte motsetninger mellom ”oss” og ”dem”, men å angripe en tankegang som ikke ser ”oss” i *relasjon* til resten av verden.

⁹ Denne bruken av *gjøres* er i tråd med D.E.Smiths perspektiver om å drive sosiologisk forskning med utgangspunkt i faktiske aktiviteter som utøves av individer i sosiale relasjoner. Betydningen av *gjøres* vil tydeliggjøres for leseren gjennom hele oppgaven.

Sosiologi

Det finnes mange måter å gjøre sosiologi på, noe som illustreres i denne oppgaven, og hva 'sosiologi' henviser til, vil alltid være kontekstavhengig. Dette gjelder også for min bruk av dette begrepet. Der det er aktuelt, spesifiserer jeg de forskjellige betydningene jeg legger i 'sosiologi'. Når jeg bruker 'sosiologi' uten ytterligere spesifisering, henviser jeg imidlertid til det som kan beskrives som en konvensjonell, eller "normal", måte å tenke og forske sosiologisk på *innenfor et eurosentrisk kunnskapssystem* som lesere og skrivere av sosiologiske tekster vanligvis ikke vil stille spørsmål ved.

Utgangspunktet for denne oppgaven er, som jeg har beskrevet, min opplevelse av å se *den norske* sosiologien utenfra, og de empiriske illustrasjonene jeg bruker er hentet fra sosiologiundervisningen ved et norsk universitet. Selv om denne bakgrunnen kanskje gjør min kritikk spesielt aktuell for norsk sosiologi, og for universitetet i Oslo, er det *ikke* den norske sosiologien som er studieobjektet mitt. Fokuset mitt er å belyse uuttalte premisser for kunnskapsproduksjonen i sosiologifaget, som ikke er avgrenset til den norske sosiologien¹⁰. På samme måte har jeg bevisst valgt å *ikke* kalle det jeg kritiserer for *vestlig* sosiologi. Dette ville implisere en antagelse om at all ikke-vestlig sosiologi er anti-eurosentrisk, noe som ikke er tilfelle.¹¹

Oppbygging av oppgaven

I kapittel to presenterer jeg leseren for postkoloniale perspektiver på eurosentrisme. For å tydeliggjøre hva som kjennetegner en *postkolonial* forståelse av eurosentrisme, drøfter jeg også andre typer kritikk av eurosentrisme og av eurosentrismens uttrykk som jeg mener mangler en analyse av globale maktstrukturer. I dette kapittelet diskuterer jeg også hva det *motsatte* av eurosentrisme er – som jeg har valgt å kalle anti-eurosentrisme.

I kapittel tre presenterer jeg D.E.Smiths kritikk av sosiologien, og hennes forslag til en alternativ sosiologi.

Kapittel fire er en diskusjon av den postkoloniale eurosentrismekritikken opp mot D.E.Smiths sosiologikritikk. Jeg drøfter hvordan de to perspektivene kan utfylle hverandre, for å gi økt forståelse for hvordan eurosentrismen *gjøres*, og kommer til uttrykk, i

¹⁰ Flere av de empiriske eksemplene i denne oppgaven er hentet fra ikke-norsk sosiologi.

¹¹ Den ikke-vestlige sosiologien er også strukturert av eurosentrismen, og ikke-vestlige sosiologer forholder seg til det samme dominerende kunnskapssystemet som vestlige sosiologer. Se for eksempel Alatas 2001a og Collins 2000.

sosiologien. Målet med dette kapittelet er å definere noen prinsipper i det jeg kaller *eurosentrismens metodologi*.

I kapittel fem anvender jeg det teoretiske rammeverket jeg har lagt frem i de foregående kapitlene, gjennom å se på hvordan eurosentrismens metodologi manifesterer seg i praksis. Jeg viser hvordan forståelsen av sentrale begreper i sosiologiundervisningen ved UiO, modernitet og ulikhet, kan tilbakeføres til prinsippene i denne metodologien (som jeg definerte kapittel 4). Jeg diskuterer hvordan denne måten å gjøre sosiologi på hviler på og reproducerer et eurosentrisk verdensbilde, hvor konstruksjonen av "oss" som løsrevet fra globale relasjoner står sentralt. Gjennom disse illustrasjonene peker jeg også på alternativer til den eurosentriske sosiologien, og sentrale premisser i en anti-eurosentrisk sosiologi.

I det siste kapittelet oppsummerer jeg hovedpoengene i oppgaven. Jeg diskuterer også muligheter og begrensninger i D.E.Smiths alternative sosiologi, og hvordan postkolonial teori kan utfylle hennes perspektiver for å gjøre sosiologi på en anti-eurosentrisk måte. Jeg trekker frem et eksempel fra aktuell sosiologisk forskning for å belyse hvordan anti-eurosentrisk sosiologi kan se ut, og hva som er sentrale premisser i en slik sosiologi.

Kap. 2: Postkolonial teori, Eurosentrisme og anti-eurosentrisme

Postkolonial teori

Postkolonial teori har i løpet av de siste tiårene blitt et stort forskningsfelt innen akademisk verden. Termen ”postkolonial” (på engelsk brukes både ”postcolonial” og ”post-colonial”) har vært og er fortsatt gjenstand for debatt, og det finnes mer enn én forståelse av hva postkolonial teori *er* og ikke minst, hva det *bør* være.

Postkolonial teori kan forstås som en reaksjon på det som tidligere var den dominerende måte å skrive om kolonialisme på: fra de koloniserendes perspektiv. Selv om postkoloniale teoretikere langt fra er en enhetlig gruppe, samles de rundt kritikk av kolonialismen og dens ulike konsekvenser - sett fra perspektivet til tidligere koloniserte land.

I utgangspunktet ble begrepet ”postkolonial” brukt av historikere etter andre verdenskrig om perioden etter at de tidligere koloniserte landene ble formelt uavhengige. Fra slutten av 70-tallet tok litteraturkritikere termen i bruk for å diskutere de ulike *kulturelle effektene av kolonialismen* (Ashcroft m.fl. 1998:186); et fokus som preger feltet også i dag. Gjennom å fokusere på de kulturelle effektene av kolonialismen ønsker postkoloniale teoretikere å vise at kolonialisme handler om mer enn okkupasjon av landområder; det innebærer også ”colonization of mind” (Gandhi 1998).

Postkolonial teori har helt fra starten av vært sterkt influert av poststrukturalistisk teori, gjennom sentrale figurer fra de humanistiske fagene, som Edward Said, Homi Bhabha og Gayatri Spivak. Selv om postkolonial teori i dag har fått innpass i flere fag, er innflytelsen fortsatt sterkest innen litteraturvitenskapen og de humanistiske fagene. Denne poststrukturalistiske dominansen innen postkolonial teori har blitt kritisert fra stemmer innen feltet som mener at fokuset på diskurs og kultur leder oppmerksomheten vekk fra de virkelige viktige temaene, som de materielle konsekvensene av koloniseringen. (Dirlik 1997; San Juan 1998). Noen snakker om at postkolonialisme har blitt et moteord innen vestlig akademisk verden, uten egentlig politisk slagkraft: Mens det har blitt legitimt å snakke om kulturelle forskjeller er det fortsatt tabu å snakke om imperialisme og økonomisk utbytting

(Eagleton, i Loomba 1998:intro s.14). Mange postkoloniale teoretikere avviser imidlertid denne kritikken med at man i virkeligheten ikke *kan* skille mellom diskurs og materialitet – eller kultur og politikk – fordi disse sfærene alltid henger sammen. I følge en slik forståelse er det ingen motsetning mellom å fokusere på diskurs og kulturelle effekter av kolonialismen, og likevel være opptatt av de materielle forholdene som ligger til grunn for og virker i samspill med diskursene (Loomba 1998; Said 1978).

På 1930-tallet var 84,6 % av verdens landområder europeiske kolonier eller ekskolonier (Loomba 1998:15). Europas ekspansjon strakk seg over flere hundre år og over et enormt geografisk område. Det sier seg selv at man ikke kan snakke om verken *kolonisering* eller *det å bli kolonialisert* som ensartede bevegelser og erfaringer. Det er et mål innen postkoloniale studier å søke etter å nyansere bildet av den koloniale erfaringen, gjennom å fokusere på partikulære historier og særlig på den *responsen* de europeiske stormaktene ble møtt med i de koloniserte landene, i form av motstand - eller mangel på motstand.

Prefikset ”post” i ”postkolonial” refererer til at den formelle kolonialistiske epoken er avsluttet. Postkolonial teori fokuserer på virkninger og ettervirkninger av den formelle koloniseringen, men vel så sentralt står forståelsen av at dagens globale maktbalanse også preges av kolonialisme, om enn med andre midler. Mange kaller dagens globale, økonomiske politikk nettopp for nykolonialisme, og ser i det perspektivet blant annet våre dagers utviklingshjelp fra nord til sør som en videreføring av kolonialistiske avhengighetsforhold (Shohat 1994:17).

Den amerikanske feministen og filosofen Sandra Harding beskriver postkolonial teori som et mangfoldig felt med sprikende og ofte motsetningsfylt fokus, som bunner i ulike historiske erfaringer av kolonialisme (Harding 1998:16). Som et forsøk på å definere noen felles trekk for dette feltet, presenterer hun tre retningslinjer: den første peker på at postkolonial teori ikke er *monolittisk*, og at mangfoldet innen feltet er en ressurs for teoretisering over hvordan vitenskapen påvirkes av den historiske og sosiale sammenhengen den vokser frem i. For det andre foreslår hun å se det postkoloniale som ”et kritisk diskursivt rom”, for ulike posisjoneringer, diskusjoner og praksiser (Harding Davis Hess, i 1998:16). En tredje ledetråd til postkolonial teori, er å se *dekolonisering* som en egenartet, politisk tendens innen postkoloniale rom.

Such terms draw attention to the necessity of active intervention in still prevailing and powerful discourses, their institutions, and practices, in order to end the forms of colonialism and neocolonialism that still structure most people's lives in the North and everywhere else around the globe (Harding 1998:16).

I et kolonialt maktforhold er det de dominerendes stemme som blir privilegert. Innenfor postkolonial teori er det derfor et mål å gi stemme til de *dominerte* gruppene i dette maktforholdet, som innvandrerbefolkning i vestlige land, og, i en global kontekst, innbyggere i dagens tidligere koloniserte land.

For samfunnsvitenskaplig forskning kan implikasjonen av dette være å forsøke å se verden fra disse marginaliserte gruppenes perspektiv. Den svenske sosiologen Diana Mulinari uttrykker et slikt syn, i det hun argumenterer for at forskere bør ta utgangspunkt i marginaliserte gruppers livserfaringer, fordi deres erfaringer, historisk sett, har blitt ekskludert "från den sosiologiske diskursen om vad et samhälle är och vad som är en relevant vetenskaplig fråga." (Mulinari 2005:115).

Relevansen av postkolonial teori for denne oppgaven – og for vestlig akademia

Jeg oppfatter feltet postkolonial teori som dominert av to sammenvevde fokus, som begge bygger på en anerkjennelse av at kolonialismen har hatt og har kulturelle så vel som materielle konsekvenser både for de koloniserte og de koloniserende landene. Det første er rettet mot å identifisere og beskrive kolonialismens effekter. Det andre tar sikte på å *utfordre* disse gjennom ulike forsøk på *dekolonisering* ved å skape og fremme alternativer til de kulturelle og sosiale uttrykkene som springer ut av det koloniale maktforholdet.

I denne oppgaven anvender jeg postkoloniale perspektiver som innfallsvinkel til å se på kulturelle effekter av koloniseringa i vesten, hos "oss". Jeg ønsker å rette fokus mot at globale maktforhold, både historiske og nåtidige, også har manifestert seg i "vår" kultur og i "våre" samfunn – ikke bare hos de tidligere koloniserte landene.

Som beskrevet innledningsvis i dette kapittelet er postkolonial teori mye brukt i akademia i Egypt, mens det i den norske sosiologien fortsatt er et fremmed begrep for mange. Min anvendelse av postkolonial teori i denne oppgaven må forstås på bakgrunn av at dette må kunne sies å være et nytt felt i den norske sosiologien. Postkoloniale teoretikere i dagens Egypt er opptatt av å *nyansere* den koloniale erfaringen. De vil understreke at kolonialismen ikke var et entydig prosjekt men at den også besto av motstand. Her i Norge er terrenget annerledes. Snarere enn å *nyansere*, kan vi se det som et første skritt på veien

mot dekolonisering å anerkjenne at kolonialismen har påvirket, og påvirker, våre liv og samfunn.

Hva er eurosentrisme?

Eurosentrisme er et tema som opptar teoretikere fra et bredt spekter av fagfelt; fra naturvitenskapene¹² til samfunnsvitenskapene. De mange ulike innfallsvinklene til temaet har gitt beskrivelser av forskjellige sider ved eurosentrismen og hvilke uttrykk den kan ha. I denne delen av oppgaven skal jeg presentere noen av disse, med fokus på samfunnsvitenskapene.

Eurosentrisme kan forstås på ulike måter, som er knyttet til grunnleggende forskjellige analyser av eurosentrismens fundament og virkninger. En utbredt oppfatning, både i og utenfor academia, er at eurosentrisme er det samme som etnosentrisme. Med bakgrunn i perspektiver fra postkolonial teori vil jeg argumentere for at eurosentrisme *ikke* er det samme som etnosentrisme, og at dette henger sammen med eurosentrismens kobling til globale maktstrukturer. Dette er i tråd med den egyptiske sosialøkonomen Samir Amins forståelse eurosentrisme, slik han legger det fram i boka *Eurosentrisme* (Amin 1992). Her argumenterer han for at Europa og vestens posisjon i verdenssammenheng har vokst frem historisk, gjennom globale relasjoner. Denne *posisjonen*, og de maktstrukturene den inngår i, legitimeres gjennom eurosentrismen, og er også utgangspunktet for alle ulike uttrykk for eurosentrisme.

Det er altså spesifikke, historisk fremvokste maktstrukturer som gir oss muligheten til å definere Europa som verdens navle og det vestlige som norm. En integrert del av eurosentrismen er at Europas/vestens posisjon i globale maktstrukturer naturaliseres og usynliggjøres. Eurosentrisme handler med andre ord ikke bare om at vi ser oss selv først, på bekostning av "de andre" men også om *hvordan vi ser*, og *ikke ser*, oss selv. Dette perspektivet åpner for en forståelse av at den norske sosiologiens eurosentrisme ikke bare handler om pensumlister med utelukkende vestlige navn, eller at sosiologien i liten grad befatter seg med studier av ikke-vestlige land, men kanskje først og fremst om at vi systematisk *ikke* ser vårt eget samfunn som relasjonelt konstituert i en global kontekst. Det er denne dimensjonen ved eurosentrisme jeg ønsker å fokusere på.

Sentrale postkoloniale perspektiver på eurosentrisme

Postkolonial teori er altså et mangfoldig felt, og det er derfor ikke uproblematisk å snakke om et postkolonialt *perspektiv* eller postkolonial *teori* som noe enhetlig. Jeg vil ikke presentere alle nyansene i postkolonial teori eller alle ulike forståelser av hva eurosentrisme kan være, men har valgt å fokusere på det jeg ser som sentrale postkoloniale perspektiver på eurosentrisme. Mitt utvalg springer ut fra min interesse i å forstå eurosentrismen slik den kommer til uttrykk i konstruksjoner av Vesten i sosiologien.

Individuelle og institusjonelle former for eurosentrisme

I innledningen til boka *Is Science Multicultural?*, beskriver Sandra Harding fem ulike former eurosentrisme kan ta (Harding 1998:13-14):

Åpne og skjulte eurosentriske holdninger og praksiser ("Overt and covert eurocentric beliefs and practises") er de to første formene, og de eneste som utøves bevisst av enkeltindivider. "Overt" uttrykkes og utøves åpent, mens "covert" skjules av utøveren.

Institusjonell eurosentrisme ("Institutional eurocentrism") er institusjoners praktisering av eurosentrisme. Eksempler på institusjonell eurosentrisme er for eksempel når legeforeninger ekskluderer spesialister i ikke-vestlig medisin eller når vitenskapshistorikere utelater vitenskapelige tradisjoner fra andre deler av verden fra sine beretninger. **Samfunnsmessig eurosentrisme** ("Societal eurocentrism") er når den typen holdninger som uttrykkes i institusjonell eurosentrisme faktisk støttes av flertallet i det samfunnet og den kulturen som etablerer og opprettholder disse institusjonene. Den femte formen, **filosofisk eurosentrisme** ("Civilizational or philosophic eurocentrism"), oppstår når eurosentrismen praktiseres av hele "sivilisasjoner" over lange historiske perioder. Harding beskriver dette nivået av eurosentrisme som det vanskeligste å identifisere, fordi det virker strukturerende på alle områder, helt ned til dagliglivets aktiviteter, på en sånn måte at det virker utenkelig å innta en posisjon utenfor. Filosofisk eurosentrisme kan ta form som både en etikk, en epistemologi og en ontologi. (Harding 1998:14).

I et postkolonialt perspektiv analyseres eurosentrisme som et fenomen med dype strukturelle røtter. I et slikt perspektiv forstås de ulike uttrykkene for eurosentrisme, både

¹² Se for eksempel Powell, Arthur B, og Marilyn Frankenstein. 1997. *Ethnomathematics: challenging eurocentrism in mathematics education*. Albany: State University of New York Press.

på individuelt og institusjonelt nivå, både som *uttrykk for*, og opphav til, sosiale strukturer (Harding 1998): Eurosentrismens uttrykk muliggjøres av underliggende sosiale strukturer, som eurosentrismen igjen bekrefter og legitimerer.

Eurosentrisme som strukturerende struktur¹³

Det er først og fremst eurosentrisme i det Harding kaller den filosofiske formen som er gjenstand for analyse og kritikk i postkolonial teori. Filosofisk eurosentrisme beskrives av postkoloniale teoretikere på flere måter, med utgangspunkt i begreper som hegemoni (Said 1978; Said 1993), diskurs (Harding 1998; Shohat 1994), ideologi (Amin 1992), epistemologi (Collins 2000) og paradigme (Amin 1992). Selv om disse begrepene anvendes for å belyse ulike sider ved eurosentrismen, oppfatter jeg dem først og fremst som et sett av *innfallsvinkler* til å analysere hvordan eurosentrismen virker, gjennom å ta for gitt og normalisere "the hierarchical power relations generated by colonialism and imperialism, without necessarily even thematizing those issues directly." (Shohat 1994:2).

I Samir Amins beskrivelse av eurosentrisme som et paradigme, vektlegger han hvordan eurosentrismen fungerer spontant, "ofte i de tilsynelatende tilfeldighetenes og den sunne fornuftens tåkeheim" (Amin 1992:13). Den finnes overalt, både i media, i dagliglivet og i vitenskapen, og nettopp fordi eurosentrismen fungerer som et paradigme, kan det være vanskelig å peke på hva det er og hvordan det virker. Amin går så langt som å kalle eurosentrisme et tabuområde: "Motstanden mot kritikken av eurosentrismen er alltid ytterliggående, for her er vi på vei inn i tabuområdene." (Ibid.: 136)

Koblingen mellom eurosentrisme og reelle, globale maktstrukturer står sentralt i postkolonial teori. I følge dette synet har eurosentrismen vokst frem historisk som ledsagende ideologi til kolonialismen, og spiller i dag en tilsvarende rolle som forsvar for vår tids globale ulikhet (Amin 1992; Shohat 1994). Denne forståelsen kan føres tilbake til Edwards Sids bok *Orientalism* (Said 1978); en klassiker i postkoloniale studier, hvor han analyserer den vestlige diskursen om orienten som grunnleggende styrt av vestlige, koloniale interesser.

Forståelsen av eurosentrisme som et historisk konstituert og strukturelt fenomen, innebærer også et bestemt syn på hva *anti-eurosentrisme* er: Gode intensjoner og tolerant adferd er ikke i seg selv noen garanti for at man faktisk støtter anti-eurosentriske praksiser.

¹³ Begrepet 'strukturerende struktur' er opprinnelig brukt av A. Giddens (1984)

(Harding 1998; Shohat 1994). Selv de mest opplyste individer, med de høyeste moralske intensjoner, kan likevel praktisere og fremme strukturell eurosentrisme.

[...] Eurocentrism is the "normal" consensus view of history that most First Worlders and even many Third Worlders learn at school and imbibe from the media. As a result of this normalizing operation, it is quite possible to be anti-racist at both a conscious and a practical level, and still be Eurocentric. Eurocentrism is an implicit positioning rather than a conscious political stance [...] (Shohat 1994:4)

Både i sosiologien og i den feministiske vitenskapsteorien er det flere teoretikere som har forsøkt å utvikle begreper for å forklare hvordan sosiale strukturer kroppsliggjøres, hvorav det mest kjente av disse kanskje er Bourdieus begrep om *habitus* (Bourdieu 1990). I denne sammenhengen kan slike begreper anvendes for å forstå diskrepansen mellom individers antieurosentriske holdninger og deres eurosentriske *praksiser*: De sosiale strukturene eurosentrismen springer ut i fra nedfeller seg ikke bare i individer på et intellektuelt nivå, de manifesterer seg også i kroppene våre. Å utøve motstand mot eurosentrismen innebærer derfor å jobbe for endring av det samfunnet man er en del av, og et produkt av - og dermed innebærer det også å endre seg selv.

Europeisk vitenskap: "Europology"?

I følge Sandra Harding kjennetegnes alle kulturer ved spesifikke og systematiske mønstre for produksjon av kunnskap, som utgjør det hun kaller for *kunnskapssystemer* (Harding 1998). Hun beskriver forholdet mellom kultur og kunnskapsproduksjon som gjensidig konstituerende. Det innebærer et syn på all kunnskapsproduksjon som (a) grunnleggende preget av den lokale kulturen den er vokst frem i, og samtidig (b) en sentral og definerende del ved enhver kultur. I følge dette synet er den europeiske vitenskapelige tradisjonen ikke universell, men spesifikt europeisk og grunnleggende *lokal*, på linje med andre kunnskapssystemer: "[...] all knowledge, no matter how universally valid it is regarded to be, is local knowledge." (Harding 1998:72).

I tråd med dette synet kaller Harding det europeiske kunnskapssystemet for "Europology" (Harding 1998:91), som hun mener kjennetegnes av to analytisk atskilte, men historisk sammenkoblede dimensjoner. På den ene siden er "Europology" lik andre kunnskapssystemer. Det er grunnlagt på lokale ressurser, med fokus på det europeiske og europeere. Den andre dimensjonen ved "Europology" er den som skiller den fra andre typer lokale kunnskapssystemer, og som henger sammen med Europas historiske og nåtidige posisjon i globale maktstrukturer: "Its distinctiveness is also to be found in those

aspects of its content and conceptual framework that were and are enabled by its dominating and exploitative location in global power relations." (Harding 1998:91)

Harding peker på hvordan denne forståelsen av "Europology", springer ut av et postkolonialt perspektiv, som innebærer å se Europa både *nedenfra* og *utenfra*. Hun mener at de fleste forsøk på å analysere ulikhet (*difference*) feiler ved å fokusere på *enten* "mere difference" *eller* "hierarchical difference", mens begge perspektivene i følge Harding er nødvendige for å forstå de forskjellige dimensjonene ved ulikhet (Harding 1998:91).

Det er de kulturspesifikke og systematiske mønstrene for kunnskapsproduksjon som definerer hva vitenskap er og hvilke spørsmål den skal omhandle, men også hvilke spørsmål som *ikke* omfattes av vitenskapen. "Systematic ignorance is always also produced along with systematic knowledge, and these patterns of ignorance are just as culturally distinctive as are a culture's patterns of knowledge" (Harding 1998:68). Mønstrene for produksjon av kunnskap og ignoranse i den europeiske, vitenskapelige tradisjonen bygger med andre ord på europeisk kultur, og utgjør samtidig et særegent trekk ved denne kulturen.

Med utgangspunkt i Hardings resonnement kan man si at spørsmålet om vitenskap og kunnskapsproduksjon dypest sett berører spørsmålet om hva vi definerer som *kultur*. En sentral antagelse i postkolonial teori er at kolonialisme er en relevant del av alle kulturer: Europas ekspansjon i kolonialismens navn var både i omfang og karakter så omfattende at den har satt grunnleggende preg på både de koloniserende og de koloniserte landene. Bevisstheten rundt dette har etter hvert blitt stor i de tidligere koloniserte landene, mens forholdet mellom vestlig/europeisk kultur og arven fra kolonialismen fortsatt er lite utforsket. I boka *Culture and Imperialism* diskuterer Edward Said dette temaet, og han kritiserer hvordan de fleste vestlige humanister ikke ser sammenhengen mellom slaveri, kolonialisme og rasisme og "the poetry, fiction, philosophy of the society that engages in these practices on the other." (Said 1993:xiii). I følge Said henger denne mangelen på forståelse sammen med et syn på kultur som en "ren" sfære, som ikke er preget av politikk og samfunn. Selv om Said her retter seg mot humanister generelt, og litteraturvitere spesielt, kan den samme kritikken også sies å være gyldig for den vestlige samfunnsvitenskapen og sosiologien, som ikke anser Europas kolonisering av resten av verden som relevant for å forstå vestlige samfunn.

Den eurosentriske samfunnsvitenskapen

I et postkolonialt perspektiv forstås altså den europeiske vitenskapen som uttrykk for Europas spesifikke og relative posisjon globalt, både som *ulik* og *dominerende*; eller med Hardings betegnelser: både nedenfra og utenfra. Som alle andre kunnskapssystemer er den lokal, grunnlagt på lokale ressurser, men den er også formet av Europa/vestens privilegerte posisjon i historiske og nåtidige maktstrukturer. Det er denne dimensjonen ved vestlig vitenskap som i postkolonial teori beskrives som eurosentrisme.

I denne delen presenterer jeg noen sentrale uttrykk for eurosentrisme i samfunnsvitenskapen. Min presentasjon i det følgende bygger på ulike teoretikers forsøk på sammenfattende beskrivelser av hva eurosentrisme er (Amin 1992; Harding 1998). Jeg har vektlagt de aspektene ved eurosentrismen jeg oppfatter som spesielt relevante for å belyse mitt fokus i denne oppgaven: *hvordan eurosentrismen kommer til uttrykk i sosiologien gjennom konstruksjoner av moderne, vestlige samfunn*. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i det Sandra Harding definerer som to sentrale antagelser i eurosentrisk diskurs: (1) synet på Europa og det europeiske som uttrykk for det mest fremskredne i menneskelig utvikling og (2) synet på Europa og Europas utvikling som ”selvgenererende” (Harding 1998:14), som innebærer at Europa i eurosentrisk diskurs *ikke* ses som relasjonelt konstituert i en global kontekst. Samir Amin betegner dette aspektet ved eurosentrismen som å *nekte å operere med verden som analyseenhet* (Amin 1992).

Hvordan kommer disse premissene til uttrykk i samfunnsvitenskapen?

Den eurosentriske historien: Europa med tunnelsyn

Den eurosentriske historieskrivingen er et tema som opptar mange postkoloniale teoretikere, som synes å enes om dette som en sentral dimensjon ved eurosentrismen. I historiesynet kommer både antagelsen om Europa som det mest fremskredne i menneskelig utvikling og synet på Europa som selvgenererende til uttrykk.

Eurosentrisk historieskriving kjennetegnes ved forklaringer av Europas utvikling og den europeiske dominansen i den moderne verden *utelukkende gjennom interne europeiske trekk*. Sandra Harding kaller denne formen for eurosentrisk historieskrivning for ”internalist history accounts” (Harding 1998:26). Historiske beretninger av denne typen forklarer vestens møter med andre kulturer kun som spredning av vestlig kultur til andre deler av verden, og presenterer vestlig historie som en langstrakt bevegelse gjennom en ”tunnel of time”, som strekker seg fra Edens hage og frem til i dag. I følge Harding hviler

de internalistiske historiene om vesten på tre sentrale historier (Harding 1998:26-28): (1) forestillingen om "det europeiske mirakelet", (2) "the Dark Ages" og (3) den vitenskapelige revolusjonen, som i et postkolonialt perspektiv kritiseres for å være europeiske konstruksjoner, som alle forutsetter usynliggjøringen av den moderne vitenskapens røtter i både middelalderske europeiske og islamske kulturer. Til sammen bygger disse konstruksjonene av Europas historie opp under den sentrale ideen i eurosentrisk historieskrivning om vesten som "selvgenererende": "owing little or nothing to the institutions, practices, conceptual schemes, or peoples of other parts of the world." (Harding 1998:14).

Et sentralt element i de internalistiske historieberetningene om Europa, er henvisningene til det gamle Hellas som opprinnelsen til den vestlige sivilisasjonen, og oppfatningen av Europa som "den naturlige" arvtageren etter de gamle grekerne. Postkoloniale teoretikere hevder at koblingen mellom dagens Europa og de gamle grekerne også er en konstruksjon som tjener eurosentrisk historieskrivning: Det er ingen "naturlig" grunn til at Europa skal gjøre krav på denne arven. Aristoteles' samfunn var en del av en middelhavskultur som inkluderte Nord Afrika og det østlige Middelhavet, og ekskluderte mesteparten av det som i dag er Europa. Det greske opphavet kan altså med like stor gyldighet hevdes av mange andre kulturer, hvor den greske arven har blitt spredt via Islam (Harding 1998:29). Denne formen for eurosentrisk historieskrivning kan ses som forutsetningen for det eurosentriske synet på det moderne Europa som ensbetydende med *sivilisasjon*, i binær motsetning til barbari (Wallerstein 1999:172)

Sandra Harding beskriver det hun kaller for "externalist history accounts" som en reaksjon på de internalistiske fortellingene om Europa. Eksternalistisk historieskrivning vektlegger, i Marxistisk tradisjon, økonomiske og politiske interesser som relevante for å forklare Europas utvikling. Men også denne typen historiske beretninger er i følge Harding eurosentriske, i det de unnlater å se Europa som relasjonelt konstituert i en global kontekst: "[...] they persist by identifying the sources of the growth of European science and technology as lying entirely within Europe." (Harding 1998:31)

Eurosentrisk historieskriving bygger på en selektiv hukommelse, som systematisk fremhever trekk som underbygger ideen om Europa som iboende demokratisk og grunnleggende *sivilisert*. På den andre siden fremmer den en systematisk forminskning og usynliggjøring av Europas undertrykkende praksiser, ved å se dem som *unntak* og *avvik* fra den vestlige historiske utviklingen mot fremskritt og demokrati (Shohat 1994:3). Som en kritikk av dette aspektet ved eurosentrisk historieskrivning vektlegger postkoloniale

teoretikere hvordan fenomener som kolonialisme, slavehandel, rasisme og imperialism må forstås som *konstituerende* deler av vestlig historie og kultur. Det er dette historiesynet som ligger til grunn for Samir Amin forståelse av nazismen som ”en ekstrem formulering av eurosentrismens teser” (Amin 1992:133). I følge dette synet, som også uttrykkes av Aimé Césaire i klassikeren ”Discourse on colonialism” (Césaire 2000), må nazismen forstås som en logisk konsekvens av vår kultur, og ikke et avvik.

En forutsetning for å inkludere vestens såkalte utenomeuropeiske praksiser (som kolonialisme og imperialism) i sosiologiens forståelse av vestlige samfunn, er at vi opererer med en global referanseramme for analysene våre.

Universalisering av det partielle

I et postkolonialt perspektiv kritiseres den europeiske vitenskapen for å universalisere det som i virkeligheten er et lokalt, vestlig perspektiv. Universaliseringen av det vestlige perspektivet skjer ikke som åpen argumentasjon for at det vestlig perspektivet er det beste, men gjennom usynliggjøring av andre mulige perspektiver naturaliseres det vestlige perspektivet som universelt - og det eneste mulige.

I tråd med dette presenteres spesifikt vestlige historiske mønstre som universelt gyldige, og europeisk samfunnsutvikling blir ansett som den mest avanserte - og ikke minst den logiske fremtiden til mindre utviklede land (Wallerstein 1999).

Mens mange postkoloniale så vel som feministiske teoretikere ser på idealet om universalisme som en måte å allmenngjøre et bestemt perspektiv, og usynliggjøre posisjonen det springer ut fra, finnes det også postkoloniale teoretikere som kritiserer universalismen i den eurosentriske vitenskapen med utgangspunkt i en tro på at en sann universalisme er mulig. Det er dette synet som ligger til grunn i Samir Amins *Eurosentrismen* (Amin 1992), hvor han kritiserer eurosentrismen for å være anti-universalistisk i sin natur. Amin plasserer seg selv i tradisjonen fra de vestlige opplysningsfilosofene og deres idealer om universell humanisme, og erklærer at han tror på ideene fra den franske revolusjonen om individets frihet, individuelle menneskerettigheter og fremskritt – som universelle rettigheter. Samir Amin forstår eurosentrismen som ”den lemlestedede universalismen i det den moderne samfunnsideologi og samfunnsteori har å by på.” (Amin 1992:9). I følge Amin er det altså ikke universalismen i seg selv som utgjør det eurosentriske ved den vestlige vitenskapen, men det at den såkalte universalismen i virkeligheten er anti-universalistisk, ved at den

postulerer idealer som *ikke* gjelder for hele menneskeheten, og derfor heller må forstås som iboende rasistiske.

Det kan synes som en selvmotsigelse at en kritiker av det eurosentrisk paradigmet i vitenskapen adopterer idealer fra den vestlige opplysningsfilosofien – som nettopp kan sies å være i sentrum for den postkoloniale kritikken. Jeg oppfatter likevel ikke Amins kritikk som motstridende til kjernen i den postkoloniale kritikken av hvordan det lokale, vestlige perspektivet universaliseres gjennom eurosentrismen. Jeg forstår Amins prosjekt som et forsøk på å gjenerobre universalitetsbegrepet, og mener at hans bruk av begrepet universalisme på mange måter kan sammenlignes med feministiske forståelser av objektivitet, som bunner i en kritikk av den rådende bruken av begrepet, men som likevel ikke vil vi gi slipp på idealene bak.¹⁴ I følge Sandra Harding er ”sterk objektivitet” (*strong objectivity*), som hun knytter til *situert* kunnskap, et vitenskapelig ideal (Harding 1998:124). Hun ser dette objektivitetsbegrepet som sentralt for å gjenerobre epistemologiske ressurser (*Recovering epistemological resources*)(ibid.). Kanskje kan Amins prosjekt oppsummeres som ”Recovering Universalism”?

Orientalisme

I postkolonial teori ses orientalisme som en dimensjon ved eurosentrismen. Orientalismen er grundig beskrevet av Edward Said i hans verdenskjente bok fra 1978 med samme navn, som har hatt stor innflytelse i postkolonial teori.¹⁵ Orientalisme handler om hvordan ikke-vestlige sivilisasjoner har blitt beskrevet i vesten som ”det andre” – i et motsetningsforhold til det vestlige. Orientalistiske beskrivelser av ikke-vestlige samfunn tjener som bekræftelser av det vestlige – gjennom konstruksjonene av hva det *motsatte* av vesten er. Kritikere av orientalismen har pekt på dens funksjon som en legitimering av vestlig dominans, og som en integrert del av vestlig imperialisme. Orientalismen ser verden som strukturert via *binære motsetninger* som vestlig - orientalsk eller moderne - ikke-moderne. Immanuel Wallerstein, kjent for sin sentrale rolle i utviklingen av avhengighetsteori, er en av de vestlige sosiologene som har kritisert eurosentrismen i samfunnsvitenskapen. I artikkelen ”Eurocentrism and Its Avatars” (Wallerstein 1999) hevder han at den vestlige samfunnsvitenskap har videreført arven fra orientalismen, gjennom å anvende lignende

¹⁴ Toril Moi argumenterer for et lignende syn på objektivitet i essayet *Jeg er en kvinne* (2001).

¹⁵ Wallerstein (1999) trekker også frem Anouar Abdel-Malak som en sentral skikkelse i utviklingen av teorier om orientalisme.

typer av binære motsetninger i forsøk på forklare moderne samfunnsutvikling, som for eksempel Gemeinschaft - Gesellschaft og mekanisk - organisk solidaritet.

Though these polarities were usually not directly related to the literature on Orientalism, we should not forget that one of the earliest of these polarities was Maine's status and contract, and it was explicitly based on a comparison of Hindu and English legal systems (Wallerstein 1999:175).

I denne oppgaven retter jeg søkelys mot at sosiologiens konstruksjoner av det moderne samfunnet også skjer vi via metodologiske prinsipper som er *ulike* de som virker i den orientalistiske diskursen. Jeg belyser hvordan sosiologien konstruerer et "vi" gjennom *usynliggjøring* av "de andre". Den eurosentriske metodologien produserer et bilde av moderne, vestlige samfunn som løsrevet fra globale relasjoner – som selvgenererende (Harding 1998). Konstruksjonen av "oss" som selvgenererende innebærer et syn på at moderne, vestlige samfunn kan forklares utelukkende ut fra sin egen, indre dynamikk, som er grunnlagt på en usynliggjøring av de globale, sosiale relasjonene som er vevd inn i, og påvirker, måten vi lever livene våre på og organiserer samfunnene våre på. Det er sentralt at denne konstruksjonen fører med seg en usynliggjøring av vestlige lands dominerende og privilegerte posisjon i dagens globale økonomiske system. På en indirekte måte bidrar derfor eurosentrisk sosiologi til å forsvare rådende, globale maktforhold.

Usynliggjøringen av "de andre", globalt, i sosiologien, kan synes som en motsetning til hvordan den orientalistiske diskursen konstruerer "de andre" for å definere "oss". Jeg ser på begge deler som uttrykk for de maktrelasjonene som ligger til grunn for eurosentrismen: Både usynliggjøringen og konstruksjonen av "de andre" muliggjøres av vestens privilegerte posisjon i verden.

Hva er det motsatte av eurosentrisme?

Så langt i dette kapittelet har jeg fokusert på forståelser av eurosentrisme, i et postkolonialt perspektiv. I forlengelsen av dette beveger jeg meg nå over til spørsmålet om hva som er det motsatte av eurosentrisme, med fokus på hva anti-eurosentrisk vitenskap er. Denne diskusjonen henger sammen med fokuset mitt om å utforske hvordan eurosentrisme også innebærer et bestemt syn på "oss" – ikke bare "dem". Påstanden min er at det ikke er sosiologiens studieobjekt ("oss") som gjør sosiologien eurosentrisk, men *måten* vi ser studieobjektet på. I forlengelsen av dette resonnementet definerer jeg heller ikke anti-eurosentrisk samfunnsvitenskap ut i fra studieobjektet. Analyser av ikke-vestlige land kan

både være eurosentriske og anti-eurosentriske. Spørsmålet er dermed *hva som kjennetegner anti-eurosentrisk vitenskap?*

Med dette spørsmålet som utgangspunkt ønsker jeg i denne delen å tydeliggjøre det jeg mener er sentrale premisser i en anti-eurosentrisk vitenskap: 1) å ha verden som referanseramme for analyse og 2) synliggjøring av "Vesten" som en posisjon. Dette kan forstås som metodologiske prinsipper, som innebærer at vi legger til grunn et globalt, relasjonelt perspektiv for vitenskapelig forskning. Jeg vil illustrere betydningen av disse anti-eurosentriske premissene gjennom å presentere et sentralt felt i postkolonial teori: det interaksjonistiske, globale alternativet til den eurosentriske historieskrivningen.

Interaksjonistisk, global historie

I følge Harding er det postkoloniale alternativet til eurosentriske historieberetninger "interactionist global histories", som vektlegger *interaksjonen* mellom kulturer som sentralt for å forklare alle samfunns, også vestens, utvikling. Dette historiesynet utgjør kjernen i antropologen Eric Wolfs *Europe and the people without History*, hvor han analyserer Europas historie i et relasjonelt, globalt perspektiv. I følge Wolf må vi som samfunnsvitere se på alle kategorier og grupper som produkter av globale, historiske relasjoner og prosesser – og ikke ta deres eksistens for gitt.

[...] the world of humankind constitutes a manifold, a totality of interconnected processes, and inquiries that disassemble this totality into bits, and then fail to reassemble it, falsify reality. Concepts like "nation", "society", and "culture" name bits and threaten to turn names into things. Only by understanding these names as bundles of relationships, and by placing them back in the field from which they were abstracted, can we hope to avoid misleading inferences and increase our share of understanding (Wolf 1982:intro s.3).

I norsk sammenheng er historikeren Tore Linne Eriksen for pioner å regne på dette feltet, med sitt arbeid for å endre det tradisjonelle perspektivet i den norske historieskrivning mot en globalt orientert historie, som ser Vestens utvikling i lys av globale relasjoner (Linné Eriksen 2005).

I moderne sosiologi regnes et interaksjonistisk perspektiv som sentralt for å forstå menneskelig samhandling og sosiale strukturer, men fordi man ikke opererer med verden som referanseramme, analyseres ikke vestens utvikling i et global, interaksjonistisk perspektiv.

En teoretisk retning som har hatt stor innflytelse i det postkoloniale feltet, som vektlegger et globalt, interaksjonistisk perspektiv på historien, er den såkalte *avhengighetsskolen*. Teoretikere i denne tradisjonen bygger på en forståelse av verden som

skiller mellom *sentrum* og *periferi*, og forklarer utvikling og underutvikling som gjensidig konstituerende. Med dette synet til grunn forklares også forholdet mellom kapitalisme og kolonialisme på den samme måten; som to fenomener som forutsetter hverandre.

Capitalism arose as a world-scale process: as a world system. Capitalism became centralized in Europe because colonialism gave Europeans the power both to develop their own society and to prevent development from occurring elsewhere. It is this dynamic of development and underdevelopment which mainly explains the modern world (Blaut, i Harding 1998:33).

Avhengighetsskolen hadde sin "storhetstid" på 70-tallet. I nyere tid har avhengighetsteori blitt kritisert fra mange hold, blant annet for at den tilbyr forenklende forklaringer på komplekse fenomener ved å redusere alle forhold til å omhandle dynamikken mellom utvikling og underutvikling.¹⁶ Mange har pekt på at en slik reduksjonistisk tankegang har hatt konsekvenser i for eksempel den norske bistandspolitikken, som lenge var preget av blindhet overfor *interne* årsaker til underutvikling i den tredje verden (Tvedt 1990:14-15). Jeg ser på denne kritikken som berettiget, men mener *ikke* den gir grunnlag for å avfeie dynamikken mellom utvikling og underutvikling som irrelevant for å forklare det moderne samfunnet. Poenget må være å *nyansere* fortellingene, ved å bruke flere forklaringsmodeller. I dag er det mange postkoloniale teoretikere som gjør nettopp det, og viser at det er mulig å legge avhengighetsteoriens forståelse av forholdet mellom utvikling og underutvikling til grunn uten å kalle seg avhengighetsteoretikere - eller bruke dette som eneste forklaringsmodell (Loomba 1998; Shohat 1994).

Fallgruver i analyser av eurosentrisme

Eurosentrisk anti-eurosentrisme

Også uttalte kritikker av eurosentrisme kan fungere eurosentrisk, i følge Wallerstein (1996). Han argumenterer for at det er forståelig at samfunnsvitenskapene vokste frem som eurosentriske fordi de oppstod i Europa, som svar på europeiske problemer i en tid da Europa dominerte hele verden. Likevel er ikke dette noen unnskyldning for at samfunnsvitenskapene *i dag* fortsatt er strukturert av eurosentrisme. Perioden etter 1945 har vært preget av dekolonisering og økt politisk bevissthet om verden utenfor Europa. En

¹⁶ For en oversiktlig og kortfattet gjennomgang av kritikken mot avhengighetsteori, se innledningen til Shohat/Stams *Unthinking Eurocentrism* (1994)

del av dette har vært og er utformingen av det Wallerstein betegner som *en massiv kritikk* av eurosentrismen i samfunnsvitenskapene; en kritikk han mener er absolutt berettiget.

[...] there is no question that, if social sciences is to make any progress in the twenty-first century, it must overcome the Eurocentric heritage which has distorted its analyses and its capacity to deal with problems of the contemporary world (Wallerstein 1999:168-169)

Wallerstein betoner at vi må forstå hva som konstituerer eurosentrismen, hvis vi skal lykkes i å utfordre den, og at det ikke er uviktig hvilken form kritikken har. Han advarer mot kritikker av eurosentrismen som *bygger på* eurosentrismens premisser, og som dermed bidrar til å reprodusere dens grunnleggende strukturer. Han deler de ulike kritikkene av eurosentrismen i tre hovedposisjoner, med utgangspunkt i hvordan de forklarer at kapitalismen og 'det moderne samfunnet' vokste frem i vesten først.

I følge den første typen argumenter skyldes det mer eller mindre tilfældigheter at det var akkurat i Europa at moderniteten vokste frem først: Andre land og sivilisasjoner var også på vei mot den samme utviklingen, som ble avbrutt av Europas intervensjoner. Wallerstein peker på hvordan denne typen argumentasjon lider av en "logisk begrensning", i det den kommer til kort når det gjelder å forklare hvorfor kapitalismen og det moderne samfunnet *først* vokste frem i Europa (Wallerstein 1999:178). Dette sentrale spørsmålet omgås gjennom å fokusere på hvordan Europa avbrøt utviklingen mot kapitalisme andre steder i verden, heller enn *hvordan* Europa var i stand til dette. I følge Wallerstein er denne typen argumentasjon med på å bekrefte en grunnleggende eurosentrisk antagelse: at utviklingen mot kapitalisme og modernitet var et *positivt* gjennombrudd.

[...]by attempting to diminish Europe's credit for this deed, this deed, this presumed "achievement", they reinforce the theme that it was an achievement. The theory makes Europe into an "evil hero" – no doubt evil, but also no doubt a hero in the dramatic sense of the term, for it was Europe that made the final spurt in the race and crossed the finish line first (Wallerstein 1999:179)

Den andre typen av forklaringer på modernitetens gjennombrudd i Europa, gir heller ingen *forklaring* på hvorfor Europa 'nådde målet først', men argumenterer for at det ikke *var* noe gjennombrudd, fordi størsteparten av verden alltid har praktisert former for kapitalisme. Wallerstein viser hvordan også dette argumentet er eurosentrisk i sin anti-eurosentrisme:

[...] we are accepting the essential ideological argument of Eurocentrism, that modernity (or capitalism) is miraculous, and wonderful, and merely adding that everyone has always been doing it in one way or another. By denying European credit, we deny European blame (Wallerstein 1999:180)

Den tredje og siste typen av anti-eurosentriske argumenter, som skiller seg fra de to foregående ved å *ikke* bygge på og reprodusere eurosentriske antagelser, utfordrer det Wallerstein mener er kjernen i eurosentrismen: synet på utviklingen av kapitalismen som noe positivt og misunnelsesverdig. I følge denne forståelsen skyldes dette at Europas historie er blitt feilaktig analysert, noe som har hatt alvorlige konsekvenser for både vitenskapen og den politiske verden. For å kunne bøte på dette peker Wallerstein på viktigheten av å anerkjenne, og ikke underkjenne, det særegne ved Europas utvikling: Vi må akseptere som et historisk faktum at kapitalismen faktisk vokste frem i Europa først, og se det som vår oppgave som samfunnsvitere å forklare hvordan dette kunne skje. En slik forståelse danner et nødvendig grunnlag for å kunne kritisere Europas rolle i utviklingen av kapitalismen, og dette systemets konsekvenser ikke bare i vesten, men også i resten av verden.

Wallersteins grunnleggende mål er å forandre det eksisterende økonomiske systemet, og han mener at veien dit må gå gjennom å utfordre den eksisterende kunnskapsstrukturen, ved å utvikle en vitenskap som *ikke* skiller mellom det som er sant og det som er godt. En forutsetning for dette er at vi anerkjenner det særegne ved den moderne verden, og Europas rolle i den.

If one denies the specificity of the modern world, one has no plausible way of arguing for the reconstruction of knowledge structures, and therefore no plausible way of arriving at intelligent and substantively rational alternatives to the existing world-system. (Wallerstein 1999:183)

Når jeg videre i denne oppgaven skal diskutere hvordan eurosentrismen virker i sosiologien ved UiO, er det med bakgrunn i Wallersteins klargjørende skille mellom ulike former for anti-eurosentrisme. Jeg kritiserer *ikke* behandlingen av vestlige, moderne samfunn som noe særegent, men retter fokus mot *hva* ved vestens utvikling som løftes frem som unikt og særegent, og *hvordan* det presenteres.

For å tydeliggjøre ytterligere hva et postkoloniale perspektiv på eurosentrisme innebærer, vil jeg nå drøfte to varianter av det jeg ser som feilslåtte eller mangelfulle analyser av hva eurosentrisme er og hvordan eurosentrismens uttrykk skal forstås. Disse eksemplene har begge det til felles at de *ikke* analyserer eurosentrisme som uttrykk for globale maktrelasjoner.

Eurosentrisme og etnosentrisme – like ille?

Hardings beskrivelse av ”Europology”, den europeiske vitenskapen, som *både* ulik og dominerende i forhold til andre kulturers vitenskapelige tradisjoner, kan bidra til å kaste lys over hva som skiller eurosentrisme fra etnosentrisme. Etnosentrisme kan defineres som “a tendency to interpret or evaluate other cultures in terms of one's own”¹⁷. Med bakgrunn i Sandra Harding beskrivelse av *alle* kulturer og kunnskapssystemer som grunnleggende lokale, kan vi forstå etnosentrisme som et generelt trekk ved alle kulturer, også den europeiske. Dette er ikke det samme som å hevde at eurosentrisme og etnosentrisme er det samme. For mens etnosentrisme som fenomen bygger på *forskjeller* mellom kulturer (horisontale), er eurosentrismen konstituert ut fra det vertikale, hierarkiske forholdet mellom vesten og resten av verden (Amin 1992; Harding 1998).

Det er utbredt både i akademia og ellers i samfunnet å forstå eurosentrisme som synonymt med etnosentrisme, og dermed som løsrevet fra globale maktrelasjoner. Jeg mener det er et slikt syn Thomas Hylland Eriksen indirekte gjør seg til talsmann for når han sidestiller eurosentrisme med afrikansk anti-eurosentrisme:

Eurosentrisme består i å betrakte Europa som det selvfølgelige midtpunkt i verden, og å vurdere andre folk og regioner ut fra en europeisk målestokk. En slik holdning er selvfølgelig nedlatende og fordummende. Anti-eurosentrismen, som kommer til uttrykk blant annet i *New African*, går ut på at man bygger sin identitet på det man er imot. Ved å gi Vesten skylden for hele katalogen over afrikansk lidelse, presenterer man ikke bare en feilaktig og lite anvendelig analyse av kontinentets problemer. Man gjør seg dessuten mentalt avhengig av nettopp den man ønsker å gjøre seg uavhengig av. Det er rent så jeg blir minnet om en anarkist jeg i sin tid omgikk med. På bakgrunn av sin politiske overbevisning ønsket han å gjøre seg uavhengig av Staten. Derfor gjorde han sitt ytterste for å unngå lønnsarbeidet, slik at han kunne leve på trygd. Forstå logikken den som kan (Hylland Eriksen 2002)

Ved å beskrive eurosentrisme som ”nedlatende og fordummende”, og i neste omgang mer enn antyde at den afrikanske *anti-eurosentrismen* er like ille, unnlater Hylland Eriksen å se både eurosentrismen og anti-eurosentrismen som relasjonelt konstituerte: Det som utgjør grunnlaget for disse ideologiene og epistemologiene er spesifikke historiske erfaringer av dominans og underordning, som gjør at den afrikanske anti-eurosentrismen må analyseres i forhold til den undertrykkingen ikke-vestlige land og kunnskapssystemer har vært og blir utsatt for - historisk og nåtidig. I dette perspektivet fremstår den afrikanske anti-eurosentrismen ikke som et ekko av, men som *et svar* på eurosentrismen.

¹⁷<http://www.britannica.com/eb/article-68820?query=ethnocentrism&ct=> (lesedato: 12.4.2006)

En lignende forståelse av eurosentrisme som den Thomas Hylland Eriksen uttrykker, ligger til grunn for Herbjørnsrud og Bromarks diskusjon av oksidentalisme, i *Blanke Løgner, Skitne Sannheter* (2002), som sidestiller de to fenomenene: ”Slik utvikles på 1980-tallet og 1990-tallet en ny oksidentalisme som en parallell til den eldre orientalismen. Historien gjentar seg, med motsatt fortegn.” (Herbjørnsrud og Bromark 2002:267) Som støtte for sitt syn viser de til Bryan S. Turners uttalelse, i forbindelse med de senere års debatt om *Orientalismen*: ”Vi bør ikke bytte ut en utdatert orientalisme med en like fordomsfull oksidentalisme.” (Herbjørnsrud og Bromark 2002:267)

Denne sidestillingen av orientalisme og oksidentalisme står i direkte motsetning til Edward Sids bærende ide i *Orientalismen* om hvordan den vestlige diskursen om orienten må forstås på bakgrunn av de reelle globale maktforholdene den springer ut av. Den tysk-egyptiske antropologen Nadjie Al-Ali diskuterer i boka *Secularism, Gender and the State in the Middle East* (Al-Ali 2000), som er basert på et langvarig feltarbeid blant sekulære feminister i Egypt, hvordan konstruksjoner av ”Vesten” spiller en sentral rolle i dagens egyptiske politiske kultur; et fenomen hun mener ikke er spesielt egyptisk, men aktuelt i store deler av den postkoloniale verden. Al-Ali kaller denne tendensen for *oksidentalisme*, som hun mener ligner på *orientalisme* ved at den tar i bruk tilgjengelige kulturelle kategorier ”to gain symbolic advantage for ’the self’ and to handicap ’the other’” (Al-Ali 2000:26). Men hun understreker at det likevel *ikke* er riktig å analysere oksidentalisme som *det motsatte av orientalisme*: ”Up to the present, unequal distribution of political and economic power characterizes orientalism and occidentalism as two similar yet distinct processes.” (Al-Ali 2000:26) Med bakgrunn i dette synet forstår Al-Ali oksidentalismen i dagens Egypt som en modernitetskritikk ”which is deeply aware of and reacting against orientalism.” (Al-Ali 2000:26).

Thomas Hylland Eriksen uttrykker en forståelse av eurosentrisme som synonymt med etnosentrisme, mens Herbjørnsrud og Bromark beskriver oksidentalisme som det samme som orientalisme. Jeg mener at begge disse forståelsene er grunnlagt på eurosentriske premisser, ved at de usynliggjør de globale maktforholdene som konstituerer eurosentrismen. “While all negative stereotypes are hurtful, they do not all exercise the same power in the world.” (Shohat 1994:183).

Metodologisk nasjonalisme – eller metodologisk eurosentrisme?

Fraværet av et globalt interaksjonistisk perspektiv i den vestlige sosiologien har også vært gjenstand for kritikk fra den tyske sosiologen Ulrich Beck. Han kritiserer

samfunnsvitenskapene for å operere med en etter hans mening for snever referanseramme for analyse, nasjonalstaten, og kaller dette for ”metodologisk nasjonalisme” (Beck 2003). Mange av de store utfordringene vi står overfor i dag, som for eksempel miljøforurensning og terrorisme, krysser nasjonalstatenes grenser, hevder Beck, og må derfor forstås i en global kontekst. Han mener vi trenger en metodologisk endring (*a methodological shift*) (ibid.:45) i samfunnsvitenskapene, og argumenterer for at vi må erstatte den metodologiske nasjonalismen med en ”metodologisk kosmopolitanisme”. (ibid.:45)

I Norge er historikeren Knut Kjeldstadli en av dem som har brukt begrepet *metodologisk nasjonalisme*, og anvendt det for å analysere den norske debatten om innvandring (Kjeldstadli 2003). Dette teoretiske perspektivet preger også Herbjørnsrud og Bromarks kritikk av den rådende historien om Norge, selv om de så vidt meg bekjent ikke anvender begrepet ’metodologisk nasjonalisme’ (Herbjørnsrud og Bromark 2002).

Jeg mener at Beck med sitt begrep om *metodologisk nasjonalisme* retter en relevant kritikk mot vestlig akademia. Valg av referanseramme for analyse, enten vi velger bevisst eller ubevisst, er i stor grad bestemmende for både hva vi ser og ikke ser; for hva som tydelig kommer frem på kartet og hva som blir ”blinde flekker”. Becks kritikk av metodologisk nasjonalisme samsvarer på mange måter med den postkoloniale vitenskapens krav om å ta verden som analyseenhet (Amin 1992). Men selv om det metodologiske fokuset er det samme, er kritikken ulikt fundert. Det Beck ser som et generelt metodisk problem analyserer den postkoloniale kritikken som et resultat av en strukturell verdensordning. Jeg ser det som relevant å sammenligne Becks begrep om metodologisk nasjonalisme med sidestillingen av eurosentrisme med etnosentrisme og oksidentalisme, som jeg har diskutert tidligere i dette kapittelet. Becks forståelse av det han kaller den metodologiske nasjonalismen i samfunnsvitenskapen kan også forstås som eurosentrisk, fordi han *ikke* analyserer mostanden mot å operere med verden som referanseramme i sammenheng med globale maktrelasjoner.

Becks kritikk skiller seg også fra den postkoloniale kritikken på et annet sentralt område. Han fremfører sin kritikk mot metodologisk nasjonalisme på bakgrunn av en forståelse om ”det andre moderne” – en verden som er preget av globalisering og transnasjonale bånd, og hvor derfor ikke nasjonalstaten lenger er egnet som referanseramme (Beck 2004b). Også her er det samsvar mellom Beck og postkoloniale perspektiver i kritikken (av nasjonalstaten som referanseramme), men uenighet i fundamentet. Mens Beck behandler globalisering og transnasjonalitet som særegne fenomener for ”det andre moderne”, hevder postkoloniale teoretikere at dette ikke er noe

nytt. Den postkoloniale historieskrivingen har vist at en global referanseramme ikke bare er nødvendig for å forstå samtidige fenomener, men også for å forstå verdens historiske utvikling – fra det gamle Egypt og til i dag. I følge den globale interaksjonistiske historieskrivingen er med andre ord ikke globalisering, eller sammenhengen mellom lokale fenomener og globale prosesser, nye fenomener.

Kap. 3: Dorothy E. Smiths sosiologiske kritikk av sosiologien

Da jeg tok teorikurset på hovedfag i sosiologi var D.E.Smith pensum for den siste forelesningen. Det var etter denne forelesningen at en av mine medstudenter kom med kommentaren: "Hvorfor lærer vi dette *nå*? Dette blir som å fortelle oss: Glem alt det dere har lært hittil!" D.E.Smith retter nemlig sin kritikk mot store deler av nettopp den typen teori og metode som vi gjennom teoriundervisning ved universitetet har lært oss å gjenkjenne som *sosiologi*. Hun går lenger enn å kritisere; hun mener at sosiologisk forskning bør gjøres på en grunnleggende annen måte. Hun beskriver sitt eget alternativ for utforskning av det sosiale ikke bare som en metodologi – men som en *sosiologi*, som, i følge henne selv, innebærer en *ontologisk vending* (D.E.Smith 2005).

D.E.Smith kan ikke beskrives som en lett tilgjengelig teoretiker. Tekstene hennes kjennetegnes av et meget presist, men komplisert språk. I arbeidet med denne oppgaven har jeg brukt mye tid på å bearbeide hennes tekster for å kunne presentere essensen i D.E.Smiths sosiologikritikk, og –alternativ på en mest mulig leservennlig måte. Den største utfordringen med å lese D.E.Smiths tekster tror jeg likevel ikke ligger i språk eller stil, men i å *sette seg inn i et tankeunivers* som bryter med rammene for hva vi kjenner som sosiologi.

Hva skal vi med sosiologi – og hva slags sosiologi vil vi ha?

Bakgrunnen for D.E.Smiths kritikk av sosiologien og utformingen av en alternativ fremgangsmåte er erfaringer fra hennes eget liv med å "jobbe i to verdener"; i den ene som alenemor for to små barn og i den andre som vitenskapelig ansatt ved universitetet. Hun opplevde et gap mellom to ulike virkeligheter, og at det abstrakte arbeidet med tekst som sosiolog ikke "hang sammen med" hennes hjemmeliv med barna - fylt av konkret og kroppslig arbeid. Denne opplevelsen fikk henne til å spørre seg om *hvilken virkelighet* sosiologien blir skrevet ut i fra (Widerberg 1995). Med dette spørsmålet som utgangspunkt har D.E.Smith kritisert hvordan tradisjonell sosiologi *gjøres*, og også utviklet et alternativ for hvordan hun mener sosiologisk forskning *bør* gjøres.

D.E.Smiths prosjekt er grunnleggende samfunnskritisk. Hun mener at "normal" sosiologi slett ikke er en nøytral samfunnsvitenskap, men at den fungerer som et redskap

for de styrende i samfunnet, og bidrar til å bevare de rådende maktforholdene. Gjennom å bryte med den tradisjonelle måten å gjøre sosiologi på vil hun utfordre ”maktens perspektiv” (*styringsperspektivet*¹⁸). Målet er å bidra til forandring. Hun ønsker at hennes egen metode skal fungere som et *verktøy* for de subjektene forskningen omhandler.

Metodologi som virus og anti-virus

D.E.Smith nøyter seg ikke med å kritisere og innta et opposisjonelt standpunkt; hun har ikke tro på at opposisjon i seg selv fører til forandring. Dette henger sammen med hennes syn på hvordan sosiologien er styrt gjennom det hun kaller *de sosiologiske konvensjonene*, gjennom fagets oppbygging og struktur. De styrendes perspektiv gjennomsyrrer sosiologien gjennom selve *måten* vi har lært at forskning skal gjøres. D.E.Smiths ”resept” for forandring er derfor metode, og det er også metoden hun retter skytset mot i sin kritikk. D.E.Smith forstår metode som en fremgangsmåte for utforskning; prinsipper for *hvordan* vi skal skaffe mest mulig nøyaktig kunnskap om samfunnet vi lever i.

Hun analyserer *fremgangsmåten* som brukes for å skrive inn de styrendes perspektiv i sosiologien gjennom å dekonstruere tradisjonelle sosiologiske tekster. Hun viser trinn for trinn hvordan det faktisk *gjøres*; hvilke konkrete prinsipper som brukes for å få en sosiologisk tekst til å oppfattes av leseren som objektiv og nøytral, mens den i virkeligheten er skrevet fra et faktisk ståsted og representerer et styringsperspektiv. Å drive en annen form for sosiologi krever at man går frem på en annen måte i forskningen, og i følge D.E.Smith er det altså ikke tilstrekkelig å ha en kritisk holdning og et *ønske* om å forandre. Hvis man ikke bryter med den etablerte metoden for hvordan sosiologisk forskning skal gjøres, vil man ubevisst og umerkelig skrive seg inn i styringsrelasjonene – og som skriver innta de styrendes posisjon.

Oppositional modes of doing sociology do not themselves entail a shift of standpoint from the ruling relations. These relations are built into methods of thinking, reasoning, and inquiry that have been powerfully influential in Europe as well as in North America, and have invaded oppositional thinking, rather like a computer virus, on these two continents. (D.E.Smith 1992:95)

For å være reelt opposisjonell må man ta i bruk en helt annen måte å jobbe som sosiolog på, og det holder ikke å følge intuisjonen. Dette handler ikke om et skille mellom kvalitativ og kvantitativ forskning, men snarere om det som definerer hva sosiologi *er*, og *ikke* er, og

¹⁸ Jeg kommer tilbake til diskusjon av *styringsperspektiv* og *styringssosiologi* senere i dette kapittelet.

ikke minst fra hvilket ståsted forskeren velger å se samfunnet og *for hvem* hun skriver. Det er ut i fra denne innsikten D.E.Smith har utformet en egen trinnvis og detaljert arbeidsmetode for å utforske det sosiale. Det er denne fremgangsmåten som er *verktøyet*, og i følge D.E.Smith et helt nødvendig redskap for å klare å bryte med de sosiologiske konvensjonene.

I want a sociology capable of exploring and mapping actual organization and relations that are invisible but active in the everyday/everynight sites where people take up resistance and struggle, capable of producing a knowledge that extends their and our grasp of how things are put together and hence their and our ability to organize and act effectively (D.E.Smith 1992:96).

D.E.Smith kaller sin alternative fremgangsmåte for å *gjøre* sosiologi for "a method of inquiry", som hun i løpet av de senere årene har utviklet til "institutional ethnography". Jeg kommer tilbake til innholdet i disse sosiologiske metodene senere i dette kapittelet. Først vil jeg se på D.E.Smiths kritikk av den dominerende sosiologien.

Sosiologien som redskap for de styrende

Universities and colleges are already political; teaching in the social sciences and the humanities is a practical politics. Teaching the canon is patriarchal activism." (D.E.Smith 1992:96)

Den sosiologiske relasjonen

Den sosiologiske teksten organiserer relasjoner på forskjellige nivåer: mellom den faktiske og den diskursive verdenen, mellom skriveren og leseren og mellom leseren og de subjektene teksten omhandler – og ikke omhandler. Som lesere og skrivere av sosiologiske tekster inntar vi i følge D.E.Smith automatisk posisjoner i disse relasjonene. Dette skjer ikke tilfeldig, men systematisk.

D.E.Smith mener at samfunnet vårt styres gjennom det hun kaller styringsrelasjoner (*relations of ruling*).

By the 'ruling relations' I mean that internally coordinated complex of administrative, managerial, professional, and discursive organization that regulates, organizes, governs, and otherwise controls our societies. (D.E.Smith 1999:49)

Et grunnleggende trekk ved styringsrelasjonene er at de er *tekstlig mediert*; de opererer gjennom tekst og er avhengige av tekst for å fungere i sin karakteristiske form. Styringsrelasjonene er organisert utenom og uavhengig av lokale "settinger" (*extra-*

locally), noe som muliggjøres av dets tekstlig medierte karakter (ibid.:49). Vi tenker ikke engang på denne verdenen som en verden av relasjoner, som vi selv er deltagere i. Den har en tatt-for-gittethet over seg – en tykkhet, en soliditet. Men som sosiologer er vi i følge D.E.Smith i høyeste grad deltagende i styringsrelasjonene. Sosiologien er verken nøytral eller objektiv; gjennom de sosiologiske konvensjonene skriver vi som sosiologer fra de styrendes perspektiv, med et objektiverende blikk på verden. Det er også denne posisjonen, og dette blikket, som tilbys leseren av sosiologiske tekster.

Hvordan gjøres styringssosiologi?

De sosiologiske konvensjonene

D.E.Smith tar utgangspunkt i det hun kaller konstituerende teorier (*constitutional theories*) (D.E.Smith 1999:54), innen sosiologien for å forklare hvordan de sosiologiske konvensjonene virker. Hun legger vekt på hvordan sosiologiens grunnfedre, som Durkheim og Parsons, ikke bare grunnla sosiologi som en akademisk disiplin, men at de også etablerte konvensjoner for å skrive det samfunnsmessige inn i tekst - *de sosiologiske konvensjonene* - som sosiologer etter dem har videreutviklet og som dagens sosiologer fortsatt jobber etter. Tekster som er skrevet innen det diskursive universet for de konstituerende konvensjonene bygger på konkrete prinsipper, som sørger for at styringsperspektivet skrives inn (D.E.Smith 1999:55):

- **Subjekter fjernes**
- **Sosiale fenomener presenteres som om de eksisterer uavhengig av faktiske individer**

Dette gjøres gjennom bruk av spesialiserte begreper og kategorier. Nominalisering av verb er karakteristisk, som i 'aggresjon', 'depresjon', 'selvmord', 'familievold'. Et verb som uttrykker et individs handling gis formen til et substantiv – og subjektet forsvinner ut av teksten.

- **Aktørstatus** overføres fra subjekter til sosiale fenomener.

Dette muliggjøres av nominaliseringen i punkt 1.

- **Det sosiologiske atskilles fra det faktiske.**

Dette er en prosedyre som privilegerer den diskursive verdenen fremfor den faktiske. Teorier, begreper og kategorier testes kun opp mot hypoteser og teorier som er utledet fra det samme diskursive universet – og ikke opp mot virkeligheten. Det blir ikke stilt

spørsmål ved selve eksistensen og forrang til den diskursive verdenen. Det faktiske blir *et uttrykk for* det diskursive (D.E.Smith 1999); virkelighetens faktisitet tilpasses begreper utviklet i en teoretisk verden.

- **Rekonstruering av teoretiske subjekter** ("Reconstructing Subjects as Figments of Discourse")

Man skaper subjekter i teksten, som bærer våre tolkninger som sine egne. Altså: først tas subjektene ut, så teoretiseres det og så settes det inn subjekter i teksten, som passer inn i det teoretiske rammeverket. På denne måten *fremstår* forskerens perspektiv som om det var forskningssubjektenes (D.E.Smith 1999:55).

Denne måten å skrive sosiologi på gir det D.E.Smith kaller *posisjonsløse redegjørelser* (D.E.Smith 1999:54). Sosiologen skriver ikke *fra* et faktisk sted, som en del av det samfunnet som beskrives, men *fra* en konstruert posisjon utenfra - som en Gud, ovenfra - som en fugl. Men forskeren *er* i virkeligheten verken Gud eller fugl, og har ikke evnen til å se med et Gudsblikk eller i et fugleperspektiv (ibid.:54-55).

Gjennom de sosiologiske konvensjonene konstrueres denne posisjonen "utenfor", som situerer både skriverer og lesere av sosiologiske tekster i styringsrelasjonene. Leseren tilbys det samme blikket på verden som sosiologen har inntatt: et blikk som tilsynelatende ser alt, og som gir mulighet til å forstå samfunnet i sin helhet - fra et ikke-eksisterende sted. D.E.Smith kaller dette for *objektivering* og hun legger vekt på hvordan objektiveringen skjer automatisk og ubevisst. Det er ikke slik at man som forsker eller student bevisst tar de styrendes perspektiv; det er gjennom selve måten sosiologien er *gjort* på, via de sosiologiske konvensjonene, at skriveren og leseren, ved å *gjøre* sosiologi, posisjoneres i styringsrelasjonene.

The construction of an absence of position both enables and is constituted by the writing of accounts of society as if it could all be embraced in its totality; the writing of accounts of a social system as if indeed there were a position outside, a no place in which totality could be brought into view (D.E.Smith 1999:54).

Å overføre aktørstatus fra mennesker til diskursivt konstruert enheter kaller D.E.Smith for *the constitutional move* (D.E.Smith 1999:65). Hun viser hvordan dette skjer selv i tekster skrevet av feministiske sosiologer, til tross for deres intensjoner om å gjøre annerledes og subjektorientert forskning. Hun beskriver en undersøkelse av Hilary Graham og Ann Oakley som fokuserte på konflikt mellom legers og mødres syn på svangerskap og fødsel. Resultatene fra forskningen la de frem i et paper kalt "Competing Ideologies of

Reproduction: Medical and Maternal Perspectives on Pregnancy” (Graham and Oakley 1981, i (D.E.Smith, 1999 #10:64). D.E.Smith mener at tittelen tydelig viser hvordan *the constitutional move* har inntruffet: Konflikten mellom mødre og leger har blitt til en motsetning mellom ulike ideologier og perspektiver – lokalisert i den diskursive verden, mens subjektene i teksten kun fungerer som *uttrykk* for denne konflikten.

The relationships are not between pregnant women and doctors but [...] between medical and maternal perspectives (D.E.Smith 1999:65).

Konvensjonene bor i begrepene

De sosiologiske konvensjonene virker blant annet gjennom de begrepene vi som sosiologer bruker, og dette gjelder selv om vi snur på begrepene. Det er, i følge D.E.Smith, som om de er infisert av et datavirus – med begrepene sniker konvensjonene og styringsperspektivet seg inn. Et eksempel på dette er en kvalitativ undersøkelse om unge menn i fotballgjenger (March m.fl., i D.E.Smith 1999:65-66) som hadde som eksplisitt mål å uttrykke standpunktet til subjektene for forskningen – de unge mennene. Forskerne var kritiske til begrepet ”orden” (*rule*), slik det brukes i den sosiologiske tradisjonen fra Parsons, og ville utfordre synet på hvordan skolen integrerer elever inn i en større sosial orden ved å se skolen fra perspektivet til lekeplassen. I dette perspektivet er det *skolen* som fremstår som avvikende fra en sosial orden. Gjennom å snu begrepet *orden* så å si på hodet, ønsket forskerne å få frem et annet syn på ungdommene – som ikke fremstilte dem som sosialt avvikende. Problemet ligger ikke i intensjonene til denne forskergruppen, men gjennom å bruke begreper som *orden* og *avvik*, og strukturere forskningen og intervjuene rundt disse, mener D.E.Smith at de likevel skriver de sosiologiske konvensjonene inn i teksten– til tross for at begrepene brukes på en utradisjonell måte og med de beste hensikter om å gjøre alternativ sosiologi.

Working within the constitutive conventions, almost as a discursive habit, the viewpoint written into the text shifts imperceptibly to the standard sociological standpoint (D.E.Smith 1999:66).

Universaliserende og ekskluderende diskurser

D.E.Smith bruker sin egen lesing av en tekst av den verdenskjente sosiologen Anthony Giddens som eksempel på hvordan lesing som lokal praksis inngår i en relasjon både til teksten som leses og til et diskursivt univers teksten er en del av (D.E.Smith 1999:147-

154). Det er en liten passasje fra et foredrag Giddens en gang holdt, og som senere er gitt ut i bokform, som hun reflekterer over:

It is intrinsic to human action that, in any given situation, the agent, as philosophers sometimes say, could have acted otherwise. However oppressively the burden of particular circumstances may weigh upon us, we feel ourselves to be free in the sense that we decide upon an action in the light of what we know about ourselves, the context of our activities and their likely outcomes. This feeling is not spurious for it is arguable that it is analytical to the concept of agency that the actor in some sense 'could have done otherwise' – or could have refrained from whatever course of action was followed (Giddens, i D.E.Smith 1999:147).

Hun beskriver hvordan hun som leser av denne teksten inngår i en sosial relasjon, og en konversasjon – hvor teksten er den tause parten, men likevel aktiv i betydningen av å gi leseren instruksjoner til hvordan hun skal lese. Hun viser hvordan denne ene teksten aktiverer andre tekster hun har lest, og hvordan disse relateres til hverandre i et diskursivt univers. Med bakgrunn i egne erfaringer og innsikt fra annen tekst er D.E.Smith ikke enig i Giddens' beskrivelse av en aktør som et individ som *føler seg fri*. Selv kan hun komme på mange eksempler på folk som, til ulike steder og tider, utvilsomt har vært handlende subjekter *uten* å føle seg frie. Men det er noe i måten teksten er skrevet på som gjør at historier som motsier Giddens' påstand ikke passer inn:

There is repression here. Whatever way I turned, my collection of stories from people who do not feel free could not engage with the texts or enter the circle of authorized subjectivity it constitutes. Trained readers of such texts know how to suspend their own or other's experience when it challenges the theoretically regulated order of the text. They know how to take up instructions by the text to subdue intrusive and potentially disruptive other voices. The dialogue inferior to the text offers no purchase to the challenge offered by counter-examples. They will not fit and cannot be spoken without a discursive shift [...] that repositions the subject outside the scope established by the theory that regulates from the original text. (D.E.Smith 1999:152)

Giddens skriver på en måte som privilegerer et bestemt syn på frihet, fra et konkret ståsted, i sitt forsøk på å definere en egenskap (det 'å føle seg fri') som konstituerende for noe så generelt som menneskelig handling. D.E.Smith kaller denne objektiverende og universaliserende måten å skrive på for "repression as a textual practice" (D.E.Smith 1999:195). Hun mener at denne typen tekster skaper former for bevissthet som ikke gir plass til mangfoldige perspektiver og erfaringer, ved å konstruere en diskursiv ramme som gjør at bare visse historier passer inn. Giddens velger å skrive om frihet og menneskelig handling på en måte som ikke gjør det mulig for leseren å argumentere i mot, med forankring i virkelige historier, innen det samme diskursive universet.

D.E.Smith viser hvordan Giddens ved å henvise til den filosofiske diskursen ("...as philosophers sometimes say...") henter ekstra autoritet til fremstillingen av *sitt eget syn* på frihet som om det var universelt og udiskutabelt. En annen måte han allmenngjør sitt partikulære standpunkt på er ved å bruke ordet 'we'. Han inkluderer leseren i det samme "we" som skriveren, og gir leseren en rolle som handlende på tekstens vegne. Når Giddens skriver "we feel ourselves to be free", er det som om det er leseren selv som snakker og føler seg fri – som filosofene. D.E.Smith beskriver denne måten å inkludere leseren på som så kraftfull at vi vanligvis ved lesing av teksten ikke engang vil stoppe opp for å kjenne etter om det som påstås stemmer – om det virkelig *er* sånn at vi føler oss fri. For Giddens spør ikke, og presenterer heller ikke alternative perspektiver på menneskers følelse av frihet eller ufrihet. Han beskriver det som et ubestridt faktum at vi føler oss fri.

The autonomy of the subject's consciousness is surrendered to that of the text. [W]e feel ourselves to be free...' establishes the application of what philosophers sometimes say to she who reads. She is/I am among those who feel free. (D.E.Smith 1999:148)

Følelsen av frihet er heller ikke en hvilken som helst følelse, den kan forklares og legitimeres teoretisk: den er "ikke spuriøs", og den er "analytisk" knyttet til selve evnen til å handle. Så om du ikke føler deg fri, er du heller ikke et handlende subjekt. Eller: Er du et handlende subjekt så følger det logisk innen Giddens' univers at du også føler deg fri. Formuleringen "could have done otherwise" sørger for å marginalisere og ugyldiggjøre eventuelle eksempler leseren måtte komme på, med bakgrunn i egne eller andres erfaringer, som kunne motstride sammenhengen mellom handlingsevne og følelse av frihet.

Hvordan bør sosiologi gjøres?

Fra "A method of inquiry" til "institutional ethnography"

D.E.Smith er tydelig på at hennes program for hvordan sosiologien bør gjøres er en *metode for å utforske* og ikke en totaliserende teori: "[...]it is a *method of inquiry*, always ongoing, opening things up, discovering." (D.E.Smith 1992). Denne måten å gjøre sosiologi på, som motsetter seg et styringsperspektiv på verden, bygger ikke på intuisjon eller vage antagelser; men på konkrete fremgangsmåter. D.E.Smith beskriver selv de sentrale poengene i denne metoden i 6 punkter (D.E.Smith 1992:92-93):

1. **Subjektet for forskningen er ikke et transcendent subjekt**, men er situert i sitt eget livs faktisitet, i relasjon til andre.
2. **Fokuset er på faktiske aktiviteter utøvd av faktiske individer**. Det er likevel ikke bare individene som er i sentrum, men det sosiale som "peoples ongoing concerting and coordinating of activities" (ibid.:92). Det sosiale ses som noe som faktisk foregår og som dermed er utforskbart, i tråd med etnometodologiske perspektiver.
3. **Alle individer lokaliseres kroppslig** – lokalt, partikulært og faktisk. Dette innebærer å ikke skille mellom teori og praksis, men at "den vitende" (*the knower*) lokaliseres i en verden hvor både teori og praksis *gjøres*. "The entry into text-mediated discourse are themselves actual. They are the activity of people together, happening, always now." (ibid.:92). D.E.Smith forstår altså både teori og praksis som *aktiviteter*, utført av faktiske mennesker, lokalisert i faktiske kropper på faktiske steder til faktiske tider.
4. **Forskning og forskningens produkter er former for sosiale organisasjoner**, som kan gå inn i relasjoner; all kunnskap er sosialt organisert.
5. **En forståelse av tekst som broen mellom det faktiske og det diskursive**. D.E.Smith fokuserer på hvordan tekst eksisterer som *materialitet*, og er lokalisert rent faktisk i tid og rom, på linje med alt annet. Både skriving og lesing er praktiske aktiviteter som finner sted på konkrete steder og tider, og teksten er det mediet som binder leseren til skriveren. En tekst er således en hendelse i tid, som organiserer relasjoner mellom mennesker.
6. **Styringsrelasjonene medieres gjennom tekst**. "Text-mediated relations are the forms in which power is generated and held in contemporary societies." (ibid.:93) Gjennom denne metodens syn på tekst som en bro mellom det partikulære/lokale og det generelle/generaliserende, gjøres styringsrelasjonene til noe som er utforskbart.

De ovenstående punktene utgjør grunnlaget for det D.E.Smith har kalt "a method of inquiry". I løpet av de siste årene har D.E.Smiths fokus spisset seg mot å anvende prinsippene i denne metoden for å utforske institusjonelle relasjoner. Dette har utviklet seg til det hun nå kaller for "institutional ethnography" (heretter IE), som også er tittelen på hennes siste bok (D.E.Smith 2005). IE kan ses som en videreutvikling av "a method of inquiry". Jeg vil i det følgende utdype noen av de sentrale punktene i D.E.Smiths

fremgangsmåte for å utforske det sosiale, som ligger til grunn både for hennes tidligere ”method of inquiry” og hennes senere ”institutional ethnography”.

Et ståsted i hverdagslivet

D.E.Smith kritiserer styringssosiologien for å se på verden med et blikk ovenfra, som gjør subjektene forskningen omhandler til objekter. Selv vil hun snu hele denne sosiologiske praksisen på hodet: Istedenfor å forklare hvordan og hvorfor folk gjør som de gjør, er målet, *med utgangspunkt i konkret erfaring i hverdagslivet*, fra ”innsiden”, å utforske og synliggjøre de relasjonene, makten og kreftene, som former nettopp dette hverdagslivet. Dette er, i følge D.E.Smith, en måte å forske på som ikke ser individene i forskningen som objekter for forskning, men som *kunnskapsbærende subjekter* (D.E.Smith 1999:45). Forskerens rolle i følge dette synet er å lage forskning nettopp *for* disse subjektene – heller enn om.

D.E.Smith har i størsteparten av sitt forfatterskap betont at sosiologer bør starte forskningen i *kvinnens* hverdagsliv (D.E.Smith 1990). I sin siste bok (IE, 2005) har hun riktignok i stor grad erstattet ’kvinner’ med ’folk’ (*people*)¹⁹: Hun understreker at hennes mål er å lage en sosiologi for folk, ikke bare for kvinner. Fokuset hennes er på at sosiologer skal utforske det sosiale med utgangspunkt i folks egne *erfaringer* fra hverdagslivet, og det virker som om hun toner ned betydningen av at disse menneskene må være kvinner.

Likevel argumenterer D.E.Smith, også i sin siste bok, for at det fortsatt *er* et poeng for sosiologer å ta utgangspunkt i *kvinnens* erfaringer. Jeg vil derfor se nærmere på hvordan hun begrunner dette.

Hvorfor se verden fra kvinnens ståsted?

En vanlig kritikk av D.E.Smith (og av andre feminister som på lignende måter tar utgangspunkt i *kvinner* som gruppe) er at hun essensialiserer hva en *kvinne* er. Kritikere peker på at det ikke gir mening å behandle kvinner som gruppe, fordi kvinner skiller seg fra hverandre langs mange akser som ikke handler om kjønn – for eksempel klasse, etnisitet og nasjonalitet – som gjør at man ikke kan snakke om en universell kvinnelighet eller en felles kvinnelig erfaring. D.E.Smith argumenterer imidlertid for at hennes

¹⁹ Dette fremkommer allerede i tittelen på boka: *Institutional ethnography: a sociology for people* (min utheving).

insistering på å ta utgangspunkt i kvinners ståsted *ikke* henger sammen med en essensialisering av det kvinnelige:

It has been the exclusion of women as subjects from the objectified relations of discourse and ruling that situate my formulation of women's standpoint. We do not have to look for it in what women otherwise may or may not have in common (D.E.Smith 2005:22)

D.E.Smith argumenterer også for kvinners ståsted som utgangspunkt for forskning ut fra *karakteren* av det arbeidet kvinner utfører. Fordi kvinners hverdag i stor grad er preget av konkret og kroppslig arbeid – ikke tekst og diskurs – ”sikrer” et utgangspunkt i kvinners hverdagsliv at forskningen forankres i *faktisitet*, med utgangspunkt i kroppslig væren (*bodily being*, ibid.:23). Å lokalisere det vitende subjektet i sitt eget livs faktisitet, på et faktisk sted i en faktisk kropp, er en metode for å unngå å skrive fra et styringsperspektiv – som fremstår som nøytralt.

Locating the knowing subject of a sociology in this site locates a subject outside the textually mediated discourse of sociology: it locates her in her own life [...] (D.E.Smith 1999:45).

Å se samfunnet fra dette ståstedet er, i følge D.E.Smith, en fremgangsmåte som motsetter seg skillet mellom kropp og ånd, som ble etablert i vestlig filosofi med Descartes, og som har blitt inkorporert i sosiologien. (D.E.Smith 2005:23)

Kvinnens nærhet til konkret og fysisk arbeid gir tilgang på *en bestemt form for bevissthet* ('mode of consciousness'). Den typen arbeid kvinner historisk har utført krever, i følge D.E.Smith, en annen type bevissthet (*consciousness*) enn den som kreves for abstrakt teoretisering slik det er definert innen styringsrelasjonene (ibid.:21). Kvinner som beveger seg mellom begge disse ”verdenene” (den konkrete og den abstrakte), som D.E.Smith selv gjorde da hun utviklet disse teoriene, som alenemor for små barn og vitenskapelig ansatt på universitetet, får i følge D.E.Smith tilgang på det hun kaller 'a bifurcation of consciousness' (D.E.Smith 1990:25) – et blikk på verden fra to forskjellige typer av bevisstheter (*modes of consciousness*). I tidligere skrifter har D.E.Smith beskrevet denne ”doble bevisstheten” som et potensielt epistemologisk fortrinn²⁰: Det er bestemte samfunnsmessige relasjoner som lettere kan avdekkes fra en slik posisjon.

²⁰ Et standpunkt som kan føres tilbake til marxistisk teori og som er beslektet med lignende begreper fra andre feministiske og også postkoloniale teoretikere (Harding 1998; Collins 2000).

D.E.Smith vektlegger også den rollen kvinners konkrete og kroppslige arbeid har i relasjon til andre typer av arbeid. D.E.Smith ser dette arbeidet, fra pass og pleie av barn, eldre og syke til husarbeid og sekretær oppgaver, som *medierende* – som en forutsetning for - det abstrakte arbeidet som, i følge D.E.Smith, først og fremst utføres av menn (D.E.Smith 1990:18-19). Mye av det arbeidet kvinner typisk utfører er ikke synlig som arbeid, blant annet fordi det er ubetalt. Dermed er heller ikke den samfunnsmessige rollen dette arbeidet spiller synlig. Et ståsted i kvinners hverdag er egnet for å synliggjøre hvordan de aktivitetene kvinner utfører inngår i større sosiale relasjoner.

D.E.Smiths hovedargumenter for å etablere et ståsted for forskningen i kvinners hverdag, kan oppsummeres i følgende tre punkter:

- (1) kvinners historiske *ekskludering* som kunnskapsbærende subjekter i styringsrelasjonene
- (2) kvinner som utøvere av *konkret og kroppslig* arbeid
- (3) dette arbeidets rolle i samfunnsøkonomisk sammenheng, som *medierende* for andre typer av arbeid

Argumentasjonen for å ta utgangspunkt i kvinners ståsted er altså ikke at kvinner som kjønn har noen essensielle egenskaper, som skiller dem fra menn. Det er på grunnlag av *de aktivitetene* kvinner utfører og kvinners posisjon i styringsrelasjonene at kvinners hverdagerfaringer, i følge D.E.Smith, utgjør et godt utgangspunkt for en sosiologi som vil motsette seg et styringsperspektiv på verden.²¹

Et sentralt spørsmål, som kan stilles fra et postkolonialt perspektiv, er om utgangspunktet for forskning med D.E.Smiths metoder bør endres hvis referanserammen for sosiologien er *verden*. Dette spørsmålet kommer vender jeg tilbake til i oppgavens siste kapittel.

Å forske oppover

D.E.Smith er ikke bare opptatt av *hvor vi står* når vi forsker, hvor vi velger å se fra, men også *hva vi skal forske på* – hvor vi skal rette blikket. For D.E.Smith er det et hovedpoeng at vi som samfunnsvitere bør være opptatt av å forske på styringsrelasjonene; på de institusjonene og organisasjonene som er sentrale for styringen av samfunnet. Å forske på

styringsrelasjonene er å forske på hvordan makten er organisert, og vi må se oppover – men *fra* en forankring i hverdagslivets faktisitet og konkrete erfaringer. For å få kunnskap om organisering av makt i samfunnet kan vi ikke studere verken styringsrelasjonene eller hverdagslivet alene, som atskilte fenomener. Det er selve *relasjonen* som må være studieobjektet vårt; hvordan styringsrelasjonene og hverdagslivet er vevd inn i hverandre og gjensidig påvirker hverandre.

Sosiale relasjoner som sosiologiens forskningsobjekt

D.E.Smith er opptatt av at alle sosiale fenomener *foregår* og *gjøres* rent faktisk, og at det alltid er faktiske *individers* aktiviteter som til sammen *utgjør* institusjoner, organisasjoner og diskurser. Når D.E.Smith fokuserer på individer, er det i denne sammenhengen for å understreke at alle aktiviteter faktisk utføres av noen – som nødvendigvis er konkrete, eksisterende mennesker. Et begrep, en kategori eller en diskurs kan ikke i seg selv stå bak handling, det er det alltid mennesker som gjør. D.E.Smiths fokus er likevel ikke individet i seg selv, men hvordan individers aktiviteter til sammen utgjør *det sosiale*. Det er for å forstå det sosiale vi må utforske faktiske individers aktiviteter, og hvordan disse alltid inngår i sosiale relasjoner. I følge D.E.Smith utgjøres *alt* i samfunnet av sosiale relasjoner. Dette gjelder også aktiviteter vi vanligvis ikke tenker på som verken aktiviteter eller som deler av relasjoner, som skriving, lesing, forskning, teoretisering - også kunnskap og makt. D.E.Smiths syn på sosiale relasjoner som aktiviteter som utspiller seg, gjør at alt i prinsippet er utforskbart: også hvordan makten er organisert og hvordan den henger sammen med hverdagslivets aktiviteter.

Å ta utgangspunkt i hverdagslivets aktiviteter er altså både en *mulighet* for å forske på hvordan makt er organisert samtidig som det gir oss verdifull informasjon *om* nettopp dette hverdagslivet, og dermed om hvordan våre hverdagslige gjøremål henger sammen med organisering av makt i samfunnet.

Synliggjøring av sosiale relasjoner

D.E.Smith kritiserer bruken av *nominaliseringer* i den konvensjonelle sosiologien, og hvordan denne praksisen (å lage et substantiv ut av et verb) legger grunnlaget for overføring av aktørstatus fra subjekter til kategorier. Det betyr ikke at hun ser det som en

²¹ Dette fokuset på aktiviteter kan delvis forklare hvordan hun i sin siste bok bruker 'folk' og 'kvinner' om hverandre: I utforskningen av institusjonelle relasjoner er det aktivitetene som *utgjør* institusjonene som står i sentrum – ikke hvem som utfører dem.

løsning å *unngå* bruk av denne typen ord, som også er sentrale i hennes egen sosiologiske forskning (eks: 'organisasjon', 'institusjon', 'sosial relasjon', 'koordinasjon'). Det hun oppfordrer sosiologer til, er å ikke ta noen kategorier eller fenomeners eksistens for gitt, men å systematisk utforske og synliggjøre de aktivitetene som ligger bak – som *utgjør* en kategori - og ikke minst hvem det er som utfører disse aktivitetene (D.E.Smith 1999).

Et eksempel D.E.Smith stadig vender tilbake til når hun skal forklare hvordan dette gjøres, er en studie hun selv og Alison Griffith gjorde på *skole* (Griffith og D.E.Smith, i D.E.Smith 1999:161). Gjennom å ta utgangspunkt i mødres beretninger om sine erfaringer og aktiviteter knyttet til å ha skolebarn, ble alt arbeidet mødre nedlegger i barns skolearbeid, både faglig (leksehjelp) og praktisk (henting og bringing) synlig. Dette fikk dem til å slutte at institusjonen *skole* ikke bare utgjøres av læreres og elevers arbeid, men at også mødres arbeid inngår i det vi forstår som skole. Dette er et eksempel på hvordan usynliggjorte sosiale relasjoner *synliggjøres*, gjennom folks beretninger om deres faktiske, hverdagslige aktiviteter, og undersøkelser av hvilke sosiale relasjoner som er vevd inn i disse. I denne sammenhengen er mødres arbeid en usynliggjort aktivitet, som står i en sosial relasjon til institusjonen *skole*. Poenget med å kartlegge mødres aktiviteter i dette prosjektet, var altså ikke en interesse for mødrene *i seg selv*, men å anvende deres erfaringer som utgangspunkt for å gi et mer nøyaktig bilde av *hva skole er*.

Kartlegging av institusjonelle relasjoner med etnografi som metode

Dette synet på informanter *som kunnskapsbærende subjekter*, utgjør kjernen i "institutional ethnography", hvor det er erfaringer til individer som er aktive i institusjonelle relasjoner som er forskningens utgangspunkt. I følge D.E.Smith innebærer dette at "the partiality and particularity of perspectives is transformed from a limitation to an essential dimension of inquiry." (D.E.Smith 2005:43). Sosiologens oppgave i følge denne fremgangsmåten, er å få informantene til å dele sin *ekspertkunnskap* om hvordan de utfører aktivitetene sine, gjennom å gi detaljerte og konkrete beskrivelser av hva de *gjør*. Detaljert kartlegging av denne kunnskapen, som D.E.Smith kaller for "work knowledges" (ibid.:229), står sentralt for denne måten å utforske institusjonelle relasjoner på. Det er disse beskrivelsene som utgjør grunnlaget for å utforske hvordan aktivitetene er knyttet til andre aktiviteter, i sosiale relasjoner. Det motsatte av "work knowledges" er beskrivelser av aktiviteter gjennom abstrakte begreper, som *ikke* er basert på kunnskapen til dem som utfører aktivitetene, men som er beskrevet ovenfra i institusjonelle termer. Denne typen

beskrivelser, som D.E.Smith ser som uttrykk for det hun kaller "institutional capture" (ibid.:155), er uinteressante for den institusjonelle etnografen, fordi de usynliggjør aktivitetene som *utgjør* begrepene.

Skoleeksempelet kan illustrere disse ulike måtene å beskrive aktivitet på. I institusjonelle termer kan for eksempel mødres rolle i skolen uttrykkes som "samarbeidspartner"²² – mens en beskrivelse av det samme, med utgangspunkt i "work knowledges" synliggjør *hvilke aktiviteter som faktisk utgjør* mødres rolle i samarbeidet med skolen. Som utgangspunkt for en etnografisk studie av skolen gir ikke begrepet "samarbeidspartner" noen konkret informasjon, mens detaljerte beskrivelser av mødres aktiviteter gir sosiologen mulighet til å studere hvilke sosiale relasjoner disse aktivitetene inngår i. På denne måten kan sosiologen skritt for skritt kartlegge hvordan en institusjon *utgjøres* av forskjellige aktiviteter og relasjoner, som ikke umiddelbart er synlige.

Tekst som aktivitet og materialitet

Tekst spiller en sentral rolle i utforskning av styringsrelasjonene, og kan tjene som utgangspunkt for kartlegging av institusjonelle relasjoner. Som med alt annet, mener D.E.Smith at vi også må forstå *tekst* i et relasjonelt perspektiv. Hun vil bort fra et syn på tekst som *mening* i seg selv, og mener at vi må forstå tekst som *hendelser*; som noe som faktisk foregår, gjennom individers aktiviteter i sosiale relasjoner – på faktiske steder til konkrete tider. Hun ser på diskurser som sentrale i organiseringen av samfunnet, men mener at også tekst og diskurs må forstås som aktiviteter som foregår og *gjøres*.

In a sense I want to lift discourse off the page and pull it into life; I want to step outside the artifice of the text's stasis and rediscover discourse as an actually happening, actually performed, local organizing of consciousness among people. (D.E.Smith 2001:177)

Tekster både inngår i og organiserer sosiale relasjoner på forskjellige nivåer; mellom leser og skriver, mellom ulike lesere og mellom den faktiske og den diskursive verdenen. Hun bygger på et materialistisk syn i det hun vektlegger de *faktiske* egenskapene ved tekst; at den har en materialitet (eksisterer rent faktisk, på papir eller digitalt) og at den kan masseproduseres. Dette er iboende egenskaper ved *tekster*, som er essensielle for tekstens funksjon. Når en tekst først er skrevet, er den en potensiell part i et tekst-leser forhold, og en part som fysisk sett (ikke med hensyn til tolkningsmuligheter) vil være lik i alle disse

²² Begrepet "samarbeidspartner" er ikke hentet fra D.E.Smith og A.Griffiths studie av skolen, men er mitt eget eksempel.

ulike relasjonene. At den kan masseproduseres gjør det mulig for mange mennesker samtidig å lese teksten. På denne måten får tekst en funksjon som *koordinator* av folks aktiviteter, og den organiserer relasjoner mellom individer på ulike steder til ulike tider. Uten teksters materielle eksistens ville det ikke vært mulig å organisere relasjoner mellom mennesker på tvers av tid og rom. Tekst er dermed en forutsetning for alle typer av det D.E.Smith kaller for "extra-local" organisering, inkludert styringsrelasjonene.

D.E.Smith ser på teksten som broen mellom den faktiske og den diskursive verdenen; mellom det partikulære og det generelle. Hun er opptatt av å utforske forholdet mellom *tekst* og de aktivitetene folk gjør, og hvordan *tekst* er med på å styre og organisere disse aktivitetene. Det er i denne sammenhengen D.E.Smith mener tekst er relevant for samfunnsvitenskapelig forskning; i egenskap av å være det materialet makten medieres gjennom. Fordi styringsrelasjonene medieres gjennom tekst, er det nettopp gjennom tekst vi får *tilgang* til å forske på styringsrelasjonene, og *relasjonen* mellom styringsrelasjonene og hverdagslivet.

Dette synet på tekst utvider, i følge D.E.Smith, mulighetene for utforskning med etnografiske metoder:

[...] exploring how texts mediate, regulate and authorize people's activities expands the scope of ethnographic method beyond the limits of observations; texts are to be seen as they enter into people's local practices of writing, drawing, reading looking and so on. They must be examined as they co-ordinate people's activities.
(D.E.Smith 2001:159)

D.E.Smiths fokus på *sosiale relasjoner* og *faktiske aktiviteter*, er gjennomgående også i hennes metode for å analysere tekst. I artikkelen "Texts and the Ontology of Organizations and Institutions" (D.E.Smith 2001), beskriver hun hvordan tekst spiller en helt sentral rolle for hvordan institusjoner og organisasjoner fungerer - og overhodet eksisterer. Hun viser hvordan man med utgangspunkt i analyse av en bestemt tekst, kan følge veier og stier inn i organisasjoner og institusjoner, og på den måten få kunnskap om de sosiale relasjonene teksten inngår i.

Beginning with a particular text, research can burrow into organization or institutions, investigating how key texts co-ordinate the local sites of people's work.
(D.E.Smith 2001:160)

Det er med andre ord ikke teksten i seg selv som er i fokus, men teksten som kilde til kunnskap om det sosiale.

Nøyaktighet i kartlegging

I prinsippet er det, i følge D.E.Smith, ingen naturlige grenser for hvor kartlegging av institusjonelle relasjoner i et forskningsprosjekt slutter (D.E.Smith 2005:42). Med utgangspunkt i folks beretninger om deres aktiviteter, og tekst, ser den institusjonelle etnografen etter ”spor” av sosiale relasjoner, som åpner dører for videre utforskning. Det er først og fremst forskningsressurser som avgjør når denne kartlegging av det sosiale – hvordan individers aktiviteter er koordinert – avsluttes.

Innledningsvis i dette kapittelet skrev jeg om hvordan D.E.Smith vektlegger sin alternative sosiologi som en fremgangsmåte for utforskning – ikke som en totaliserende teori. Hun tror ikke på teorier som med utgangspunkt i teoretiske begreper tar mål av seg å forklare det sosiale en gang for alle, men vil ha en sosiologi som kan gi mest mulig nøyaktig kunnskap om hvordan det sosiale virker: ”[...]it must produce accurate and faithful representations of how things actually work; it must be truthful.” (D.E.Smith 2005:42). Med disse kriteriene til grunn mener D.E.Smith sosiologers oppgave er å drive med kartlegging – ”mapping” (ibid.: 226) av sosiale relasjoner. Fra forskjellige ståsteder kan kartet trinn for trinn tegnes. Målet er å synliggjøre ulike sider ved det sosiale, og hvordan styringsrelasjonene er vevd inn i folks liv. Det er alltid empirisk realitet som må være utgangspunktet, og kartet kan tegnes om etter hvert som terrenget forandrer seg. Hensikten med utforskning av det sosiale med D.E.Smiths fremgangsmåte er ikke å tegne et helhetlig og endelig bilde av hvordan verden fungerer, men å bidra til å fylle ut dette kartet.

Kap. 4: Eurosentrisk styringssosiologi?

I dette kapitlet vil jeg argumentere for at en kobling av D.E.Smiths sosiologikritikk og postkoloniale perspektiver på eurosentrisme til sammen kan utgjøre et verktøy for å se og analysere eurosentrismen i sosiologien. Jeg fokuserer spesielt på hvilke muligheter som ligger i kombinasjonen av de to perspektivene for å synliggjøre hvilke konstruksjoner av ”oss” som inngår i et eurosentrisk verdensbilde, og hvordan disse skapes. Jeg bruker begrepet *metodologisk eurosentrisme*, for å tydeliggjøre at eurosentrisme er en praksis som *gjøres*, og presenterer det jeg mener er sentrale prinsipper i denne metodologien.

Dette kapittel fokuserer på *kritikken* av styringssosiologi og eurosentrisme, og på hvilke teoretiske verktøy som kan være anvendbare for å synliggjøre den dominansen eurosentrisme og styringssosiologi representerer. Spørsmålet om *alternativer* til den eurosentriske samfunnsvitenskapen berøres indirekte gjennom kritikken, og tydeliggjøres videre i de to siste kapitlene. .

Både i diskusjonen av kritikk og alternativer til eurosentrisk sosiologi har jeg valgt å ta utgangspunkt i Dorothy E.Smith²³. Jeg skal ikke diskutere alle tenkelige likheter og forskjeller mellom hennes perspektiver og postkolonial teori, men drøfte hvordan postkoloniale perspektiver kan utfylle D.E.Smiths kritikk av sosiologien og hennes alternativ, med formål å kritisere og motarbeide eurosentrismen i sosiologien.

Styringssosiologi og eurosentrisme som dominerende kunnskapssystemer

Det er mange paralleller mellom D.E.Smiths kritikk av styringssosiologien og postkoloniale teoretikers kritikk av hvordan eurosentrismen virker i samfunnsvitenskapen. I kapittel to presenterte jeg S. Hardings syn på alle *kunnskapssystemer* som grunnleggende lokale. Dette gjelder også for det europeiske/vestlige kunnskapssystemet, som hun kaller ”Europology”. Eurosentrismen er et av kjennetegnene ved ”Europology”, som imidlertid ikke kan føres tilbake til lokale kulturelle trekk, men til Europas dominerende posisjon globalt. Denne dominerende og privilegerte posisjonen i et globalt maktforhold er med andre ord ”skrevet inn” i selve den europeiske kunnskapsstrukturen.

²³ Se begrunnelse for dette i innledningskapitlet.

Styringssosiologi, som en systematisert måte å produsere og validere kunnskap på, kan også forstås som et *kunnskapssystem* (selv om D.E.Smith ikke selv bruker dette begrepet). Som eurosentrismen springer også styringssosiologien ut av bestemte maktrelasjoner. Denne koblingen til reelle maktrelasjoner er en helt sentral dimensjon ved både styringssosiologi og eurosentrisme. Både eurosentrisk sosiologi og styringssosiologi er skrevet fra dominerende posisjoner i disse maktrelasjonene, og fungerer *dominerende* i forhold til alternative kunnskapssystemer.

Hvordan *gjøres* dominans?

Både styringssosiologi og eurosentrisme, som kunnskapssystemer, *gjøres* gjennom bestemte metodologier. Å synliggjøre disse metodologiene er viktig, fordi det gir oss kunnskap om *hvordan dominans gjøres*.

Det disse metodologiene har til felles er at de *tilslører* og *normaliserer* de maktstrukturene de springer ut av; de kan ses som fremgangsmåter for å naturalisere og normalisere dominans²⁴. D.E.Smith vektlegger hvordan styringssosiologi må ses som *uttrykk* for de maktrelasjonene hun kaller *styringsrelasjoner*, samtidig som styringssosiologien også fungerer legitimerende for styringsrelasjonene. Tilsvarende har jeg i min presentasjon av eurosentrismen betont hvordan eurosentrismens uttrykk muliggjøres av det asymmetriske maktforholdet mellom vesten og resten av verden - som eurosentrismen igjen er med på å legitimere.

Makten i styringssosiologien og eurosentrismen ligger med andre ord ikke i de metodologiske prinsippene *i seg selv*: Deres effekt avhenger av hvem som bruker dem, og deres posisjoner. Det er derfor ikke en farbar vei for motstand mot dominans å anvende de dominerende kunnskapssystemenes egne prinsipper (jf. diskusjonen av forskjellen mellom orientalisme og oksidentalisme i kap.2). Hvis samfunnsvitere i dagens fattige sør skulle skrive såkalte posisjonsløse redegjørelser, ville ikke effekten være en universalisering av deres perspektiv. Eller hvis islamske feminister skrev om sin form for feminisme som den eneste mulige, ville heller ikke effekten ha vært den samme som når vestlige feminister tar utgangspunkt i seg selv som norm.

²⁴ Pierre Bourdieu er en sentral sosiologisk teoretiker som skriver om naturalisering av dominans. I denne oppgaven har jeg allikevel valgt å ikke diskutere Bourdieu. D.E.Smiths og Bourdieus perspektiver på hvordan makt virker er på mange måter sammenfallende (jf. Widerberg, Karin 1995), og jeg har derfor, ut fra oppgavens fokus og tematikk, valgt å konsentrere meg om D.E.Smith.

Jeg forstår både D.E.Smiths kritikk av styringssosiologien og den postkoloniale kritikken av eurosentrismen som forsøk på å skape *grunnlag* å bygge alternativer på. Målet med kritikken er å avdekke den usynliggjorte makten bak de dominerende kunnskapssystemene, som er en forutsetning for å kunne gjøre samfunnsvitenskap på andre måter.

Eurosentrisme som en dimensjon ved styringsrelasjonene

Jeg mener eurosentrisme kan og bør forstås som en dimensjon ved styringsrelasjonene generelt – ved hvordan verden styres – og ved styringssosiologien spesielt. Et slikt perspektiv kan gi økt forståelse for kompleksiteten i hvordan både eurosentrisme og styringssosiologi virker. I følge D.E.Smith ligger sosiologiens styringsperspektiv innbakt i fagets måte å se det sosiale på. Som lesere og skrivere av sosiologiske tekster, ved å *gjøre* sosiologi, tar vi automatisk de styrendes perspektiv – med mindre vi bevisst og aktivt går inn for å utforske det sosiale på en alternativ måte, som motsetter seg styringsperspektivet. Styringssosiologien blikk på verden oppfattes vanligvis som naturlig for oss, og de metodologiske prinsippene den gjøres gjennom er ikke umiddelbart synlige. Gjennom å avdekke og analysere disse metodologiske prinsippene, ”av-objektiverer” D.E.Smith styringssosiologiens verdensbilde: Hun synliggjør styringssosiologien som en bestemt *måte* å se verden og det sosiale på – ikke som *Måten*. Hun tydeliggjør at dette nettopp er *styringssosiologi* – ikke Sosiologi.

D.E.Smith kritiserer selve grunnlaget i det hun ser som den rådende måten å gjøre sosiologi på. Hun beskriver styringsrelasjonene som globale av natur, men analyserer ikke direkte hvordan styringsrelasjonene *virker* globalt, og hvordan de inngår i globale maktforhold. I sin kritikk av styringssosiologien har hun heller ikke integrert dette perspektivet, og snakker følgelig ikke om sosiologien som eurosentrisk. Jeg ser dette som en svakhet ved både D.E.Smiths kritikk og hennes alternative sosiologi (dette diskuterer jeg i oppgavens siste kapittel). Jeg mener likevel at hennes analyser og perspektiver kan være fruktbare for å synliggjøre hvordan eurosentrismen gjøres i sosiologien, spesielt med henblikk på å vise hvordan konstruksjoner av ”oss” inngår som en integrert del av et eurosentrisk verdensbilde.

Også eurosentrismen gjøres gjennom metodologiske prinsipper, som vi, som leserer og skrivere av eurosentrisk sosiologi, vanligvis ikke er oppmerksomme på. Jeg mener eurosentrismens metodologi kan ses som en integrert del av den konvensjonelle måten å gjøre sosiologi på – med D.E.Smiths ord: *styringssosiologien*. Det betyr ikke at all

sosiologi som gjøres er eurosentrisk, på samme måte som ikke all sosiologi som gjøres er skrevet fra et styringsperspektiv, men at den konvensjonelle måten å gjøre sosiologi på innbyr både skriveren og leseren til å ta de styrendes perspektiv på det sosiale. Å se styringssosiologi i lys av postkoloniale teorier om eurosentrisme, åpner opp for å se hva et styringsperspektiv innebærer i et *globalt* perspektiv. Fra hvem sitt perspektiv i *verden* er det styringssosiologien skrives? Hvem er det som er *de styrende*, med D.E.Smiths terminologi, i et globalt perspektiv? Hvordan skrives deres verdensbilde inn i sosiologien? Fordi et eurosentrisk blikk er en integrert del av den måten sosiologer har lært å se verden på, fremstår dette perspektivet som så naturlig for oss at vi, vanligvis, ikke vil stille disse spørsmålene.

Den eurosentriske metodologien er usynliggjort som en metodologi, som springer ut av et bestemt perspektiv, men fremstår som en nøytral måte å se verden på. Å se eurosentrismen som en integrert del av styringssosiologien kan bidra til å forstå hvorfor vi vanligvis oppfatter det eurosentriske verdensbildet som ”naturlig”: Den eurosentriske metodologien er en del av konvensjonene sosiologien gjøres gjennom.

Eurosentrismens metodologi

Det er *prinsippene for hvordan eurosentrisk vitenskap utføres* som er fokuset mitt her, med andre ord *eurosentrismens metodologi*. Det sentrale spørsmålet jeg vil belyse er: Hvordan skrives eurosentrismen inn i sosiologien? For dette formålet vil jeg anvende D.E.Smiths fremgangsmåte for å kritisere styringssosiologien: synliggjøring av de metodologiske prinsippene den gjøres gjennom.

Jeg vil understreke at mine ambisjoner i denne sammenhengen ikke er å beskrive den fulle og hele metodologien i eurosentrismen. Det ville være et alt for stort prosjekt for dette formatet, som jeg heller ikke ville vært i stand til å gjennomføre: Bakgrunnen for denne oppgaven er at jeg, gjennom både personlige erfaringer og lesing av teori, har blitt oppmerksom på eksistensen av eurosentrisme og noen av måtene den virker på. Det betyr ikke at eurosentrismens prinsipper ikke også er kroppsliggjort hos meg, som født og oppvokst i Norge, med mesteparten av utdanningen min fra universitet i Oslo.

Min ambisjon er å rette søkelys mot *at* den ”normale” måten å gjøre sosiologi på kan forstås som eurosentrisk, og si noe om *hvordan*. Jeg begrenser meg til å definere noen *prinsipper* i denne metodologien, som jeg oppfatter som spesielt sentrale. Disse prinsippene kan ses som både forutsetninger for og resultater av eurosentrismen: Uten

disse ville ikke eurosentrismen virke, og *gjennom* den eurosentriske vitenskapen bekreftes de samme prinsippenes relevans, og gis legitimitet.

Bruken av begrepet *metodologiske prinsipper* kan gi inntrykk av at dette er valg som gjøres bevisst av den enkelte forsker, og som leserne av sosiologiske tekster gjøres kjent med²⁵. Et kjennetegn ved eurosentrismen, som ved styringssosiologien, er imidlertid at det *ikke* redegjøres for disse valgene. Man opplyser ikke om at ”i dette kurset har vi valgt å studere ulikhet i Norge med nasjonalstaten som geografisk referanseramme” eller ”vi har valgt å se utviklingen av det moderne samfunnet slik den fremstår fra et vestlig perspektiv”. Vanligvis vil heller verken skriveren eller leseren av eurosentrisk sosiologi stille spørsmål ved disse prinsippene, eller i det hele tatt *se* dem som metodologiske prinsipper, men oppfatte dette som den ”naturlige” måten å gjøre samfunnsvitenskap på. Fordi eurosentrismen er integrert i sosiologiens konvensjoner, gjennom selve *måten* sosiologien gjøres på, fremstår ikke denne måten som *én* måte, men som *Måten* - som det vi har lært oss å kjenne *som sosiologi*. Denne usynliggjøringen av dominerende kunnskapssystemers metodologi er ikke tilfeldig, men et viktig premiss for at dominansen skal virke.

Jeg har valgt å skille ut tre analytiske komponenter jeg mener inngår i den eurosentriske metodologien, som er sentrale for hvordan det eurosentriske verdensbildet konstrueres i sosiologien:

- Geografisk referanseramme
- Perspektiv
- Studieobjekt

Dette er tre komponenter som i virkeligheten henger tett sammen, og som bare kan ses som atskilte på et analytisk nivå. Jeg forstår sosiologens valg av *geografisk referanseramme*²⁶ og *perspektiv* som metodologiske prinsipper, som påvirker hvordan vi²⁷ ser og definerer studieobjektet. Jeg vil diskutere begrepene hver for seg for å tydeliggjøre noen prinsipielle

²⁵ I sin analyse av den metodologiske nasjonalismen anvender også Ulrich Beck begrepet ’prinsipper’ i forbindelse med metodologi (eks: the principles of Methodological Nationalism) (Beck, Ulrich. 2004a).

²⁶ Når jeg her bruker begrepet ’geografi’ er det den *sosiale* betydningen av geografi jeg er interessert i, eller *sosiogeografi*. Det er altså ikke et steds geografiske situering i verden i seg selv som er interessant i denne sammenhengen, men de sosiale og materielle forutsetningene som er knyttet til et sted; forhold som er under kontinuerlig forandring.

²⁷ Jeg bruker ’vi’ i denne sammenhengen med henvisning til skrivere og lesere av sosiologiske tekster.

forskjeller, og for å etablere et grunnlag for å vise hvordan disse tre analytiske komponentene virker sammen.

Geografisk referanseramme

Å unnlate å operere med verden som analyseenhet er i følge Samir Amin (Amin 1992) sentralt i den eurosentriske ideologien. Jeg mener dette kan forstås som et prinsipp i den eurosentriske metodologien. Jeg forstår Amins bruk av begrepet 'analyseenhet' i denne sammenhengen som parallelt til Ulrich Becks bruk av 'referanseramme'. I Becks sin kritikk av den metodologiske nasjonalismen betegner *referanseramme* den *konteksten* eller *rammen* vi ser studieobjektet i (Beck 2003). Jeg velger i det følgende å bruke begrepet 'referanseramme', som i denne sammenhengen henspiller på *geografisk* kontekst: Hva er den geografiske enheten sosiologien ser studieobjektet sitt (det moderne samfunnet) i ? Er det verden? Europa? Nasjonalstaten?

Referanserammen i den eurosentriske metodologien er *ikke* verden. Fordi det er et uformulert premiss fremstår det ikke nødvendigvis som tydelig *hva* som faktisk er referanserammen. Så lenge man jobber innenfor det eurosentriske kunnskapssystemet og har internalisert dets spilleregler, vil man sannsynligvis heller ikke stille dette spørsmålet, fordi det oppfattes som naturlig at vi ikke kontekstualiserer studieobjektet vårt i en global ramme. Ulrich Beck definerer det å operere med nasjonalstaten som referanseramme som et prinsipp i den metodologiske nasjonalismen. Jeg tror Ulrich Beck har rett i at samfunnsvitenskapene domineres av analyser med nasjonalstaten som den "naturlige" referanserammen. Her er jeg imidlertid ikke opptatt av å vise hva som *er* referanserammen i den eurosentriske metodologien – men, i tråd med Samir Amins (1992) analyse av eurosentrismen, å synliggjøre at den eurosentriske sosiologien *ikke* opererer med verden som referanseramme, og hvilke konsekvenser dette har.

Å operere med verden som referanseramme er en forutsetning for å kunne se hvordan studieobjektet inngår i, og konstitueres gjennom, globale relasjoner. Å *ikke* operere med en global referanseramme innebærer derimot en usynliggjøring av disse globale relasjonene. I det neste kapittelet vil jeg vise hvilke implikasjoner geografisk referanseramme har for hvordan vi ser studieobjektet vårt.

Perspektiv/ståsted

D.E.Smith beskriver hvordan styringssosiologien produserer beretninger om samfunnet fra posisjoner som tilsynelatende er *utenfor* dette samfunnet. Denne formen for forskning

bygger på at forskeren unnlater å synliggjøre sin egen posisjon, eller *at* i det hele tatt han/hun skriver fra et ståsted, i en kropp, som uunngåelig har en plass i det samfunnet forskningen foregår i. Posisjonsløse redegjørelser er i følge D.E.Smith et verktøy styringssosiologien bruker for å universalisere lokale perspektiver, og usynliggjøre de maktrelasjonene som *muliggjør* denne formen for forskning.

Den postkoloniale kritikken av eurosentrismen fokuserer på hvordan eurosentrismen virker gjennom å universalisere lokale, vestlige perspektiver. Gjennom å usynliggjøre andre perspektiver fremstår forskningen som universell, nøytral og objektiv.

Å universalisere partielle perspektiver er med andre ord et kjennetegn ved både styringssosiologi og eurosentrisme.

Dette kommer til uttrykk i sosiologien i hvordan vi ser på studieobjektet. At vestlige forskere studerer vesten fra et vestlig perspektiv er ikke problematisk i seg selv, og heller ikke i seg selv eurosentrisk. Det som kjennetegner den eurosentriske sosiologien er at dette perspektivet, *ståstedet* forskeren ser verden fra, ikke blir gjort til gjenstand for forskerens kritiske blikk. Det blir verken formulert eller problematisert *at* vi ser og forsker fra en bestemt stedlig posisjon i verden. Forskningen fremstår derfor som *posisjonsløs* og vil oppfattes som objektiv og universell, snarere enn lokal og partiell. Det er med andre ord ikke sosiologiens ståsted jeg her kritiserer, men *usynliggjøringen* av dette ståstedet.

At forskerens situering, eller ståsted, preger hva forskeren ser, må kunne sies å være "common sense" blant samfunnsvitere i dag. Det er for eksempel stor bevissthet rundt relasjonen mellom kjønn og taleståsted²⁸. Men betydningen av forskerens *stedlige* situering i en global sammenheng er lite problematisert i sosiologien. Fordi den sosiologiske forskeren tilsynelatende er stedlig posisjonsløs i en global kontekst, blir ikke *relasjonen* mellom forskerens faktiske perspektiv og forskningsresultatene problematisert. At dette forholdet ikke diskuteres, betyr imidlertid ikke at forskerens perspektiv *ikke* preger forskningsresultatene,²⁹ men at denne relasjonen unnslipper forskerens kritiske blikk. Jeg vil understreke at jeg ikke påstår det er et deterministisk forhold mellom forskerens stedlige ståsted og forskningsresultatene.³⁰ Det jeg etterlyser er en *bevissthet* rundt, og en

²⁸ Se for eksempel Haraway 1991 og Moi 2001.

²⁹ Et eksempel utenfor sosiologien på en *posisjonsløs redegjørelse* er Åsne Seierstads bok *Bokhandleren i Kabul* (2002). Til tross for at boka bygger på Seierstads opplevelser av å ha bodd med en Afghansk familie i tre måneder, har hun skrevet boka som om hun selv ikke var tilstede.

³⁰ En parallell til dette er Toril Moi(2001) forståelse av relasjonen mellom forskerens kjønn og taleståsted, som hun mener i *mange* sammenhenger er relevant, men ikke alltid.

problematisering av dette forholdet. *Hvordan* forskerens stedlige situering preger forskningen vil til en hver tid være et spørsmål som må undersøkes empirisk.

De postkoloniale analysene av det europeiske kunnskapssystemet som grunnleggende lokalt, som en "Europology" (se kap. 2), er et perspektiv som kan synliggjøre at den konvensjonelle sosiologien springer ut fra et stedlig ståsted i verden, som preger denne vitenskapens fokus – både i form av systematisk kunnskap og ignoranse. Sosiologiens geografiske utspring har formet hva sosiologi er - både via de lokale ressursene den springer ut av, og på bakgrunn av vestens dominerende ståsted, historisk og nåtidig, i en global sammenheng. Sosiologiens mønstre for kunnskap og ignoranse må forstås på bakgrunn av dette.

Det faktum at vi har *muligheten* til å la være å formulere og problematisere vår egen posisjon i global sammenheng bygger på en frihet som springer ut av nettopp denne posisjonen: som historiske og nåtidige dominerende og privilegerte i verdenssammenheng.

Å anerkjenne at forskere ser og skriver fra en posisjon, også i global sammenheng, er en forutsetning for å kunne problematisere denne posisjonen og gjøre den til et studieobjekt. Denne innsikten er også en forutsetning for å kunne utfordre det perspektivet på verden som den eurosentrisk styringssosiologien tilbyr skrivere og lesere av sosiologiske tekster – ved å aktivt innta andre perspektiver.

Studieobjekt

Jeg forstår *studieobjekt* i denne sammenhengen som en avgrensning av det sosiologen skal forske på – som forskerens tema. Sosiologien ved UiO har "alle aspekter ved moderne samfunn som sitt studieobjekt".³¹ Selv om det ikke sies eksplisitt fremgår det tydelig av emnebeskrivelser og pensum at "moderne samfunn" forstås som synonymt med "vestlige samfunn".³² Jeg vil presisere at mitt anliggende her ikke er å kritisere sosiologiens overordnede studieobjekt. Denne avgrensningen av sosiologien *kunne* selvfølgelig vært kritisert for å være eurosentrisk: Hvorfor forstår vi 'moderne samfunn', i 2005, som synonymt med vestlig? Burde ikke sosiologien også inkludere studier av 'moderne samfunn' andre steder i verden? Disse spørsmålene er både relevante og betimelige å stille,

³¹ Fra "Kort om programmet", for bachelor-studenter, på instituttets nettsider:

<http://www.uio.no/studier/program/sosiologi/presentasjon/kort-om-programmet.html> (lesedato: 17.4.2006)

³² Hvis ikke annet blir nevnt bruker også jeg begrepet 'moderne samfunn' i denne oppgaven på samme måte: som synonymt med 'vestlige samfunn'. Dette er ikke fordi det uttrykker mitt syn på hva modernitet er, men fordi det er i overensstemmelse med slik sosiologien ved UiO forstår studieobjektet sitt.

men det er likevel ikke dette som er mitt anliggende her. Jeg har valgt å se på hvordan sosiologien forstår sitt erklærte studieobjekt, *med utgangspunkt i* sosiologiens definisjon og avgrensning av dette som 'det moderne samfunnet'. Jeg kritiserer med andre ord ikke *at* vi studerer "oss", men *hvordan*.

Spørsmålet om hva som inngår i "alle aspekter ved moderne samfunn" henger sammen med måten det studeres på, og hvilke premisser som legges til grunn. Hva vi oppfatter som relevante sider ved studieobjektet avhenger av hvilken referanseramme vi opererer med og perspektiv. Som beskrevet i forrige kapittel, mener D.E.Smith det er *sosiale relasjoner* som alltid må være sosiologiens studieobjekt. I utforskningen av et fenomen må sosiologer, i følge D.E.Smith, se etter hvilke sosiale relasjoner som *utgjør* dette fenomenet. Sosiologien ved UiO i dag opererer med "Vesten" og "det moderne" som objekter for forskningen, uten å inkludere *de relasjonene* vesten inngår i og de *globale relasjonene* som historisk har bidratt til å skape "det moderne", som studieobjekter. Å velge relasjonene Vesten inngår i som studieobjekt ville også innebære å gjøre sin egen posisjon i disse til et tema for forskningen. Forskeren ville bli tvunget til å se den posisjonen og makten som følger med et faktisk ståsted i en global sammenheng som en del av sitt studieobjekt.

Spørsmålet om *hvordan* vi forsker på studieobjektet, hva som er den geografiske referanserammen og hvilke perspektiver vi velger, får altså følger for *hva* som defineres som studieobjektet. Skal globale relasjoner, som er vevd inn i "moderne samfunn", inngå som en del av sosiologiens studieobjekt?

Kap. 5: Blindern-sosiologien – preget av metodologisk eurosentrisme?

I det forrige kapittelet diskuterte jeg hvilke muligheter som ligger i en kobling av D.E.Smiths sosiologikritikk med den postkoloniale kritikken av eurosentrisme, og presenterte det jeg mener er sentrale prinsipper i den eurosentrisk metodologien. I dette kapittelet skal jeg illustrere hvordan eurosentrismens metodologi manifesterer seg i praksis, gjennom eksempler fra sosiologifaget ved Universitetet i Oslo. På denne måten ønsker jeg å tydeliggjøre hvordan eurosentrismen i sosiologien *gjøres*, og hvilke konstruksjoner av ”oss” som inngår i den eurosentrisk sosiologien.

Som jeg gjorde rede for i innledningskapittelet har jeg for dette formålet valgt å fokusere på to sentrale sosiologiske begreper: *modernitet* og *ulikhet*. Jeg skal se på hvordan forståelsen av disse begrepene kommer til uttrykk i to kurs: 1) SOS 1003, Sosiologiens klassikere og det moderne samfunn, på bachelornivå (’klassikerkurset’), og SOS4100 – Ulikhet: Klasse, kjønn og etnisitet, på masternivå (’ulikhetskurset’).

La oss starte med å se på hvordan sosiologien ved universitetet i Oslo presenterer seg selv for nye studenter, på nettsidene til instituttet:

Sosiologi er studiet av mennesker i samfunnet. Faget dekker ulike nivå, fra analyse av kortvarige treff mellom enkeltmennesker på gata til undersøkelser av globale sosiale prosesser. Sosiologi søker å forklare og fortolke hvordan mennesker blir formet av samfunnsforhold og samtidig kan endre disse forholdene. Bachelorprogrammet i sosiologi gir en bred innføring i samfunnsvitenskapelige tenkemåter og utstyrt deg med grundig kunnskap om moderne samfunn og deres virkemåte. Sosiologi har alle aspekter ved moderne samfunn som sitt studieobjekt, og dette helhetsperspektivet preger også bachelorstudiet.³³

Sosiologien lover her studentene at den har ”alle aspekter ved moderne samfunn som sitt studieobjekt”, og at den har et ”helhetsperspektiv”. Gjennom min diskusjon av den metodologiske eurosentrismen i sosiologien vil jeg vise at dette selvbildet ikke er nøytralt, men at det springer ut fra et bestemt ståsted, som definerer det faktiske innholdet i de begrepene som her anvendes.

³³ Fra presentasjonen av bachelorprogrammet på sosiologi ved UiOs nettsider, <http://www.uio.no/studier/program/sosiologi/presentasjon/> og <http://www.uio.no/studier/program/sosiologi/presentasjon/kort-om-programmet.html> (lesedat: 17.4.2006)

Jeg stiller spørsmål ved det selverklærte ”helhetsperspektivet” til sosiologien ved Universitetet i Oslo, gjennom å undersøke hvilke *systematiske mønstre for kunnskap og ignoranse* (se kap. 2) som faktisk preger faget.

Min kritikk er rettet mot sosiologien ved UiO *som institusjon*, og ikke mot enkelte kursansvarlige eller artikkelforfattere. Pensumlitteraturen for de ulike kursene som tilbys velges ut og vedtas gjennom flere ledd av valgte organer ved instituttet³⁴, og man må derfor regne pensum som uttrykk for instituttets offisielle politikk og holdninger til hva sosiologi skal være.

Det særegne ved det moderne

Slik introduserer klassikerkurset seg selv på instituttets nettsider:

Hva kjennetegner menneskelig handling? Hvordan skal vi forstå forholdet mellom individ og samfunn? Hva holder samfunn sammen? Sosiologiens klassikere reiste slike problemstillinger, og de gjorde det særlig i forhold til spørsmålet om hva som er egenartet ved moderne samfunnsformer. Sosiologiens klassiske tradisjon gir dyptlodgende kritiske perspektiver på moderne samfunn; et sentralt mål med emnet er derfor å stimulere deg til å reflektere over hva som er særegent ved å leve i den moderne epoke.

Et av spørsmålene som stilles i denne introduksjonen er ”hva som er egenartet ved moderne samfunnsformer”. *Hva* som er *særegent* ved et fenomen avhenger imidlertid av perspektivet og tolkningsrammen til den som ser. Hvordan preger valg av geografisk referanseramme og perspektiv forståelsen av *det moderne* i dette kurset?

I sin kritikk av eurosentrismen i samfunnsvitenskapen betoner Wallerstein viktigheten av å anerkjenne det *særegne* ved moderniteten, slik den utviklet seg i Europa, som grunnlag for å se kritisk på Europas rolle i utviklingen av et verdensomfattende økonomisk system (se kap. 2). I *sin* fortelling om hva som er særegent for det moderne vesten, fokuserer Wallerstein blant annet på den europeiske koloniseringen. Hvilke dimensjoner ved det moderne samfunnet er det *UiO* vektlegger for å forklare det særegne ved moderniteten?

³⁴Se prosedyre for valg av emner og pensum i ”Forskrift om studier og eksamener ved Universitetet i Oslo” : <http://www.uio.no/admhb/reglhb/studier/studier-eksamen-grader/forskr-studier-eks.xml#para3> (lesedato: 17.4.2006)

For å undersøke dette har jeg valgt å fokusere på to aspekter, som i praksis henger sammen: 1) hvordan historien om det modernes gjennombrudd, og kapitalismens fremvekst³⁵, i Europa, forklares og 2) forståelser av det modernes baksider³⁶.

SOS 1003 er obligatorisk for alle studenter på Bachelor-nivå, og har som formål å gi ”en innføring i sosiologiens grunnleggende begreper, teorier og perspektiver slik de opprinnelig ble introdusert av fagets klassikere, noe som danner utgangspunkt for en forståelse av moderne sosiologisk teori.”³⁷

Pensum på klassikerkurset er sammensatt av 1: originaltekster av de sosiologiske klassikerne (Simmel, Weber, Marx, Tönnies, Durkheim) og 2: sekundærlitteratur om klassikerne. Denne siste bolken består av ”moderne” sosiologers innføringer i grunnleggende sosiologiske begreper, og presentasjoner av sentrale temaer hos de sosiologiske klassikerne. Det er først og fremst disse tekstene jeg har konsentrert meg om for å illustrere hvordan eurosentrismens metodologi gjør seg gjeldende i fortellingen om det moderne.

Alle de sosiologiske klassikerne levde i en tid med store omveltninger i Europa, i overgangen fra føydalsamfunn til kapitalisme og modernitet. Det er konsekvensene av de gjennomgripende samfunnsendringene som fant sted i deres samtid som er det felles utgangspunktet for de sosiologiske klassikernes teoretiseringer, og som den dag i dag kan sies å utgjøre kjerneområder i sosiologien. Sentrale sosiologiske spørsmål som hva som holder et samfunn sammen (”ordensproblemet”) og hvordan ulike typer av handling skal forklares, kan ledes tilbake til de klassiske sosiologenes bekymringer.

Mitt anliggende her er ikke å kritisere de klassiske sosiologene og deres fokus, men hvordan deres forståelser av ”det særegne ved det moderne” fremstilles og anvendes i kurset om klassikerne som tilbys på bachelor-nivå ved UiO. Inntrykket jeg sitter igjen med etter å ha lest pensumtekstene for SOS 1003, er at det ikke markeres noe tydelig skille mellom *klassikernes* og *sosiologien ved UiOs* forståelser av moderniteten. Det legges ikke vekt på, det er knapt så det nevnes, at det finnes flere alternative syn på hva som er *særegent* ved det moderne, som utfordrer den historien UiO bevisst eller ubevisst har valgt

³⁵ I pensumlitteraturen omtales den samfunnsomveltningen som fant sted i Europas ved overgangen til det industrielle samfunnet både som ”det modernes gjennombrudd” og ”fremveksten av kapitalismen”. Jeg bruker også disse begrepene med samme meningsinnhold.

³⁶ I kurslitteraturen brukes ulike ord for det jeg her kaller ’baksider’, som jeg oppfatter henviser til den samme. F.eks: ambivalens, modernitetens jernnbur, modernitetens bekymringer.

³⁷ Fra presentasjonen av SOS 1003 på nettsidene til instituttet, ”Hva lærer du?”: <http://www.uio.no/studier/emner/sv/iss/SOS1003/>

å presentere. Sett fra andre perspektiver, kan historien om det modernes gjennombrudd forklares annerledes. Hva som er modernitetens *baksider*, er også et spørsmål som kan belyses fra forskjellige ståsteder.

Det gjøres med andre ord ikke rede for *hvordan* og *hvorfor* sosiologifaget ved UiO har valgt å presenterer fortellingen om det moderne. Hvis hensikten med dette kurset var å ukritisk formidle de sosiologiske klassikernes perspektiver på modernitet, ville ikke den kritikken jeg her fremfører hatt noe grunnlag. Men SOS 1003 har, heldigvis, ambisjoner utover det. I kurspresentasjonen legges det vekt på at dette emnet, via presentasjon av de klassiske sosiologenes ”dyptloddende kritiske perspektiver på moderne samfunn”, skal oppmuntre studentene til ”å reflektere over hva som er særegent ved å leve i den moderne epoke.” Det er med andre ord sentralt *hvilket* syn på det moderne som ligger til grunn for kurset, og ikke minst hvilke perspektiver som er utelatt, gjennom usynliggjøring, fra fortellingen. Senere i dette kapittelet vil jeg vise hvordan også kurset om *ulikhet* på masternivå er bygd opp rundt dette bestemte synet på ”det moderne samfunnet”, som studentene introduseres for i SOS 1003.

Modernitetens gjennombrudd

Et av de store spørsmålene Max Weber (1864-1920) ville besvare, var hvorfor moderniteten og den kapitalistiske produksjonsmåten først vokste frem i Europa. Jeg mener at sosiologien ved UiOs fortelling om det modernes gjennombrudd ligger tett opp til en ren og ukritisk gjengivelse av Webers teorier om fenomenet. Dette fremkommer tydelig i Rune Åkvik Nilsens (1995) artikkel ”Max Weber og det europeiske mirakelet”, som inngår i pensum for SOS 1003. Jeg vil i det følgende presentere innholdet i denne artikkelen, fordi jeg mener den er representativ for det grunnleggende synet på modernitetens gjennombrudd som presenteres i kurset. Dette bekreftes av både de andre pensumartiklene og forelesningsnotatene³⁸.

I følge D.E.Smith må tekst, som alt annet, forstås i et relasjonelt perspektiv (se kap. 3). Hun vektlegger hvordan tekster står i forhold til hverandre i et hierarki; ”higher level texts establish the frames and concepts that control and shape lower level texts.” (D.E.Smith 2005:226). Å se hvordan en tekst inngår i sosiale relasjoner til andre tekster, kan derfor gi relevant informasjon som man ikke ville ha fått om man så den aktuelle

³⁸ Til hjelp for studentene ligger kursansvarligs forelesningsnotater ute på instituttets nettsider, se henvisning i innledningskapittel.

teksten for seg. I tillegg til å se på selve innholdet i Åkvik Nilsens tekst vil jeg derfor, i tråd med D.E.Smiths perspektiver på tekst, også løfte frem intertekstuelle referanser. Flere av de sentrale eurosentrisk premissene i denne teksten underbygges gjennom referanser til annen forskning. Jeg mener at vi ved å se nærmere på disse referansene kan få verdifull informasjon om hvordan eurosentrismen virker. De referansene jeg vil trekke frem blir referert til av artikkelforfatteren på en selvfølgelig måte, uten at han begrunner sine valg av nettopp disse kildene. Dette kan han gjøre fordi innholdet i denne teksten ikke oppfattes som kontroversielt innenfor det eurosentrisk kunnskapssystemet i den konvensjonelle sosiologien, men at det tvert om bekrefter dets sentrale antagelser. Forskere som utfordrer premissene i dette kunnskapssystemet tolker imidlertid flere av Åkvik Nilsens referanser som eksponenter for eurosentrisk historieskriving. Ved å ukritisk henvise til slike referanser mener jeg artikkelforfatteren skriver seg inn i den samme tradisjonen, og bidrar til å opprettholde de sentrale premissene paradigmat hviler på.

Formålet med Åkvik Nilsens artikkel er å drøfte Webers svar på det store spørsmålet i sosiologien om hvorfor kapitalismen først vokste frem i Europa (Nilsen 1995:6). Dette fremgår allerede i tittelen: "Max Weber og det europeiske mirakelet". Når forfatteren her bruker begrepet "mirakel" om den omveltningen som skjedde i Europa ved overgangen fra føydalisme til industrisamfunn, er det ikke med en ironisk distanse, men med henvisning til Eric L. Jones bok fra 1981 med det likelydende navnet (Nilsen 1995). I boka *Eight Eurocentric Historians*, (J.M. Blaut 2000) løftes Jones frem som en av åtte utvalgte eurosentrisk historieskrivere. En annen av de åtte er Max Weber. Blaut beskriver Jones' bok som det første systematiske forsøket på å samle nye og gamle argumenter for Europas overlegenhet (Blaut 2000:74). Han omtaler den som "a watershed in modern Eurocentric history writing" (Blaut 2000:74). Fordi Blaut anser *The European Miracle* som et kanonisk verk innen sjangeren, og mener den har hatt enorm innflytelse på senere historieskrivning, er det Jones han har valgt å vie mest oppmerksomhet av de åtte historikerne han diskuterer. Blaut kaller *The European Miracle* for "a pure example of Eurocentric History, and an especially sophisticated one." (Blaut 2000:75) Den *rene* eurosentrismen ligger i hvordan Jones' fortelling om "det europeiske mirakelet" bygger på og reproducerer antagelsen om europeisk overlegenhet - og andre folks (spesielt asiatiske) underlegenhet. Det "sofistikerte" ved Jones' fremstilling ligger i måten han fremfører sitt argument på for å gi det troverdighet. I følge Blaut er Jones' argumentasjon full av eksempler på at usannheter og fordommer presenteres som fakta, i en form som får det hele til å fremstå som vitenskapelig. Blaut omtaler denne stilen som "[...] the familiar phenomenon of a

Eurocentric historian so utterly convinced of the superiority of Europe that he abandons the canons of scholarship and lays out evidence less to demonstrate than to illustrate what is to him obvious.” (Blaut 2000:75-76). Et betimelig spørsmål i denne sammenhengen er om Åkvik Nilsen anvender en lignende form for ”bevisførsel” i denne pensumartikkelen, når han henviser til Jones’ *The European Miracle* uten å diskutere eller argumentere for bokens innhold.

Weber er kjent for å vektlegge kulturelle faktorer som forklaring på kapitalismens fremvekst i Europas, særlig betydningen av den protestantiske arbeidsetikk (Weber 1972). Åkvik Nilsen ønsker i denne artikkelen å nyansere dette synet, ved å diskutere deler av Webers forfatterskap som er ukjent for mange. Det er særlig den argumentasjonen han fremfører i siste kapittel av *General Economic History* (Weber, utgitt første gang på tysk i 1923, på engelsk i 1981) Nilsen anvender i denne sammenhengen. Han drar også veksel på ”nyere forskning” (Nilsen 1995:4). Det fremstår som tydelig at Nilsens anliggende er å presentere det han oppfatter som en troverdig og sannsynlig forklaring på hvorfor kapitalismen vokste først frem i Europa, og at han for dette formålet velger å anvende Weber. Han sier det slik selv: ”Min fremstilling er nært knyttet til logikken i Webers argumentasjon i det avsluttende kapittelet i GEH.” (Nilsen 1995:4)

Åkvik Nilsen definerer, med utgangspunkt i Weber, det han mener er de sentrale faktorene for å forklare hvorfor kapitalismen først vokste frem i Europa. Disse er: (1) nedbrytingen av motsetningene mellom intern og ekstern etikk, og (2) en unik vestlig maktbalanse mellom ulike sosiale grupper og stater (Nilsen 1995:5). Sentralt i Åkvik Nilsens/Webers argumentasjon står sammenligning av Europa og Kina. Som støtte for tesen om at det er grunnleggende forskjeller mellom de to kontinentenes egenart som kan forklare hvorfor kapitalismen vokste først fremst i Europa, og ikke i Kina, henviser Nilsen kuriøst nok til enda en av de åtte representantene for eurosentrisk historieskrivere som Blaut retter søkelys mot (Blaut 2000), John A. Hall.

Jeg tror ikke at denne graden av sammenfall mellom Åkvik Nilsens referanser og Blauts eurosentrisk historieskrivere skyldes et bevisst ønske hos artikkelforfatteren om å skrive seg inn i en eurosentrisk historietradisjon. I det eurosentrisk kunnskapssystemet Åkvik Nilsen skriver innenfor fremstår alle disse referansene som ”naturlige” - og så lite kontroversielle at de ikke trenger å diskuteres eller forsvares. Heller ikke den massive kritikken som har blitt rettet mot den historiefortellingen han gjør seg til talsmann for, både gjennom sin ukritiske presentasjon av Weber og de referansene i nyere forskning han velger for å underbygge egne argumenter, tas opp til diskusjon. Enten dette skyldes

artikkelforfatterens uvitenhet eller at han rett og slett er uenig i at Weber, Jones og Hall forteller eurosentriske historier, er det betegnende at han overhodet ikke forholder seg til denne kritikken. Jeg oppfatter det Åkvik Nilsen her gjør, å unnlate å forholde seg til kritikk av sin egen fortelling, som et ledd i den prosessen det er å *universalisere et partielt perspektiv*. Denne måten å skrive på kan ses i lys av D.E.Smiths kritikk av hvordan styringssosiologien, gjennom de sosiologiske konvensjonene, produserer tilsynelatende posisjonsløse redegjørelser (se kap. 3). Artikkelforfatteren forteller historien om det modernes gjennombrudd slik den ser ut fra et bestemt ståsted, men på en måte som får den til å fremstå som den eneste gyldige, sanne, objektive *Historien*. Det er fordi eurosentrismen virker som et dominerende kunnskapssystem i sosiologien at Åkvik Nilsen kan skrive på denne måten. Det er artikkelforfatterens og leserens felles "common-sense" oppfatninger og tatt-for-gitt kunnskap som ligger til grunn for fortellingen hans om Weber, som innenfor den konvensjonelle sosiologien oppfattes som "naturlige" og vanligvis ikke vil ses som uttrykk for bestemte holdninger - eller maktrelasjoner.

Her skal jeg ikke gå inn på en drøfting av sannhetsgehalten i Webers påstander om hva som var de sentrale faktorene for fremveksten av kapitalismen i Europa. Mitt anliggende er ikke å diskutere hvorvidt eller i hvilken grad de faktorene Weber/Åkvik Nilsen trekker frem er relevante og sentrale. Det jeg retter søkelys mot er hvordan det utelukkende er *interne europeiske forhold* som tas med i betraktning, enten det gjelder etikk eller sosiale strukturer, og at dette ikke er den eneste mulige måten å fortelle denne historien på.

Jeg mener at den historien som her presenteres reproducerer det eurosentriske synet på Europa som *selvgenererende*. Europas tidligere og samtidige relasjoner til andre land og områder er ekskludert som irrelevante for å forklare kapitalismens fremvekst. Verken Europas praksiser med slavehandel og kolonisering eller handelen med andre land diskuteres som relevante faktorer for modernitetens gjennombrudd. I ett avsnitt (Nilsen 1995:10) berører Åkvik Nilsen riktignok så vidt at Weber bare legger indre europeiske årsaker til grunn for sin analyse av kapitalismens fremvekst i Europa, men uten å stille seg kritisk til dette. I følge Nilsen diskuterer Weber, i det siste kapittelet av *General Economic History*, flere mulige faktorer for kapitalismens fremvekst, som han mener hadde liten betydning. Blant disse nevner Nilsen hvordan Weber analyserer "akkumuleringen av formue gjennom kolonihandel og slaveri" (ibid.:10) som ubetydelige faktorer for å forklare fremveksten av kapitalismen i Europa, fordi "dette ikke fremmet den spesifikt vestlige organiseringen av økonomien." (ibid.:10). Nilsen henviser også til "nyere forskning"

(ibid.:10), som han mener ”har vist at kolonihandelen og slavehandelen som fulgte i kjølvannet av de store oppdagelsene på slutten av 1400-tallet, var lite innbringende og av marginal betydning for den økonomiske utviklingen i Europa.” (ibid.:10) Det er historikeren O’Brien som angivelig skal ”ha vist” dette, i sin artikkel fra 1982, ”European Economic Development: The contribution of the Periphery”. Nilsen mener at resultatene av O’Briens forskning er ”problematiske” for en som Wallerstein, som vektlegger nettopp faktorer som kolonialisme for å forklare fremveksten av en kapitalistisk verdensøkonomi, men at det *ikke* er problematisk for Weber, ”som søker å forklare kapitalismens fremvekst ut fra trekk ved Vestens *indre* egenart.” Det faktum at Weber forklarer vestens utvikling utelukkende ut fra indre europeiske faktorer problematiseres ikke av Nilsen. Med henvisning til Webers egne analyser og én nåtidig forsker mener Nilsen å ha sannsynliggjort at Weber hadde rett i sin antagelse om at det bare er interne europeiske årsaksforhold som er relevante for å forklare fremveksten av kapitalismen i Europa. Det Nilsen unnlater å nevne er at det også finnes mye forskning, både eldre og nyere, som hevder det motsatte: at slavehandel og kolonialisme har vært avgjørende faktorer for utviklingen av kapitalismen og det moderne samfunnet i vesten³⁹. Og denne kritikken, som postkoloniale teoretikere har stått i spissen for, er *ikke* marginal, selv om den blant annet ved universitetet i Oslo har blitt marginalisert. Forskere fra ulike verdensdeler og disipliner har engasjert seg i kritikken av det historiesynet som ligger til grunn for Webers fortelling om Europa, slik Nilsen gjengir den. Deres kritikk retter seg mot hvordan dette historiesynet bygger på eurosentrisk premisser, og reproducerer et bilde av Europa/Vesten som det mest fremskredne i menneskehetens historie og som *selvgenererende*: at Vesten og Europas historiske og nåtidige utvikling kan forklares utenfor en global kontekst.

I klassikerkurset har sosiologien ved UiO valgt å presentere en slik *internalistisk* fortelling om Europa, med den utelukkelsen av globale, interaksjonistiske perspektiver det innebærer. Jeg er klar over at dette temaet, modernitetens gjennombrudd, er omdiskutert og at det finnes mange konkurrerende forklaringer på fenomenet i akademia. Jeg mener derfor ikke å fremholde en bestemt forklaringsmodell som sann, men jeg kritiserer at sosiologien ved UiO *ikke* diskuterer flere mulige tilnærminger til spørsmålet, men kun presenterer én versjon av historien.

³⁹Se for eksempel Wolf 1982 og Harding 1998:kap.2-3

Åkvik Nilsens fortelling om modernitetens gjennombrudd bygger på prinsippene i den eurosentrisk metodologien som jeg definerte i forrige kapittel: Referanserammen for studieobjektet er ikke global, og historien fortelles fra et vestlig perspektiv, som fremstår som universelt og nøytralt. Sett i lys av postkoloniale perspektiver er det vestens historiske og nåtidige dominerende og privilegerte posisjon globalt som muliggjør denne måten å skrive på. At det ikke redegjøres for alternative tolkningsrammer, gjør det vanskelig for leseren (studenten) å utfordre historien som presenteres – uten å samtidig utfordre doxa.

Modernitetens baksider

Jeg har ovenfor diskutert et av de sentrale temaene i dette kurset, historien om det modernes gjennombrudd, som innfallsvinkel til å se på hvordan ”det særegne ved det moderne” forstås. Jeg vil nå se på en annen fremtredende fortelling i dette kurset, som jeg mener også inngår i konstruksjonen av ”det særegne ved det moderne”: fortellingen om modernitetens baksider.

I kurslitteraturen er dette et av de sentrale temaene, som diskuteres i flere artikler via ulike begreper som: *det modernes ambivalens*, *modernitetens byrde* og *den sosiologiske bekymring*⁴⁰. Selve sosiologifaget kan sies å bygge på denne tematikken, siden de klassiske sosiologenes utgangspunkt var bekymringene de gjorde seg i forbindelse med overgangen til moderniteten. Jeg presiserer igjen at jeg ikke her retter min kritikk mot de klassiske sosiologenes utvalg av bekymringer, men mot hvilke bekymringer *sosiologifaget ved UiO* anser som sentrale for moderne samfunn, som utgangspunkt for sosiologisk forskning.

En av Wallersteins sentrale teser om eurosentrisk samfunnsvitenskap (se kap. 2) er at den fremstiller moderniteten som noe utelukkende positivt. Dette kan jeg *ikke* si gjelder for SOS 1003, som tvert i mot preges av sterk vektlegging av modernitetens negative konsekvenser. Jeg mener likevel at historien om baksiden ved det moderne som jeg finner i SOS 1003 bygger på de eurosentrisk prinsippene jeg definerte i forrige kapittel: 1) den springer ut av et lokalt, vestlig perspektiv, som usynliggjøres ved at det universaliseres, og 2) den ikke har verden som referanseramme. På denne måten reproducerer denne historien det eurosentrisk verdensbildet den selv springer ut fra.

La oss se nærmere på *innholdet* i fortellingene om baksiden ved det moderne, med utgangspunkt i en pensumartikkel av Thomas Nygaard med tittelen ”Den sosiologiske bekymring” (Nygaard 1995). Denne artikkelen er hentet fra *Den lille sosiologiboka..*

Innføring i sosiologisk handlingsteori, utgitt i 1995 ved Universitetsforlaget. Den er altså av nyere dato og i en bok som er ment som en innføring i sosiologi for nye studenter.

I dette pensumbidraget diskuterer Nygaard hvordan kjerneområder i den moderne sosiologien kan ledes tilbake til de klassiske sosiologenes ”bekymringer”. Han viser til hvordan sosiologien vokste frem parallelt med industrialiseringen av vesten og overgangen fra tradisjonelle til moderne samfunn, og at det derfor ikke er noen tilfeldighet at sosiologisk handlingsteori i stor grad dreier seg om å forklare hva det er som skiller moderne samfunn fra tradisjonelle samfunn (Nygaard 1995:14). I følge Nygaard kan man forstå sosiologisk handlingsteori som ”vitenskapeliggjorte bekymringer over utviklingstrekk ved det moderne samfunn.” (Ibid.:14). Videre definerer han disse bekymringene som: 1) oppløsningstendenser i samfunnet, og 2) tilstivning og følelseskulde i samfunnet” (ibid.).

Bekymringene over oppløsningstendenser i samfunn som Nygaard tar opp berører hvordan overgangen fra agrarsamfunn til industrielt samfunn medførte at tradisjonelle samfunnsstrukturer måtte vike for det moderne. I denne nye samfunnsstrukturen var grunnenheten *individet*, og religiøse verdensbilder ble erstattet med ”opplysning, fornuft og rasjonalitet”. (ibid.:15) Denne store omveltningen førte, i følge Nygaard, til at ”folk følte seg revet ut av faste sosiale sammenhenger og var bekymret over hvordan det moderne samfunnet skulle opprettholdes.” (ibid.) Sosiologene svarte på dette ved å utvikle teorier om sosial integrasjon, som et forsøk på å vitenskapeliggjøre sosiale forhold. Den moderne vitenskapen så det som sin oppgave ”å sikre at samfunnet ikke falt fra hverandre, men fortsatte å eksistere som et integrert hele.” (ibid.:16)

De klassiske sosiologenes bekymringer over tilstivning og følelseskulde omhandler, i følge Nygaard, ”endringene i forholdet mellom forstand og følelse.” (ibid.) Mens det i tradisjonelle samfunn var et direkte forhold mellom disse to, medførte innførselen av den liberalistiske pengeøkonomien et skille mellom dem, som ga grobunn for en ny form for rasjonalitet: målrasjonaliteten (ibid.). Bekymringen i denne sammenhengen, som både Marx, Durkheim og Weber, i følge Nygaard, har delt som grunnlag for utvikling av sosiologisk teori, var at målrasjonalitet skulle bli den fremtredende formen for rasjonalitet i moderniteten, og at dette ville føre til fremmedgjøring av individet. (ibid.)

⁴⁰ Fra Lyon 1995 og Nygaard 1995.

Nygaard presenterer *de sosiologiske bekymringene*, og skiller ikke mellom klassikernes og ”våre” bekymringer. Tvert i mot så fremstår klassikernes bekymringer som synonymt med kjernen i sosiologifaget, både før og nå, gjennom linjene som trekkes opp mellom de klassiske sosiologenes bekymringer, og nåtidig sosiologisk handlingsteori. I tråd med klassikernes perspektiver, er alle bekymringene for det moderne som tas opp i dette kurset knyttet til modernitetens konsekvenser *innad* i Europa. Jeg påstår ikke at disse bekymringer for det moderne ikke var/er reelle. Eurosentrismen i denne fortellingen ligger i det som er *ekskludert* fra historien om det modernes baksider. Å se moderne samfunn som relasjonelt konstituert i en global kontekst, innebærer at vi også må se på konsekvensene av vestlig modernitet i ikke-vestlige samfunn som en dimensjon ved moderniteten. Et slik syn ville bety å se på for eksempel Europas kolonisering, og global ulikhet, som bekymringer *ved* moderniteten.

Dikotomien moderne-tradisjonell

Både historien om *det modernes gjennombrudd* og fortellingene om *modernitetens baksider* bygger på en grunnleggende dikotomisering mellom tradisjonelle og moderne samfunn: Det modernes særegenhet forklares i forhold til det som settes opp som en motsetning: det tradisjonelle. Denne dikotomiseringen er gjennomgående i hele pensum for SOS 1003, og poenget med å sammenligne moderne og tradisjonelle samfunn presenteres som en bevisst strategi:

Drøftingen av de prinsipielle forskjellene mellom moderne kapitalisme og tradisjonelle samfunn, danner utgangspunktet for en konkret analyse av hvordan barrierene mot den moderne, rasjonelle kapitalismen har blitt brutt ned i vestlig historie. Det unike ved den vestlige utviklingen må forstås i et komparativt perspektiv. (Nilsen 1995:5)

Når Nilsen her argumenterer for et ”komparativt perspektiv” er det noe ganske annet enn postkoloniale teoretikeres insistering på et *relasjonelt perspektiv*. Det Nilsen etterlyser er at vi må *sammenligne* utviklingen i Europa med utviklingen i andre land (her: Kina) - *ikke* at vi skal se den europeiske utviklingen i lys av Europas *relasjoner* til andre land.

Dikotomien moderne - tradisjonell kommer også til uttrykk i begrepspar som Gemeinschaft-Gesellschaft (Tönnies), vesensvilje-kårsvilje (Simmel) og mekanisk – organisk solidaritet (Durkheim), som utgjør grunnlaget for mye av sosiologiens tankegods. I kapittel 2 viste jeg hvordan denne typen dikotomisering kan forstås som varianter av den konstruerte motsetningen mellom vesten og orienten, som orientalismen bygger på (Wallerstein 1999, se kap.2). I følge Saids (1978) analyse av orientalismen, tjener

konstruksjonene av orienten som ”det andre” som bekreftelse på det unike ved den vestlige sivilisasjonen, og virker i siste instans som forsvar for vestlig dominans. I et postkolonialt perspektiv er det med andre ord god grunn til skepsis overfor den arven sosiologien her viderefører, ved å reproducere disse dikotomiseringene.

Hvordan kunne et kurs om de sosiologiske klassikerne ha vært annerledes?

Jeg vil understreke at jeg *ikke* oppfatter de to tekstene jeg har brukt, av Åkvik Nilsen og Nygaard, som spesielle eller kontroversielle, men at de kan ses som representative for et syn på *det moderne* som preger hele SOS 1003. Til grunn for både historien om det modernes gjennombrudd og fortellingene om det modernes baksider ligger en referanseramme som *ikke* er global og et usynliggjort, vestlig perspektiv. Disse fortellingene springer ut av og bekrefter et syn på moderniteten som et indre europeisk anliggende.

Det som kjennetegner hele pensum for dette kurset er at de klassiske sosiologene ikke presenteres i et idéhistorisk perspektiv, med et kritisk blikk på hvordan deres tanker kan leses i lys av tiden de levde i – en tid som for eksempel var preget av Europas kolonisering av resten av verden. I tråd med Wallerstein (se kap. 2) kan det på mange måter forstås som ”naturlig” at de sosiologiske klassikerne hadde et eurosentrisk syn på verden. Det han derimot mener ikke kan forsvares er at *dagens* sosiologer ukritisk viderefører klassikernes eurosentriske verdensbilde. Man kan spørre seg om sosiologien ved universitet i Oslo, gjennom fortellingene om det moderne i SOS 1300, gjør nettopp dette.

Spørsmålet om de sosiologiske klassikernes relevans for å forstå moderne samfunn, og om klassiske originaltekster skal inngå som en del av sosiologundervisningen, har vært debattert blant norske sosiologer⁴¹. Også ved et universitet i Singapore har sosiologer vært opptatt av disse spørsmålene. I artikkelen ”Teaching Classical Sociological Theory in Singapore: The context of Eurocentrism” (Alatas 2001b), beskriver Syed Farid Alatas og Vineeta Sinha hvordan de ved det nasjonale universitetet i Singapore har omstrukturert et kurs i klassisk sosiologisk teori på bachelornivå. Bakgrunnen deres var et ønske om å gjøre

⁴¹ Dette var tema for fagkritisk debatt ved SV, UiO høsten 1995: ”Hva skal vi med sosiologiens klassikere?” (se <http://www.sosiologforeningen.no/visenryhet.html?nyheter.nid=263>, lesedato: 24.4.2006). Det samme temaet ble diskutert på sosiologforeningens vinterleir i 2002, hvor Ottar Brox holdt foredraget ”Hva skal vi med klassikerne?” (se http://www.sv.ntnu.no/exfac/004/Artikkel_Brox.html, lesedato 24.4.2006)

undervisningen av disse for lengst døde europeiske mennene *relevant* for unge, sørøst asiatiske studenter – og i en større kontekst: relevant for å forstå vår moderne verden.

Alatas og Sinha bygger på det de beskriver som en lang tradisjon (siden 1800-tallet) i kritikk av den vestlige samfunnsvitenskapens eurosentrisme og orientalisme, og manglende relevans for ikke-vestlige kontekster (Alatas 2001b:316). I følge artikkelforfatterne har imidlertid denne kritikken forblitt på et abstrakt og refleksiivt nivå og i svært liten grad blitt overført til konkret praksis, i for eksempel endring av *undervisning*. Dette har ført til det Alatas og Sinha beskriver som et stort gap mellom undervisning på laveregradsnivå og forskningsverdenen (ibid.:316)⁴².

Det er flere sider ved den tradisjonelle undervisningen av klassikerne som i følge Alatas og Sinha kan kritiseres for å reprodusere et eurosentrisk perspektiv på verden. For det første peker de på utelatelsen av *ikke*-vestlige klassiske samfunnsvitere, som for eksempel Ibn Khaldun⁴³, som de mener ville vært naturlig å inkludere i et kurs som skal introdusere studentene for fagets røtter. Artikkelforfatternes hovedfokus er allikevel på hvordan de kan undervise i *de vestlige* klassiske sosiologene, som Durkheim, Marx og Weber, på en måte som anerkjenner og løfter frem deres sentrale bidrag til moderne sosiologi, men som samtidig utfordrer de eurosentriske premissene som ligger til grunn for mye av deres tankegods (ibid.:317). Deres svar på dette er en *idéhistorisk* og kritisk presentasjon, som ser de sosiologiske klassikerne i lys av den politiske og historiske konteksten de skrev sine verker i.

While European enlightenment, the transition from feudalism to capitalism, and democratization in Europe, and so on, form a relevant context for understanding the emergence of sociological theory, we argue that the historical fact of European political and cultural domination of non-Europe from the 15th century onwards is a crucial additional context. The latter is seldom given any space, let alone equal weight, in conventional teaching of classical theory. (Alatas 2001b:318)

Å lese de klassiske sosiologene i denne konteksten er i følge Alatas og Sinha nødvendig for å forstå deres teorier om *både* ikke-vestlige og vestlige samfunn. I det nye kurset starter de derfor undervisningsrekken av klassikerne med å introdusere studentene for begrepet

⁴² Deres gjennomgang av kurs i sosiologisk teori ved flere universiteter i Asia, viser at innholdet i disse kursene stort sett er det samme som ved tilsvarende kurs ved universiteter i vestlige land.

⁴³ Ibn Khaldun (1332-1406) var en arabisk intellektuell, som er kjent som forfatteren av det første ikke-religiøse historieverket "Al-Muqaddimah" (*introduksjon*). I Encyclopædia Britannica beskrives han som den største før-moderne arabiske historikeren (<http://www.britannica.com/ebc/article-9367732?query=ibn%20khaldun&ct=>, lesedato: 22.4.2006). Av mange, blant annet i den arabiske verden, forstås han imidlertid som grunnleggeren av både sosiologi- og historiefaget (se for eksempel <http://historymedren.about.com/library/who/blwwkhaldun.htm>, lesedato: 22.4.2006).

eurosentrisme, som en posisjon, et perspektiv, "a way of seeing *and* not-seeing, that is rooted in a number of problematic claims and assumptions." (ibid.:319) Hensikten med dette er å oppfordre studentene til lesing av de klassiske tekstene med et kritisk blikk for den konteksten og posisjonen de er skrevet fra. Som en del av undervisningen inngår kritiske spørsmål som "How have colonial and imperial encounters shaped conceptualization in the social sciences by Western scholars?" (ibid.:319).

I praksis har endringen av klassikerkurset i Singapore betydd utskifting av noe litteratur, men kjernepensum i faget – originaltekster av de klassiske sosiologene – er det samme. Den største forandringen av kurset har ikke vært endring av pensumtekster, men inkludering av nye kritiske perspektiver. Alatas og Sinhas bakgrunn for å endre på klassikerkurset i Singapore, var å gjøre undervisningen relevant for studenter i en ikke-vestlig kontekst. De understreker imidlertid at de ser på sin nye versjon av kurset som like relevant for vestlige universiteter, "dealing as it does with biases that must be corrected in any context." (ibid.:319) Jeg mener den endringen de har gjennomført i undervisningen av klassikerne ved det nasjonale universitetet i Singapore kan ses som et eksempel på en *dekoloniserende* praksis (se kap. 2) – et eksempel til etterfølgelse av vestlige universiteter?

Ulikhet

We are confronted with the paradox that, whereas global inequalities are growing dramatically, they receive only marginal attention, if any, in methodological nationalism. How is this to be understood? (Beck 2004a:148)

Min interesse i å se på forståelser av ulikhet i sosiologien ved UiO springer ut av det paradokset Beck her beskriver. I dag er det 1,2 milliarder mennesker som lever i ekstrem fattigdom, for under én dollar dagen (World Bank 2002:1,11). De rikeste 20 prosentene i verden tjener 80 prosent av verdens inntekter, mens de fattigste 20 prosentene kun tjener 1 prosent (Macionis og Plummer 2005:220). Gjennomsnittlig inntekt i de 20 rikeste landene i verden er nå 37 ganger så høy som gjennomsnittlig inntekt i verdens 20 fattigste land. Denne forskjellen er dobbel så stor som for 20 år siden (World Bank 2003:7).

Vår tid kjennetegnes med andre ord av at gapet mellom den fattige og den rike delen av verden blir større og større. Allerede i 1970 vedtok FN å øke bistanden til 0,7 prosent av giverlandenes samlede inntekter (BNP). Tredve år senere er det fortsatt bare fem av

verdens land som oppfyller dette målet (Action Aid 2005)⁴⁴. I gjennomsnitt gir de rike landene fortsatt bare 0,26 prosent av BNP i bistand.⁴⁵ Til sammenligning overføres det årlig 200 billioner amerikanske dollar fra fattige til rike land gjennom nedbetaling av gjeld.⁴⁶

Fenomenet global ulikhet forsøkes forklart på mange ulike og ofte motstridende måter; det er verken enighet om hvilke prosesser som ligger bak det økende gapet mellom rike og fattige land eller om hva som er de mest effektive virkemidlene for å bekjempe fattigdommen. Det er likevel få som bestrider statistikkens klare tale. Tallene forteller oss at verdens fattigdom ikke er demokratisk fordelt, men at størstedelen av verdens fattige er konsentrert i utviklingsland i sør. 1,2 milliarder mennesker lever i ekstrem fattigdom, og 800 millioner av dem⁴⁷ bor i Asia, mens nesten 300 millioner bor i Afrika.⁴⁸

Global ulikhet er en av vår tids store utfordringer. Likevel skal vi få se at temaet *global ulikhet* ikke behandles eksplisitt i noen av sosiologikursene som tilbys ved UiO. Hvordan henger det sammen at sosiologien ved UiO, som selv erklærer at det har ”alle aspekter ved moderne samfunn som sitt studieobjekt”⁴⁹, ikke problematiserer global ulikhet?

I denne delen skal jeg se på to områder, som begge berører sosiologiens utdefinering av global ulikhet. Det første jeg gjør er å se etter tematisk behandling og diskusjon av global ulikhet i emnene som tilbys i sosiologi ved UiO. Deretter går jeg nærmere inn på et av kursene på masternivå som har ’ulikhet i moderne samfunn’ som sin problematikk. Jeg vil diskutere hvordan utdefineringen av temaet global ulikhet i dette kurset kan forstås i sammenheng med det underliggende synet på hva *moderne samfunn* er. Jeg hevder at synet på det moderne samfunnet som ligger til grunn i dette kurset er det samme som etableres i klassikerkurset.

⁴⁴ Disse fem landene er, i følge den aktuelle rapporten: Norge, Nederland, Luxembourg, Danmark og Sverige

⁴⁵ Gjennomsnittet av bistand gitt fra alle OECD-land i 2004 <http://www.ssb.no/uhjelpoecd/main.html> (lesedato: 22.4.2006)

⁴⁶ se rapport fra CETIM, http://www.cetim.ch/en/interventions_details.php?iid=262 (lesedato: 24.4.2006)

⁴⁷ Ekstremt fattige er i følge FNs definisjon de som lever for under én dollar om dagen. Se <http://www.un.org/millenniumgoals/#> (lesedato: 22.4.2006)

⁴⁸ se ”Regjeringens handlingsplan for bekjempelse av fattigdom i sør mot 2015” <http://odin.dep.no/ud/norsk/tema/utvikling/strategi/032181-220003/ved001-bu.html> (lesedato: 22.4.2006)

⁴⁹ Fra presentasjonen av bachelorprogrammet på sosiologi, på UiOs nettsider.

Global ulikhet i sosiologiemnene ved UiO

For å få oversikt over det tematiske innholdet i sosiologikursene som tilbys ved UiO, kan man se på emnebeskrivelsene, som ligger tilgjengelig for alle interesserte på instituttets hjemmesider. Disse skal "[...]omfatte faglige krav, omfang og innhold, undervisning, eksamen og særskilte forhold tilknyttet emnet eller studieenheten."⁵⁰, og man bør derfor kunne regne med å få innsikt i et emnes faglige innhold og fokus gjennom å lese emnebeskrivelsen. Jeg har lest gjennom emnebeskrivelsene til samtlige sosiologikurs ved instituttet, men har ikke funnet problemstillinger knyttet til global ulikhet nevnt noe sted. Dette til tross for lovnaden til studentene i presentasjonen av faget, om at "Faget dekker ulike nivå, fra analyse av kortvarige treff mellom enkeltmennesker på gata til undersøkelser av *globale sosiale prosesser*."⁵¹ (min utheving). I et av kursene på masternivå, SOS 2601, *flukt, migrasjon og flerkulturelle problemstillinger*, fokuseres det på "globale prosesser" for å forklare flukt og migrasjon, men også i dette kurset er tematisering av *global ulikhet* fraværende i både emnebeskrivelse og forelesningsplan.⁵² Ellers dukker begrepene "globalisering" og "etnisitet" opp i flere, men heller ikke i sammenheng med temaet global ulikhet.

Det finnes faktisk flere kurs ved instituttet (ISS) som tar opp global ulikhet, men disse hører uten unntak inn under samfunnsgeografi. Dette vil ikke være overraskende for noen som kjenner til fagene sosiologi og samfunnsgeografi ved UiO. At samfunnsgeografene studerer "dem" og vi sosiologer "oss", virker som en etablert oppfatning blant sosiologistudentene, som det sjelden stilles spørsmål ved. Denne forskjellen i fokus forstås vanligvis ut fra at alle fag har sin egenart og sine arbeidsområder, og global ulikhet oppfattes ikke som et sentralt tema under sosiologiens "mandat": å studere og forstå moderne, vestlige samfunn.

Jeg mener at utdefineringen av global ulikhet i sosiologien ved UiO, ikke kan forklares ut fra prinsippet om "arbeidsdeling mellom fag", men snarere som uttrykk for et eurosentrisk verdensbilde. Fordi dette verdensbildet springer ut av et perspektiv som ikke ser vesten i en global referanseramme, og som konstituert i *relasjon* til resten av verden, forstås global ulikhet som noe som bare handler om 'de andre' – og som derfor kan overlates til samfunnsgeografer og antropologer.

⁵⁰ Se "Forskrift om studier og eksamener ved Universitetet i Oslo", § 3.4

⁵¹ se <http://www.uio.no/studier/program/sosiologi/presentasjon/index.html> (lesedato: 17.4.2006)

I de foregående kapitlene har jeg argumentert for å forstå vestlige samfunn som konstituert i relasjon til resten av verden: Vestens historiske utvikling må forstås i relasjon til globale prosesser, og vestlige samfunn og kulturer må analyseres i en global referanseramme. I et slikt perspektiv er global ulikhet – gapet mellom ”oss” og ”dem” – noe som i høyeste grad berører sosiologiens studieobjekt: det moderne samfunn.

Jeg tar opp dette, hvordan ingen av kursene ved instituttet behandler global ulikhet, som et interessant funn, men fremholder det likevel ikke som *sentralt* for å underbygge min påstand: at sosiologien ved UiO konstruerer et bilde av ”oss” som løsrevet fra resten av verden. *Om* det hadde vært slik at det fantes et sosiologikurs ved instituttet som viet oppmerksomhet til temaet global ulikhet, kunne det vært en berikelse og et viktig skritt på veien mot en mindre eurosentrisk sosiologi, men likevel ingen motsetning til fortsatt å kunne videreføre synet på det moderne samfunnet som løsrevet fra resten av verden i de sentrale sosiologikursene.

SOS 4100- Ulikhet på masternivå

La oss se nærmere på et av de kursene på masternivå i sosiologi ved UiO som har ”ulikhet i moderne samfunn” som erklært fokus: SOS4100 - Ulikhet: klasse, kjønn og etnisitet.⁵³

Slik presenterer kurset seg selv, under rubrikken ”Kort om emnet”, på instituttets nettsider⁵⁴:

Emnet fokuserer på teorier og mekanismer som kan bidra til å forklare sosial og materiell ulikhet i moderne samfunn. Vi konsentrerer oss om ulikhet mellom ulike etniske grupper, mellom sosiale klasser og mellom kjønn. Teoriene tar utgangspunkt i at ulikhet først og fremst skapes og opprettholdes gjennom familien, i utdanningssystemet og på arbeidsmarkedet. Et viktig spørsmål som tas opp i dette emnet er om sosial ulikhet i moderne samfunn som det norske primært kan forstås ut fra meritokratiske fordelingsprinsipper, der belønninger fordeles etter den enkeltes evner og innsats.

Videre gis studentene, under rubrikken ”Hva lærer du?”, lovnader om at emnet skal gi ”[...]en teoretisk forståelse av hvorfor sosial ulikhet oppstår, og hva som bidrar til at det opprettholdes”.

⁵² se <http://www.uio.no/studier/emner/sv/iss/SOS2601/> (lesedato: 17.4.2006)

⁵³ Min beskrivelse av dette emnet bygger på den offisielle presentasjonen av kurset på UiOs nettsider, emnebeskrivelsen og læringskravene (pensum for høst-semesteret 2005). Se <http://www.uio.no/studier/emner/sv/iss/SOS4100/> (lesedato: 17.4.2006)

⁵⁴ Denne er identisk med ”punkt 1.2. Struktur og innhold (størrelse og faglig innhold)” i kursets emnebeskrivelse, se <http://www.uio.no/studier/emner/sv/iss/SOS4100/h04/annet/emnebsos4100.rtf> (lesedato: 17.4.2006)

I denne presentasjonen gjøres det tydelig for studentene hva som er temaet for dette emnet: ulikhet i moderne samfunn. Og det gjøres tydelig, ved at det ikke nevnes, at global ulikhet ikke inngår som et tema i dette kurset. Jeg mener dette uttrykker en forståelse av global ulikhet som noe *utenfor*, og ikke som en sentral *dimensjon ved*, moderne samfunn. Jeg ønsker å vise hvordan utdefineringen av global ulikhet, fra sosiologien ved UiO generelt, og mer spesifikt fra SOS 4100, bunner i et syn på det moderne samfunnet som en enhet geografisk begrenset til vesten, og som løsrevet fra betydningsfulle relasjoner med andre deler av verden. Det er dette synet på det moderne samfunnet som blir etablert på bachelornivå i klassikerkurset, og som videreføres på masternivå i blant annet dette kurset.

Hvilken geografisk referanseramme er det *ulikhet* forstås innenfor? Hvilken stedlig posisjon i en global kontekst er det sosiologien ved UiO ser *ulikhet* fra? Å undersøke disse spørsmålene innebærer også å se etter ”den andre siden”: Hvordan *ville* et kurs i ulikhet ha sett ut *hvis* de metodologiske prinsippene hadde vært annerledes, hvis referanserammen var global og hvis ”ulikhet i det moderne” ble belyst fra et annet geografisk ståsted?

Faglig innhold i SOS 4100

Pensum for SOS 4100 består av artikler og lengre bokutdrag, som via ulike innfallsvinkler tematiserer ”ulikhet i det moderne samfunnet”. Kurslitteraturen belyser ulikhet mellom etniske grupper, mellom kjønn og mellom klasser på forskjellige områder i samfunnet, særlig med fokus på arbeidsmarkedet og utdanningsinstitusjoner, og presenterer teoretiske perspektiver som på forskjellige måter kan bidra til å forklare hvorfor slik ulikhet oppstår, og hvordan den opprettholdes. Fokuset i kurset er altså både empirisk og teoretisk.

Blant de sentrale teoretiske bidragene står teorier om meritokratiske fordelingsprinsipper⁵⁵, som utgjør et grunnlag for drøfting av spørsmålet som tas opp i emnebeskrivelsen om hvorvidt ”sosial ulikhet i moderne samfunn som det norske primært kan forstås ut fra meritokratiske fordelingsprinsipper, der belønninger fordeles etter den enkeltes evner og innsats.” I dialog til teoriene om meritokratiet presenteres alternative teoretiske innfallsvinkler for å belyse og forstå sosial ulikhet. Blant disse er teorier om kapitalformer⁵⁶, og diskusjoner av rasjonelle versus kulturelle forklaringer på sosiale utdanningsforskjeller. Et av de store temaene kurset tar opp, diskutert via fem

⁵⁵ I emnebeskrivelsen for kurset forklares *meritokrati* som et fordelingsprinsipp ”der belønninger fordeles etter den enkeltes evner og innsats.” <http://www.uio.no/studier/emner/sv/iss/SOS4100/> (lesedato: 22.4.2006)

pensumartikler⁵⁷, er kjønnsforskjeller på arbeidsmarkedet. Dette temaet belyses hovedsaklig gjennom en drøfting av den såkalte *glasstakhypotesen*⁵⁸; om denne er egnet for å forklare sosial ulikhet mellom kvinner og menn på arbeidsmarkedet. Et annet tema som tas opp er *klasse og kultur*.

Empirien pensumtekstene tar utgangspunkt i er i overveiende grad hentet fra kvantitativ forskning. Det presenteres nasjonale data fra mange land; først og fremst fra USA og Europa, men også fra ikke-vestlige land, som Japan og India (Charles og Grusky 2004:66-68). Hovedfokuset i dette kurset er likevel klart på industrialiserte, først og fremst vestlige land.

Jeg vil nå se nærmere på et av pensumbidragene som i følge kursplanen er ment å belyse temaet *klasse og kultur*⁵⁹: et utdrag fra Michel Lamonts bok *Money, Morals and Manners The culture of French and American Upper-middle Class* (1992).

Jeg vil vise hvordan den forståelsen av klasse og kultur som fremkommer her kan leses som grunnlagt på et eurosentrisk verdensbilde. Dette vil jeg gjøre gjennom å synliggjøre uuttalte premisser i teksten: Den geografiske referanserammen ulikhet forstås innenfor er nasjonalstaten, ikke verden, og vestlige samfunn og vestlig kultur situeres ikke i en global kontekst. Disse premissene ligger til grunn for konstruksjonen av et studieobjekt, et "oss", som løsrevet fra globale, sosiale relasjoner.

Mitt anliggende her er *ikke* å gå inn i drøfting av substansen i Lamonts funn⁶⁰. Mitt prosjekt er å peke på *at* det er uuttalte eurosentriske prinsipper som ligger til grunn for denne forskningen, som gir bestemte mønstre både av kunnskap og ignoranse. Jeg ønsker å vise hvordan vi med bakgrunn i de teoretiske perspektivene jeg har presentert tidligere i oppgaven kan stille kritiske spørsmål til Lamonts studie, som kan bidra til å synliggjøre disse mønstrene av kunnskap og ignoranse. I forlengelsen av dette, og implisitt i kritikken,

⁵⁶ se for eksempel pensumbidrag av Coleman (1998) og Bourdieu (1977)

⁵⁷ Baxter, Janeen, og Eric Olin Wright. 2000a og 2000b; Britton, Dana M., og Christine L. Williams 2000; Charles, Maria, og Davis B. Grusky 2004; Ferree, Myra, og Bandana Purkayastha 2000.

⁵⁸ *Glasstakhypotesen* ("the glass ceiling hypothesis") forklares av Baxter og Wright (2000) som en metafor for å analysere ulikhet mellom menn og kvinner på arbeidsmarkedet. I følge denne hypotesen har kvinner oppnådd de samme mulighetene som menn for å klatre i karrierhierarkiet, men bare inntil et visst punkt - der kvinner møter en "usynlig barriere" som hindrer videre opprykk.

⁵⁹ I følge kursplanen for høstsemesteret 2005 er utdraget fra Lamonts bok ført opp som litteratur til forelesningen om *klasse og kultur*.

⁶⁰ På samme måte som poenget mitt i den foregående diskusjonen av klassikerkurset ikke var å ta stilling til *sannheten* i Webers teorier om fremveksten av det moderne.

synliggjøres også hvilke muligheter som ligger i å forske med globale, anti-eurosentriske perspektiver til grunn.⁶¹

Hvilke systematiske mønstre for kunnskap og ignoranse preger Lamonts studie av hvit middelklassekultur? Hva er det hun inkluderer og hva er det hun ekskluderer fra sitt syn på *kultur*? Hvordan påvirker valg av referanseramme synet på hva hvit middelklassekultur er? Hva ville det innebære å synliggjøre den sosiogeografiske posisjonen for dette studieobjektet? Hvordan kunne dette prosjektet sett annerledes ut, i et globalt perspektiv?

Klasse og kultur: Michéle Lamont

Lamonts bok springer ut av et forskningsprosjekt om middelklasse-kultur i henholdsvis Frankrike og USA. Sentralt i hennes analyse av middelklasse-kulturen står begrepet *boundary work*, som betegner hvordan en gruppes ”medlemmer”, gjennom felles bruk og forståelse av symboler, trekker opp symbolske grenser rundt gruppen, som definerer hvem som er innefor - og utenfor. I dette prosjektet utforsker hun hvordan ”boundary work” *gjøres* i fransk og amerikansk middelklasse, både for å få vite mer om forskjeller og likheter mellom de ulike nasjonale kulturene, og for å få økt innsikt i de mentale prosessene ”boundary work” innebærer (Lamont 1992).

For å belyse dette temaet har Lamont valgt å hovedsaklig intervju hvite, mannlige medlemmer av den øvre middelklassen (ibid.:2), ut fra tanken om at dette sjiktet, som innehar mektige posisjoner i samfunnet, har stor innflytelse på andre grupper av mennesker. For å kunne si noe om kjønnsforskjeller i ”boundary work” har hun også intervjuet en gruppe kvinner med samme klassebakgrunn.

Et av Lamonts sentrale poenger, med utgangspunkt i hennes studie, er at Bourdieus teorier om kapital i alt for stor grad vektlegger betydningen av kulturelle og sosioøkonomiske ’boundaries’, mens han undervurderer betydningen av det hun kaller ’moral boundaries’.

Lamont anser det viktigste bidraget med sin egen forskning å være å utvide vår forståelse av ”mental maps and boundary work” (ibid.:4).

⁶¹ Jeg mener at de spørsmålene jeg her stiller i prinsippet er aktuelle for all samfunnsvitenskapelig forskning.

Nasjonalstaten som referanseramme

Lamonts anliggende er ulikhet innad i nasjonalstaten, sett i en *nasjonal referanseramme*. Dette er ikke noe Lamont selv skriver eksplisitt; hennes valg av geografisk referanseramme for å forstå nasjonal ulikhet er tilstede som et uuttalt premiss.

For å tydeliggjøre dette poenget vil jeg anvende skillet mellom *studieobjekt* og *referanseramme*, som jeg definerte i det forrige kapittelet: I Lamonts studie er *studieobjektet* ulikhet i nasjonalstaten (Frankrike og USA). *Referanserammen* er også nasjonalstaten (Frankrike og USA). Det er valg av referanseramme jeg her retter kritikk mot, ikke selve studieobjektet. Jeg mener imidlertid at valg av referanseramme er avgjørende for *hvordan man ser* studieobjektet, og derfor at et forskningsprosjekt om nasjonal ulikhet i en *global referanseramme* ville skille seg fra Lamonts studie på vesentlige punkter.

Lamonts geografiske referanseramme innebærer at hun ser på klasseforskjeller innad samme nasjonalstat (eks. arbeiderklasse versus middelklasse i Frankrike), og på nasjonale forskjeller *mellom* samme samfunnsklasse (middelklassen i Frankrike versus USA). Hun ser derimot ikke på *relasjonen* mellom en nasjons middelklassekultur og denne nasjonens sosiogeografiske posisjon globalt, noe jeg mener ville åpnet seg som en mulighet hvis referanserammen var global. Det er med andre ord globale *komparasjoner* men ikke globale *relasjoner* som er i fokus. Dette er ikke spesielt for Lamonts tekst, men kan snarere betegnes som et gjennomgående trekk ved hele ulikhetskurset. Sammenligninger mellom ulike land står sentralt i flere pensumbidrag ⁶², men ikke *relasjonene* mellom dem. Som jeg viste tidligere i kapittelet er det også dette som preger fremstillingen av modernitetens gjennombrudd i SOS 1300: komparasjon mellom vesten og resten – ikke *relasjonen*.

At Lamont opererer med nasjonalstaten som referanseramme, er altså et uuttalt premiss for hennes forskning, som legger føringer for både hva Lamont ser og *ikke* ser ved studieobjektet. Jeg mener et slikt fokus impliserer en forståelse av globale prosesser som noe utenfor, og ikke som en konstituerende del av, nasjonale prosesser. Mer spesifikt innebærer dette at global ulikhet ikke ses som *en dimensjon ved* nasjonal ulikhet, og at globale prosesser er utdefinert som irrelevant for å forstå nasjonal kultur.

⁶² Se referanser i fotnote 57.

Hvordan preges Lamonts forståelse av ”hvit middelklassekultur” av at hun ser studieobjektet i en nasjonal referanseramme? Og hvordan kunne dette studiet ha sett ut hvis referanserammen var global?

Etnisitet og hvithet

Lamont forstår middelklassens livsstil og smak som uttrykk for klassetilhørighet. Hun ser også til en viss grad på kjønnsforskjeller, og viser at hun anerkjenner betydningen av etnisitet ved å forklare at hun i dette studiet ikke har sett på etnisitets-aspektet ved ulikhet, men at det bør være en oppgave for videre forskning (Lamont 1992:3). Likevel definerer Lamont studieobjektet sitt som den *hvite* middelklassen. Hun beklager altså på den ene siden at hun *ikke* behandler betydningen av etnisitet i forhold til ”boundary work”, mens hun på den andre siden definerer studieobjektet sitt som ”hvit middelklassekultur”. Jeg mener dette uttrykker et syn på etnisitet som en dimensjon på siden av, og ikke *ved*, klasse: Etnisitet forstås som både interessant og viktig, men ikke som en konstituerende del av en klassekultur – i hvert fall ikke *hvit* klassekultur.

Hva er hvit? Universalisering av det partielle

Hvithetsstudier (”whiteness studies”) har i løpet av det siste tiåret etablert seg i USA og flere europeiske land som et eget forskningsfelt. Hvithetsstudier tematiserer hva det er å være hvit, med fokus på hvilke privilegier som følger med en hvit hudfarge. Sentralt i dette prosjektet står selve *synliggjøringen av hvithet*.

En av de sentrale teoretikerne innen dette feltet er tysk-amerikansk Ruth Frankenberg. Hun har skrevet boka *White Women, Race Matters* (1993), som bygger på dybdeintervjuer med 30 amerikanske hvite kvinner om hvithet. Frankenbergs innfallsvinkel til hvithet er at” [...] any system of differentiation shapes those on whom it bestows privilege as well as those it oppresses. White people are ‘raced’, just as men are ‘gendered’.”(Frankenberg 1993:21) At hvite i så mange sammenhenger ikke opplever seg som hvite, men ”nøytrale”, forklarer Frankenberg med at hvithet i vårt samfunn er knyttet til en dominerende posisjon. Hun argumenterer for at hvithet har flere dimensjoner som henger sammen. For det første ser hun hvithet som ”a location of structural advantage, of race privilege”. Hvithet er for det andre et ståsted (”standpoint”), som hvite ser både seg selv og andre fra og for det tredje referer hvithet til et sett av kulturelle praksiser (ibid.:1). Fordi hvithet er en kategori som vanligvis tas for gitt og oppfattes som nøytral, er

Frankenbergs prosjekt nettopp å utforske hva hvithet er – eller hvithetens sosiale konstruksjon (ibid.:5).

Naming 'whiteness' displaces it from the unmarked, unnamed status that is itself an effect of its dominance. Among the effects on white people both of race privilege and of the dominance of whiteness is their seeming normativity, their structured invisibility. (Frankenberg 1993:6)

Jeg mener Lamonts behandling av, eller mangel på behandling av, hvithet i dette studiet, nettopp uttrykker et slikt syn på hvithet som umarkert norm. Det hvite ved Lamonts middeklasse-informanter blir ikke problematisert. Det bare er der. Frankenberg beskriver denne måten å omgås hvithet på som den mest vanlige: "[...] the white Western self as a racial being has for the most part remained unexamined and unnamed." (ibid.:17) En måte dette uttrykkes på, er gjennom hvordan studier av rasialiserte og kulturelle identiteter ekskluderer hvite som mulige studieobjekter. "Etnisitet" og "kultur" ses altså i mange sammenhenger som interessante og betydningsfulle kategorier, men bare for studier av ikke-hvite.

En annen måte naturaliseringen av *hvit* kommer til uttrykk på er i følge Frankenberg gjennom den typen av studier som Lamont har gjort: "Studies of members of the dominant race or culture, unless focused on racism per se, bracket the issues of race and culture and presume by implication the racial neutrality of the subject of study." (ibid.:18) Som eksempel på dette nevner Frankenberg at en studie av Chikana-arbeidere sannsynligvis vil tematisere rase og kultur, mens en studie av hvite kvinnelige arbeidere mest sannsynligvis *ikke* vil gjøre det (ibid.).

Min diskusjon av Lamonts neglisjering av hvithet bygger kun på det utdraget fra boka som er på pensum i SOS 4100. Jeg mener likevel at dette er et godt nok grunnlag for å si noe om dette temaet, fordi utdraget består av to kapitler i boka, hvor nettopp de sentrale problemstillingene i studiet belyses (Kap.1: "The questions and the stage" og kap. 7: "Implications, Contributions, Questions"). Hvis Lamont så informantenes hvithet som en *dimensjon* ved deres kultur, ville det fremkomme her.

Jeg vil understreke at jeg ikke anser Lamonts behandling av hvithet, gjennom usynliggjøring, som spesiell. Jeg forstår snarere denne måten å forstå hvithet på, gjennom neglisjering, som karakteristisk for studier av hvite, eller som Frankenberg uttrykker det: "Studies of the members of the dominant race or culture." Studieobjektene hvithet *er* der, og benevnes kanskje, men sammenhengene mellom hvithet og kultur er utdefinert som tema fra forskningen. Den samme kritikken jeg her retter mot Lamont kunne derfor

sannsynligvis ha vært rettet mot en rekke andre studier, både i og utenfor sosiologien. Grunnen til at jeg har valgt å trekke frem nettopp Lamonts studie, er at jeg *ikke* ser den som spesiell, men som et eksempel på noe jeg oppfatter som allment relevant.

Frankenberg bruker ikke selv begrepet *eurosentrisme* i sin analyse av hvithet. Jeg mener likevel at hennes forståelse av hvithet er i samsvar med postkoloniale perspektiver på eurosentrisme (se kap. 2), og at naturalisering og usynliggjøring av hvithet således kan ses som en *dimensjon* ved eurosentrisme, eller et av eurosentrismens uttrykk. Å forstå naturalisering av hvithet som en dimensjon ved eurosentrisme, knytter fenomenet til historiske og nåtidige strukturer av global dominans og underordning.

Hvithetsstudier fokuserer på synliggjøring av hvithet som en posisjon. Jeg ser på D.E.Smiths perspektiver om synliggjøring av sosiale relasjoner (se kap. 3), som et nyttig verktøy i denne sammenhengen. Å undersøke hvilke sosiale relasjoner som *utgjør* hvithet, kan være en fruktbar innfallsvinkel til kunnskap om hva hvithet *er*.

Hvit middelklassekultur i et globalt perspektiv

På bakgrunn av det teoretiske fundamentet jeg har presentert i de foregående kapitlene i oppgaven, vil jeg skissere noen alternative perspektiver på hvit middelklassekultur – som jeg mener er utdefinert fra Lamonts studie gjennom den metodologiske eurosentrismen.

Utgangspunktet for et slikt alternativt design ville være et syn på enhver klassekultur (her: fransk og amerikansk middelklassekultur) som preget av bestemte sosioøkonomiske forutsetninger som er nasjonale, men også i sin natur globale. For å ta Frankrike som eksempel så vil jeg med bakgrunn i postkoloniale perspektiver hevde at en forståelse av fransk middelklassekultur som utelukkende bygger på sammenligning med henholdsvis fransk arbeiderklassekultur og amerikansk middelklassekultur ikke ser at fransk kultur *også* er preget av Frankrikes posisjon i en global kontekst; historisk og nåtidig. Å legge et slikt perspektiv til grunn for å utforske fransk middelklassekultur kunne konkret bety å se Frankrikes historie som kolonimakt som *en dimensjon ved* fransk kultur, også i dag. Det kunne også bety å *se etter* hvordan Frankrikes sosiogeografiske posisjon i dag, som et av verdens rike land i global sammenheng, kommer til uttrykk i den samtidige kulturen.

Lamont mener det er viktig å forstå ”boundary work” fordi ”they play a central role in framing people’s lives”(Lamont 1992:13), og fordi symbolsk grensetrekning (boundary work) spiller en sentral rolle i reproduksjon av ulikhet. (ibid.:174) Hun mener at hun gjennom sitt arbeid har belyst *den kulturelle dimensjonen ved lagdeling* (”stratification”);

en dimensjon hun mener ofte blir oversett (ibid.:174). Jeg deler denne forståelsen, og tror nettopp at begrepet "boundary work" kunne vært fruktbart å anvende for å forstå hvordan eurosentrismen fungerer på individ- og gruppenivå: hvordan vi i den vestlige verden trekker symbolske grenser mellom "oss" og "dem" - i en global ramme. Dette *kunne* vært et perspektiv for å belyse eurosentrismens kulturelle uttrykk, men for å se denne typen av "boundary-work", må først den globale referanserammen være på plass. Lamonts bruk av begrepet "boundary-work" kan ses som et eksempel på noe mer allment: hvordan anvendelsen av teoretiske begreper og perspektiver avhenger av *forskerens perspektiv* og den *geografiske referanserammen* de brukes i. Hva man ser som forsker avgjøres med andre ord ikke av begrepene man bruker, men av *hva man ser etter*. Jeg mener sosiologiens "verktøykasse" er full av begreper og teoretiske perspektiver som i prinsippet kunne vært brukt for å knytte lokale fenomener til globale relasjoner, men som allikevel sjelden brukes på denne måten fordi den metodologiske eurosentrismen setter begrensninger for hva forskere ser.⁶³ Å operere med en global referanseramme er en forutsetning for å kunne se globale relasjoner.

Jeg mener ikke å si at forskningsprosjekter for å forstå den hvite middelklassen, som det Lamont har utført, ikke er viktige. Det jeg vil rette søkelys mot er hvordan prosjekter av denne typen kunne ha sagt oss enda *mer* om hvit middelklassekultur. Å utfordre de metodologiske prinsippene i eurosentrismen kan gi oss mulighet til å se sider ved hvit middelklassekultur som er usynliggjort, gjennom naturalisering, i det eurosentriske kunnskapssystemet. Å se hvit middelklassekultur i en global referanseramme vil for eksempel kunne situere denne kulturen sosiogeografisk, slik at vi kan snakke om ikke bare en hvit, men også en *vestlig* middelklassekultur. Denne situeringen åpner for å stille spørsmål om hvordan denne klassekulturen er preget av sin sosiogeografiske lokalisering – av *sted*. Innen nasjonalstaten kan middelklassens privilegier synliggjøres gjennom sammenligning med mindre privilegerte klasser. Spørsmålet er om vi også kan snakke om at det er bestemte privilegier som følger med å være innbygger i et vestlig land, uavhengig av klassetilhørighet.

I følge statistikk over global ulikhet er geografisk lokalisering i verden av avgjørende betydning for de fleste forhold i livet: forventet levealder, barnedødelighet,

⁶³ For eksempel begreper som "interdependence", "kontekstualisering", "situering". Hvis man begynner å se etter det vil man sannsynligvis oppdage at de aller fleste begreper og teoretiske perspektiver vil kunne anvendes både på eurosentriske og anti-eurosentriske måter.

utdanningsnivå, inntekt, tilgang på ressurser og ikke minst forbruk av jordas ressurser. Hvis du vokser opp i Norge kan regne med å leve i 78.9 år og forbruke 6.2 hektar av jordas dyrkbare areal⁶⁴. Vokser du opp i Senegal kan du regne med å leve i 52.9 år, og forbruke 1.2 hektar av jordas dyrkbare areal.⁶⁵ Dette er statistikken. Hvordan manifesterer disse globale forskjellene mellom land seg på individnivå? Hvordan forstå senegalesisk og norsk samfunn og kultur på bakgrunn av landenes posisjon som henholdsvis fattig og rikt land i global sammenheng? Kan vi snakke om ulike sosioøkonomiske forutsetninger for ”vestlige” og ”ikke-vestlige” liv, selv når man tar ulikhet med hensyn til klasse, kjønn og etnisitet med i betraktning?⁶⁶

Dette er komplekse spørsmål som jeg ikke skal gå nærmere inn på her. Når jeg allikevel tar dem opp er det for vise betydningen av å synliggjøre vesten som en faktisk geografisk lokalisering og *posisjon*. En slik synliggjøring er en forutsetning for å i det hele tatt å kunne stille denne typen spørsmål i sosiologien.

Når Lamont snakker om hvit middelklasse-kultur så er dette en kultur som utspiller seg på faktiske geografiske steder, som inngår i globale relasjoner jeg vil hevde er av *betydning* for å forstå denne middelklassekulturen. Hvis Lamont skulle ta vestens sosiogeografiske posisjon med i betraktning i sitt forskningsprosjekt, kunne det for eksempel ha åpnet for spørsmål som: Hvordan produseres og reproduseres europeisk/vestlig dominans i verdenssammenheng på individ/gruppenivå gjennom ”boundary work”? Hvordan preges samtidig fransk middelklassekultur av Frankrikes historie som kolonimakt? Hva er forholdet mellom nord-amerikansk middelklasse-kultur og USAs økonomiske, kulturelle og militære posisjon globalt?⁶⁷

I følge D.E.Smith bør all sosiologisk forskning starte i hverdagslivets aktiviteter, for med utgangspunkt i disse å synliggjøre de sosiale strukturene som former dette hverdagslivet, men som ikke umiddelbart er synlige for oss. Hvilke sider ved hvit

⁶⁴ Jordas tålegrense går ved forbruk på 1,8 hektar per person på kloden. (kilde: FN-sambandet, http://www.globalis.no/indikator/oekologisk_fotavtrykk (lesedato: 16.4.2006))

⁶⁵ kilde: FN-sambandet, [http://www.globalis.no/land/norge/\(show\)/indicators/\(country2\)/SN](http://www.globalis.no/land/norge/(show)/indicators/(country2)/SN) (lesedato: 16.4.2006)

⁶⁶ Jeg er klar over de problematiske sidene ved å anvende kategorier som ”vestlig” og ”ikke-vestlig” på denne måten, som jeg i denne sammenhengen knytter til befolkningen i rike (vestlige) og fattige (ikke-vestlige) land. Jeg er bevisst på at ”vestlig” ikke alltid er synonymt med ”rik”, og at å skille mellom rike og fattige land kan ses som en forenkling av et komplekst spørsmål. Det er også selvfølgelig mange måter å være ”vestlig” på – like mange som det er måter å være ”ikke-vestlig” på. Målet mitt med å rette søkelys mot dette er ikke å essensialisere kategoriene ”vestlig” og ”ikke-vestlig”, men å åpne opp for å se geografisk lokalisering som en betydningsfull dimensjon, som virker *sammen* med dimensjonene etnisitet, klasse og kjønn.

⁶⁷ Etter 11. september 2001 er det også blitt relevant å spørre om forholdet mellom amerikansk middelklassekultur og USAs rolle i den globale krigen mot terror.

middelklassekultur kunne ha blitt synliggjort ved hjelp av D.E.Smiths fremgangsmåte, anvendt i en global referanseramme? I et slikt alternativt design kunne det vært interessant å se hvilke sosiale relasjoner som ligger til grunn for, og som derfor *muliggjør*, den middelklassekulturen Lamont beskriver. Hva er relasjonene mellom produsenter og forbrukere, i en global referanseramme? I et globalt perspektiv: hvem er det som utfører det medierende arbeidet, bak middelklasseaktivitetene og –forbruket? Hva er relasjonen mellom sør-amerikanske kaffearbeidere, eller bananplantasje-arbeidere, og fransk middelklasse? Hvordan forstå den franske og amerikanske middelklassens rolle i en global arbeidsdeling?

Forståelsen av det moderne som premiss for forståelsen av ulikhet

SOS 4100 fokuserer på sosiale og materielle skjevheter i det moderne samfunnet, og kan på den måten sies å adressere det moderne prosjektets negative konsekvenser – eller hvordan det fortsatt er langt mellom ”moderne idealer” om likhet, og praktiske realiteter i moderne samfunn. Problemstillingene som tas opp i dette kurset er både viktige og reelle, som for eksempel kjønnsdiskriminering på arbeidsmarkedet og ulikhet i utdanning med hensyn til klasse og etnisitet. Problemet jeg retter søkelys mot er at formen og innholdet i dette kurset bygger på uuttalte eurosentriske prinsipper, som bidrar til å legitimere eurosentrismens verdensbilde. Kursets ambisjon er å forklare ’ulikhet i det moderne samfunn’. Som jeg viste i første delen av dette kapittelet, uttrykker sosiologien ved UiO gjennom SOS 1003 (klassikerkurset) et syn på det moderne samfunnet som en geografisk enhet begrenset til vestlige land. ”Det moderne” settes opp mot stråmannen ”det tradisjonelle”, men forstås ikke i en global referanseramme og som konstituert i relasjon til resten av verden. Det moderne vesten ses som et selvgenererende samfunn, hvis historiske og nåtidige utvikling kan forklares ut fra interne årsaksforhold (se kap.2). Det er dette synet på det moderne samfunnet, som etableres på bachelornivå i kurs som SOS 1003, som føres videre i ulikhetskurset på masternivå, og som muliggjør den selvfølgelige utdefineringen av *global ulikhet* fra et kurs i ’ulikhet i det moderne samfunn’.

Kap. 6: Avsluttende refleksjoner

I denne oppgaven har jeg argumentert for at den konvensjonelle sosiologien *gjøres* gjennom en metodologi, som springer ut av og reproducerer et eurosentrisk verdensbilde. I dette verdensbildet inngår konstruksjoner av vestlige, moderne samfunn som *selvgenererende* – som om de kan forklares og forstås utenfor en global kontekst. Denne konstruksjonen bygger på en usynliggjøring av de globale, sosiale relasjonene ”vi” – sosiologiens studieobjekt - inngår i.

Jeg har argumentert for å se eurosentrisme som en dimensjon ved styringssosiologi, og for å se på prinsippene i den eurosentriske metodologien som en integrert del av de sosiologiske konvensjonene. Essensen i argumentet mitt er at eurosentrismen så å si er ”innbakt” i den måten vi har lært å gjøre sosiologi på. Et spørsmål som følger av dette er hvordan det er mulig å gjøre sosiologi på en anti-eurosentrisk måte – og fortsatt gjøre sosiologi. Hvordan forske på sosiologiens studieobjekt, det moderne samfunnet, *uten* å produsere et eurosentrisk verdensbilde?

Jeg har argumentert for at en kombinasjon av Dorothy E. Smiths kritikk og postkoloniale perspektiver til sammen kan utgjøre et teoretisk redskap for å *synliggjøre hvordan eurosentrismen gjøres i sosiologien*. Gjennom å kombinere disse perspektivene har jeg definert usynliggjøring av perspektiv og mangel på en global referanseramme som sentrale prinsipper i den eurosentriske metodologien. Jeg har vist hvordan eurosentrismen manifesterer seg i praksis gjennom empiriske eksempler fra sosiologien ved universitetet i Oslo.

Gjennom min kritikk har jeg også belyst hvordan D.E.Smiths alternative sosiologi, i kombinasjon med postkoloniale perspektiver, kan anvendes for å forske på en *anti-eurosentrisk* måte. Avslutningsvis vil jeg nå gjøre noen oppsummerende refleksjoner rundt muligheter og begrensninger i disse perspektivene som alternativer til eurosentrisk forskning.⁶⁸ På denne måten vil jeg tydeliggjøre det jeg mener er sentrale prinsipper for anti-eurosentrisk sosiologi.

⁶⁸ Fordi dette er en hovedoppgave i sosiologi, har jeg, som jeg skrev i innledningskapittelet, valgt å gjøre denne drøftingen med utgangspunkt i D.E.Smiths perspektiver, altså som en diskusjon av hva postkoloniale perspektiver kan tilføre D.E.Smith. Den andre siden av denne diskusjonen, hva D.E.Smith kan tilføre den postkoloniale teorien, berører jeg bare indirekte.

Anti-eurosentrisk sosiologi – hvordan gjøre det?

D.E.Smith beskriver styringsrelasjonene som noe håndfast, som faktisk utspiller seg rent faktisk gjennom aktiviteter som gjøres, og dermed som noe det er mulig å utforske og kartlegge. Hun peker på hvordan tilsynelatende trivielle aktiviteter i hverdagslivet er knyttet til styringsrelasjonene, og beskriver en fremgangsmåte som skal gjøre det mulig for sosiologer å nettopp utforske disse sammenhengene. Hennes fremgangsmåte for forskning bygger på konkrete metodologiske prinsipper, som hun ser som verktøy for å utforske det sosiale på en måte som motsetter seg styringssosiologiens objektiverende blikk på samfunnet. Jeg mener D.E.Smiths innsikt i hvilken utfordring det representerer å skrive utenom styringssosiologien og de sosiologiske konvensjonene er en stor styrke ved hennes teori og metode. Hun har ingen tro på at økt bevissthet om maktrelasjonene som påvirker sosiologien *i seg selv* er tilstrekkelig for å åpne for annen type forskning. Fordi styringsrelasjonene er vevd inn i hverdagslivet og forskningen på komplekse måter, mener D.E.Smith at vi må endre selve *fremgangsmåten* i forskningen hvis vi skal lykkes i å utforske det sosiale fra et ståsted som utfordrer styringssosiologiens perspektiv på verden. Jeg tror denne innsikten i styringsrelasjonenes kompleksitet kan lære oss noe mer generelt om *hvordan dominerende kunnskapssystemer virker*, og ikke minst om hva som kan være anvendelige strategier for å utfordre dem på reelle måter. D.E.Smiths perspektiver kan kaste lys over hvordan det henger sammen at individer kan praktisere eurosentrisme, til tross for intensjoner om å utfordre de globale maktstrukturene eurosentrismen springer ut av (se kap. 2).

Å utfordre et dominerende kunnskapssystem vil også for mange innebære å motarbeide en struktur *hvor man selv har en privilegert plass*. Gayatri Spivak snakker om ”unlearning one’s privilege” som en prosess for å *avlære* de undertrykkende aspektene som følger med å ha en privilegert plass i en struktur – enten det er i forhold til rase, klasse, kjønn eller nasjonalitet. Denne utfordringen beskriver hun som: “Persistently to critique a structure that one cannot not (wish to) inhabit [...]” (Spivak i Landry, 1996:7). Som vestlige sosiologer er mange av oss i privilegerte posisjoner *både* i styringsrelasjonene og i det eurosentriske kunnskapssystemet. Å motarbeide styringssosiologi og eurosentrisme betyr derfor også å gi avkall på den makten vi ”tilbys” som privilegerte i disse strukturene.

Er det en motsetning mellom D.E.Smiths krav om lokal posisjonering og det postkoloniale perspektivet om å ha verden som referanseramme for analyse?

D.E.Smith insisterer på at sosiologien konsekvent må starte forskningen fra et *lokalt* ståsted – i faktiske individers aktiviteter. Å kombinere dette kravet hos D.E.Smith med det postkoloniale perspektivet om å operere med *verden* som referanseramme for analyser kan synes som en motsetning. Men D.E.Smiths betoning av *det lokale* handler ikke om hva som skal være forskningens studieobjekt, men fra hvilket *ståsted* forskningen skal starte. Å ha verden som geografisk referanseramme for analyse omhandler imidlertid hvilken *kontekst* vi skal se studieobjektet i.

Når D.E.Smith argumenterer for en sosiologi som tar utgangspunkt i kvinners/folks hverdagslige aktiviteter, er det som en fremgangsmåte for å motarbeide et styringsperspektiv på det sosiale, ikke for å forske *på* disse menneskene og aktivitetene. For en anti-eurosentrisk sosiologi ser jeg betydningen av å synliggjøre forskerens konkrete ståsted som en fremgangsmåte for å motarbeide et naturalisert, vestlig perspektiv på verden. Dette forutsetter imidlertid at forskningens referanseramme er global.

Som jeg diskuterte i kapittel 4, om eurosentrismens metodologi, er både forskerens ståsted /perspektiv og den geografiske referanserammen sentrale premisser for hvordan sosiologien ser sitt studieobjekt. Dette gjelder både for eurosentrisk og anti-eurosentrisk sosiologi. Til grunn for den eurosentriske sosiologien ligger usynliggjøring av forskerens ståsted/perspektiv og mangel på en global referanseramme. Jeg mener en anti-eurosentrisk sosiologi må legge de motsatte prinsippene til grunn, gjennom å synliggjøre forskerens ståsted/perspektiv og konsekvent operere med en global referanseramme for analyse. Jeg ser disse to prinsippene som forutsetninger for å synliggjøre hvordan globale relasjoner er vevd inn i vestlige samfunn. Dette er også et nødvendig grunnlag for å situere vestlige samfunn i en global kontekst og på den måten se Vestens sosiografiske posisjon i relasjon til resten av verden.

Synliggjøring av globale relasjoner

Jeg har i tidligere kapitler diskutert hvordan konstruksjonene av "oss" i det eurosentriske verdensbildet bygger på en usynliggjøring av de globale relasjonene vestlige, moderne samfunn, inngår i. Dette innebærer både en usynliggjøring av hvilke globale relasjoner som påvirker måten vi organiserer samfunnene våre på, og usynliggjøring av hvilke globale konsekvenser den vestlige samfunnsformen har.

Jeg ser på D.E.Smiths fremgangsmåte for utforskning som en mulighet for å knytte forskning på tradisjonelle sosiologiske forskningsområder, med vestlige, moderne samfunn som studieobjekt, til globale perspektiver. D.E.Smith mener sosiologer systematisk skal se etter ”spor” av sosiale relasjoner i utforskningen av et fenomen, og gjøre *disse relasjonene* til objekter for forskningen. Denne metoden kan åpne for å se hvordan lokale praksiser, slik vi observerer dem og slik de gjøres i vestlige samfunn, er knyttet til, og konstituert gjennom, globale relasjoner. D.E.Smiths fremgangsmåte kan dermed være fruktbar for å tegne et annet bilde av det moderne, som motsetter seg den dominerende konstruksjonen av ”oss” som inngår i det eurosentriske verdensbildet.

Likevel tror jeg også at forskning gjort med D.E.Smiths fremgangsmåte kan ende opp som eurosentrisk, hvis man ikke aktivt motarbeider prinsippene i den eurosentriske metodologien.

En integrert del av eurosentrismen er at det oppfattes som ”naturlig” for oss å ikke operere med en global referanseramme, som er en forutsetning for synliggjøring av forskerens stedlige posisjon i verden og for situering av studieobjektet i en global kontekst. Derfor er det en stor utfordring for samfunnsvitere som tar mål av seg å dekolonisere sin egen forskning – ved å jobbe mot det eurosentriske kunnskapssystemet – å konsekvent operere med verden som referanseramme. Denne utfordringen er like aktuell for alle samfunnsvitere - også de som anvender institusjonell etnografi. Selv for utforskning av tilsynelatende lokale fenomener bør referanserammen være global. Det betyr ikke at globale relasjoner er like relevant for alle sosiologiske forskningsområder i alle sammenhenger, men at vi ikke kan vite på forhånd hvilke globale relasjoner et lokalt fenomen inngår i før vi *ser etter det*. Fordi det mest naturlige for dagens sosiologer er å *ikke* se etter hvordan globale relasjoner er vevd inn i vestlige samfunn må dette fokuset være konsekvent og systematisk.

Dette kan sammenlignes med å anvende et kjønnsperspektiv: Hvorvidt og hvordan kjønn er en relevant kategori for et forskningsprosjekt, kan man ikke vite før man har *sett etter kjønn* i datamaterialet. Sammenligning mellom globale perspektiver og kjønnsperspektiver er relevant og interessant på mange nivåer. Å forske med et kjønnsperspektiv berører *hvordan* vi ser verden. På samme måte handler globale perspektiver om *hvordan* vi ser – og dermed også hva vi ser. En gang var også *kjønn* var et nytt perspektiv i sosiologien, og ellers i academia. Selv om man kanskje ikke kan si at et kjønnsperspektiv har blitt en selvfølge i sosiologien, er kjønn i dag et perspektiv som er integrert i mye sosiologisk forskning. Det hersker en forventning i mange sammenhenger,

også utenfor akademia, om å se etter relevansen av kjønn. Dette må forstås på bakgrunn av at kjønnsforskningen historie, og de fasene den har vært gjennom (den teorikritiske fasen, synliggjøringsfasen og den refleksive fasen) (Widerberg 2004). Kanskje må forskning med globale/postkoloniale perspektiver gjennom de samme fasene som kjønnsforskningen før vi kan begynne å ta dem som en selvfølge i sosiologien?

Er Dorothy E. Smiths sosiologi eurosentrisk?

D.E.Smith vektlegger både hvilket *ståsted* vi skal se fra (hverdagslivets aktiviteter), og hvor vi skal rette blikket (oppover, mot styringsrelasjonene). Begge disse aspektene er sentrale dimensjoner hos D.E.Smith. Lokaliseringen i hverdagslivet er viktig for å unngå å skrive seg inn i styringsperspektivet, og blikket ”oppover” nødvendig for å se maktrelasjonene som er vevd inn i hverdagslivet. Men sier D.E.Smith noe om *geografisk referanseramme* for analyse? Kan D.E.Smiths fremgangsmåte, selv med hennes fokus på å synliggjøre forskerens lokale situering, på et faktisk sted i en faktisk kropp, allikevel innebære en universalisering av et ”hvitt” og ”vestlig” perspektiv? Kan også sosiologi med utgangspunkt i D.E.Smiths metoder reprodusere et eurosentrisk verdensbilde?

D.E.Smith beskriver styringsrelasjonene som globale, men hun fokuserer ikke på betydningen av å *konsekvent* operere med en global referanseramme. Jeg vil drøfte hvilke implikasjoner dette kan ha for forskning med D.E.Smiths fremgangsmåte, og derigjennom argumentere for at postkoloniale perspektiver er sentrale for å anvende D.E.Smiths teorier for å forske på en anti-eurosentrisk måte.

Ståsted i hverdagslivet – men hvor?

Som jeg viste i kapittel 3, argumenterer D.E.Smith for at det er et *metodologisk poeng* å ta utgangspunkt i kvinners/folks aktiviteter. Det er fra dette ståstedet, som er åpent for alle, forskningen som utfordrer styringsperspektivet skal starte. Med utgangspunkt i folks egne beretninger om hvordan de *gjør* hverdagslige aktiviteter, skal forskeren (den institusjonelle etnografen), i følge D.E.Smith, se etter ”sporene” av sosiale relasjoner i det de forteller, og synliggjøre disse. Poenget er hele tiden å vise hvordan hverdagslivets aktiviteter henger sammen med styringsrelasjonene.

[...] my notion of women's (rather than feminist) standpoint is integral to the design of what I originally called 'a sociology for women', which has necessarily been transformed into 'a sociology for people.' It does not identify a position or a category of position, gender, class, or race within the society, but it does establish as a subject position for institutional ethnography as a method of inquiry, a site for the knower that is open to anyone (D.E.Smith 2005:10).

D.E.Smith er altså ikke interessert i bestemte grupper av kvinner eller folk i seg selv, men i hvordan deres konkrete erfaringer kan tjene som utgangspunkt for utforskning av det sosiale. Hun argumenterer for å starte utforskning av institusjonelle relasjoner med etnografisk kartlegging av aktivitetene til mennesker som er aktive i, og som utgjør, disse institusjonene (D.E.Smith 2005:104). Allikevel mener jeg vi fortsatt står igjen med spørsmålet om *hvilke konkrete personer* forskeren faktisk skal ta utgangspunkt i: *Hvilke 'kvinner' og hvilke 'folk'?* Hvor i verden lever de? Og hvilke aktiviteter er det som preger deres hverdagsliv?

Både postkoloniale perspektiver, og perspektiver fra D.E.Smith selv, kan kaste lys over problematiske sider ved D.E.Smiths bruk av kategoriene 'kvinner' og 'folk'.

D.E.Smith betoner at forskere ikke må ta noen kategorier eller begreper for gitt, men empirisk undersøke hvilke sosiale relasjoner som *utgjør* disse: "What social relations are they reflecting?" (D.E.Smith 2005:135). I tråd med dette er det på bakgrunn av de *sosiale relasjonene som utgjør* kategorien 'kvinner' at D.E.Smith definerer kvinners hverdagsliv som et egnet ståsted for forskning som vil utfordre styringssosiologiens perspektiv på verden.

La meg oppsummere D.E.Smiths hovedargumenter (se kap. 3) for at sosiologisk forskning skal ta utgangspunkt i kvinners hverdag:

1. kvinner har vært historiske *ekskludert* som kunnskapsbærende subjekter i styringsrelasjonene
2. kvinner er utøvere av *konkret og kroppslig* arbeid
3. kvinners arbeid i samfunnsøkonomisk sammenheng, fungerer som forutsetning for (*medierende*) andre typer av arbeid.

På bakgrunn av denne argumentasjon mener jeg vi kan stille spørsmålene:

- Hvem, i en global referanseramme, er det som historisk har vært, og er, *ekskludert* som kunnskapsbærende subjekter i styringsrelasjonene?
- Hvem, i en global referanseramme, er det som utøver *konkret og kroppslig* arbeid?

- Hvem, i en global referanseramme, er det som utøver *det medierende arbeid* i dag?

Spørsmålet er om en global referanseramme vil påvirke hvilken gruppes erfaringer forskning med D.E.Smiths metoder skal ta utgangspunkt i. I tråd med D.E.Smiths perspektiver er det bare empiriske undersøkelser som kan gi svar på dette. Jeg begrenser meg her til å peke på relevansen av disse spørsmålene, gjennom noen eksempler.

Hushjelpa eller frua?

I to år samarbeidet jeg tett med en annen kvinne, Sabah, om å passe på, oppdra og stelle for barna mine. Vi delte på de fleste av de daglige oppgavene: handling, matlaging, vasking - mating, tannpuss og legging. Til tross for likhet i forhold til dette kan likevel ikke våre liv, eller våre samfunnsmessige posisjoner sammenlignes: Hun var min hushjelp – og jeg hennes arbeidsgiver. Hennes arbeid fungerte *medierende* for meg, som en forutsetning for at jeg kunne dra til universitetet å tenke og skrive, på blant annet denne oppgaven. For henne var jobben hos meg nødvendig for å kunne forsørge sine egne syv barn, som hver dag ventet på at moren skulle komme hjem etter jobb – for å handle, mate, vaske, pusse tenner og legge. Til tross for at både Sabah og jeg er kvinner, som historisk sett har vært ekskludert som subjekter i styringsrelasjonene, og som begge utøver konkret og medierende arbeid, er jeg ganske sikker på at våre liv vil utgjøre veldig forskjellige ståsteder for en forsker.

Jeg vet også at Sabahs liv krever en helt annet type bevissthet enn jeg trenger i min, som ikke bare handler om nærhet til konkret og kroppslig arbeid. Sabahs liv er strukturert rundt økonomiske bekymringer, noe jeg vil påstå preger hennes liv på alle områder, også hennes *bevissthet*⁶⁹. Hun *er* i verden med en bestandig bevissthet om penger, som jeg er fritatt fra. Å se Sabahs liv på nært hold, synliggjorde for meg alle de situasjonene i livet mitt hvor økonomi *ikke* er et tema – noe jeg tidligere hadde tatt for gitt.

Dette var i Egypt. Men kategorien 'kvinner' eller 'folk' kan problematiseres også innad i Norge, og i andre vestlige land. Det er mye som har endret seg siden D.E.Smith først formulerte sine teorier om 'kvinnens ståsted'. Jeg tenker for eksempel på hvordan den økende innvandrerbefolkningen i Norge har skapt en ny gruppe som gjør mye av det usynlige, kroppslige arbeidet i samfunnet. Det er ikke uvanlig i dag å se sorte menn som vaskehjelper og hjemmehjelper - arbeid som tidligere typisk var forbeholdt kvinner.

⁶⁹ At økonomiske bekymringer er strukturerende i fattigfolks liv er på ingen måte noen ny observasjon. Dette er for eksempel godt dokumentert av Unni Wikan, i boka *Fattigfolk i Kairo* (1976).

Spørsmålet om hvem som utfører det medierende arbeidet i dag er også aktuelt i konteksten av global økonomi og arbeidsdeling. I en global referanseramme, hvem er det som da utfører det *medierende arbeidet*? Hvem er det som produserer råvarene ”vi” foredler våre produkter av? Hvem er det, og under hvilke forhold, som har plukket kaffebønnene som kvernes til vår kaffe latte? Hvem har sydd klærne vi kjøper billig på H&M, og hvor?

I den historiske og geografiske konteksten D.E.Smith har utarbeidet sine teorier har kvinner fremstått som en marginalisert gruppe – og menn som dominerende. I et postkoloniale perspektiv kan man spørre seg om en global referanseramme vil gi andre svar på spørsmålet om hvem som er ekskludert som kunnskapsbærende subjekter fra styringsrelasjonene. I en verden som er grunnleggende strukturert rundt global ulikhet, gir det fortsatt mening å gi tillegg kvinner egenskapen som *ekskluderte* som kunnskapsbærende subjekter, uavhengig av hvor i verden de bor?

Til tross for innvendingene jeg her har rettet mot Dorothy E. Smith, i lys av postkoloniale perspektiver, mener jeg hennes fremgangsmåte for utforskning av det sosiale kan være et godt redskap for en anti-eurosentrisk sosiologi. D.E.Smith betoner selv at hennes prosjekt er å beskrive *fremgangsmåter for utforskning av det sosiale*. Selv om hun også anvender begrepene ’metode’ og ’metodologi’ for å beskrive disse fremgangsmåtene, er hun tydelig på at hennes ’method of inquiry’ og ’institutional ethnography’ ikke skal oppfattes som rigide systemer med lukkede metodologier. Hun ser på ”the project of inquiry” som ”open-ended”, og at det alltid må være åpent for å revurderes, ”as attention to actualities imposes corrections, takes us by surprise, forces rethinking, and works towards some better statement of what we have found. [...] It is open to be changed, expanded on, improved as research goes forward and as new regions of the relations that rule us are brought under ethnographic scrutiny.” (D.E.Smith 2005:2-3)

Jeg mener postkoloniale perspektiver kan ses som et nødvendig *tillegg* til D.E.Smiths forskningsmetode, som åpner for å synliggjøre eurosentrisme som en dimensjon ved styringsrelasjonene.

Globale omsorgskjeder – et eksempel på synliggjøring av globale relasjoner i sosiologisk forskning

I denne oppgaven har jeg kritisert sosiologien for å produsere et eurosentrisk verdensbilde, hvor konstruksjonen av Vesten som løsrevet fra globale relasjoner spiller en sentral rolle. Gjennom eksempler fra sosiologiundervisningen ved universitetet i Oslo har jeg belyst

uutalte premisser som ligger til grunn for konstruksjonen av dette verdensbildet i den ”normale” sosiologien. Men det finnes utfordringer til denne måten å gjøre sosiologi på, også innen sosiologifaget. Avslutningsvis vil jeg presentere et eksempel på sosiologisk forskning som jeg mener lykkes i å knytte forskning på lokal, vestlig praksis til globale relasjoner.

Den amerikanske sosiologen Arlie Hochschild har forsket på globale omsorgskjeder (*global care chains*), som hun beskriver som ”a series of personal links between people across the globe, based on the paid or unpaid work of caring.”(Hochschild 2000:1) Gjennom denne forskningen synliggjør Hochschild import av utenlandske ”nannies” som en utbredt løsning på amerikanske tokarrierefamiliers tidsklemmeproblemer. Med utgangspunkt i den ene siden av ”omsorgskjeden” – de amerikanske familienes behov for barnepass – nøster hun i globale, sosiale relasjoner og knytter sammenhenger mellom disse familiens omsorgsbehov på den ene siden, og global fattigdom på den andre. De som importerer til USA som barnepassere er ofte fattige kvinner fra utviklingsland, som velger å ta seg jobb i vesten for å kunne forsørge sin egen familie. For disse kvinnene er dette en løsning på et økonomisk problem, som innebærer at de må overlate omsorgen av egne barn til andre. Dette kan være en betalt barnepasser, som dermed også inngår i den globale omsorgskjeden. Enda et ledd i omsorgskjeden legges til hvis den lokale barnepasseren også har egne barn, som mest sannsynlig blir tatt vare på av ubetalt arbeidskraft, en søster eller mor, fordi lønningene i denne enden av kjeden er for lave til å betale en barnepasser.

Hochschilds forskning illustrerer betydningen av en sosiologi som har sosiale relasjoner som sitt studieobjekt *og* som opererer med en global referanseramme for analyse. Hennes studie kan ses i lys av D.E.Smiths fokus på at sosiologer systematisk skal utforske hvilke sosiale relasjoner som *utgjør* et fenomen. Det er gjennom å *se etter det* at Hochschild avdekker disse globale omsorgskjedene. I følge Hochschild fokuserer mye av den amerikanske og europeiske forskningen på kvinner på ”a chainless, two-person picture of ”work-family balance” without considering the child care worker and the emotional ecology of which he or she is a part.” (Hochschild 2000:2) Slik forskning unnlater å se hvordan globale sosiale relasjoner er dypt vevd inn i vestlig familieliv, og tjener som forutsetninger for den vestlige *livsstilen*. Vestlige familiers import av barnepassere fra fattige land kan også ses i lys av D.E.Smiths begrep om medierende arbeid. Nannienes arbeidskraft er en forutsetning for tokarrierefamiliens livsstil, og, i følge Hochschild, i et større perspektiv for hele *den vestlige livsstilen*: ”The lifestyles of the First World are made possible by a global transfer of the services associated with a wife’s traditional role – child

care, home-making, and sex – from poor countries to rich one's.” (Ehrenreich og Hochschild 2003) Hun trekker paralleller mellom våre dagers globale omsorgskjeder og tidligere tiders overføring av materielle ressurser fra fattige til rike land. ”Are first world countries such as the United States importing maternal love as they have imported copper, zinc, gold, and other ores from third world countries in the past?”(Hochschild 2000:2)

Det er ulike behov som ligger til grunn for, og som opprettholder, den globale omsorgskjeden. I den vestlige verden er det tokarrierefamiliens behov for hjelp til å gjøre alt det arbeidet som den hjemmeværende moren tidligere tok seg av. I den andre enden av kjeden er det fattigdom som motiverer kvinner til å ta jobb som barnepassere i rike land. Som forutsetning for de globale omsorgskjedene ligger et globalt, kapitalistisk system. Det er ulikhet i lønns- og kostnadsnivå mellom fattige og rike land som gjør at dette systemet ”lønner seg” i begge ender av kjeden. Gjennom å importere en barnepasser får den amerikanske familien en rimelig løsning på en tidsklemme. En høy vestlig lønn (relativt i global sammenheng), gir barnepasseren mulighet til å sende penger hjem til egen familie, og finansiere sine egne barns skolegang.

Men de globale omsorgskjedene har skjulte omkostninger, som forplanter seg nedover i kjeden. Hochschild beskriver den store belastningen det er for kvinnene som år etter år lever uten barna sine. Helt i enden av kjeden finner vi de som kanskje betaler de største omkostningene: barna som blir forlatt. Deres følelsesmessige omkostninger er store, men så er også den økonomiske gevinsten kanskje tilsvarende stor: Mødrenes arbeid i utlandet gir barna muligheten til å gå på skole, og fritar dem fra et liv i ekstrem fattigdom.

Det er allikevel ikke den amerikanske barnefamilien vi finner helt i toppen av kjeden, men deres arbeidsgivere. I tidligere forskning har Hochschild belyst hvordan utearbeidende mødre nedlegger mye *emosjonelt arbeid* på jobben, som hun analyserer som sentralt for bedriftens lønnsomhet. I lys av dette perspektivet peker Hochschild på de store multinasjonale selskapene, som oftest lokalisert i USA, som siste ledd i omsorgskjedene. De er her inntjeningen fra de mange leddene i omsorgskjeden skjer, og overskuddet hentes ut.

Hva skal sosiologi være?

I denne oppgaven har jeg belyst hvordan eurosentrisme kommer til uttrykk i *sosiologien*, men den kritikken jeg her har fremført kan ha aktualitet også for andre fag - og for felt utenfor academia. Jeg tror ikke den konstruksjonen av ”oss” som produseres i sosiologien er spesiell, men at den er i tråd med en måte å se verden på som er utbredt på mange

områder i samfunnet. Eurosentrisme har mange former, og kommer til uttrykk på ulike nivåer – fra det individuelle til det institusjonelle og filosofiske (Harding 1998, se kap. 2). I denne oppgaven har jeg, med bakgrunn i postkoloniale perspektiver, argumentert for å forstå alle former for eurosentrisme som uttrykk for globale maktrelasjoner.

Europas/Vestens dominerende posisjon globalt, historisk og nåtidig, muliggjør eurosentrismens uttrykk, som igjen virker legitimerende for denne posisjonen. Det er med andre ord en gjensidig konstituerende relasjon mellom globale maktforhold og eurosentrisme. Dette gjelder også for styringssosiologien. Den springer ut av de styrendes perspektiv på samfunnet, og virker legitimerende for styringsrelasjonene.

I et slikt perspektiv kan den eurosentriske *sosiologien* forstås som ett, blant mange, uttrykk for eurosentrisme i samfunnet – og én brikke, blant mange, i legitimeringen av globale maktrelasjoner. Det ligger mange oppgaver for videre forskning i å synliggjøre disse ulike brikkene, og hvordan de virker sammen. Dorothy E. Smiths alternative sosiologi har som formål å kartlegge styringsrelasjonene – via ulike etnografiske innfallsvinkler. Gjennom å se eurosentrisme som en dimensjon ved styringsrelasjonene, tror jeg D.E.Smiths fremgangsmåte kan være et nyttig redskap for å kartlegge hvordan eurosentrismen virker på forskjellige områder i samfunnet, og på ulike nivåer – fra det individuelle til det institusjonelle.

Gjennom usynliggjøring av vestlige samfunn som dominerende og privilegerte i en global kontekst, kan den eurosentriske styringssosiologien ses som legitimerende for globale maktstrukturer. Man kan derfor argumentere for en anti-eurosentrisk sosiologi ut fra et perspektiv om at sosiologiens rolle er å bidra til endring av sosial ulikhet – globalt. Men det er også viktige *vitenskapsteoretiske* grunner til å motarbeide eurosentrismen i sosiologien. Vi ser stadig eksempler på hvordan norsk, eller vestlig, kultur og samfunnsliv, preges av forhold utenfor nasjonalstatens grenser: Norske velferdsordninger påvirkes av politiske beslutninger som tas i internasjonale organer⁷⁰. Terrorhandlingene som fant sted på amerikansk jord 11. september 2001 har hatt ringvirkninger over hele verden. Vi lever i en globalisert verden. En sosiologi som studerer vestlige samfunn som løsrevet fra globale relasjoner, kan derfor kritiseres for lav vitenskapelig standard, i forhold til D.E.Smiths

⁷⁰ Som for eksempel EU og WTO. Se diskusjon av dette i NOU 2005:06 fra Kommunal- og regionaldepartementet, kap 9: "Det nye lokaldemokratiet. Internasjonale avtaler og europeisering av Norge."

kriterier om at sosiologien skal produsere "[...]accurate and faithful representations of how things actually work [...]" (D.E.Smith 2005:42).

Referanser

- Action Aid, EURODAD, Oxfam papers. 2005. "EU Heroes and Villains Which countries are living up to their promises on aid, trade, and debt?"
- Al-Ali, Nadje. 2000. *Secularism, Gender and the State in the Middle East*. Cambridge: The Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Alatas, Syed Farid. 2001a. "The Study of the Social Sciences in Developing Societies: Towards an Adequate Conceptualization of Relevance." *Current Sociology* 49: 1-19.
- Alatas, Syed Farid og Sinha, Vineeta. 2001b. "Teaching classical sociological theory in Singapore: the context of Eurocentrism." *Teaching Sociology* 29: 316-331.
- Amin, Samir. 1992. *Eurosentrismen - kritikk av en ideologi*. Oslo: Forlaget Oktober A.S.
- Ashcroft, Bill, Gareth Griffiths, og Helen Tiffin. 1998. *Key concepts in post-colonial studies*. London: Routledge.
- Bank, World. 2002. "Poverty Reduction and the World Bank: Progress in Operationalisation the WDR 2000/2001." Washington, DC: World Bank.
- Baxter, Janeen, og Eric Olin Wright. 2000a. "The Glass Ceiling Hypothesis. A comparative Study of the United States, Sweden, and Australia." *Gender & Society: Official Publication of Sociologists for Women in Society* 14: 275-294.
- . 2000b. "The Glass Ceiling Hypothesis. A Reply to Critics." *Gender & Society: Official Publication of Sociologists for Women in Society* 14: 814-821.
- Beck, Ulrich. 2003. "The Analysis of Global Inequality: From National to Cosmopolitan Perspective." *Global Civil Society*.
- . 2004a. "Cosmopolitical realism: on the distinction between cosmopolitanism in philosophy and the social sciences." *Global Networks* 2: 131-156.
- . 2004b. *Globalisering og individualisering*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Blaut, James M. 2000. "Eight Eurocentric Historians." New York: The Guilford Press.
- Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 1990. *The logic of practice*. Oxford: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre, og Jean-Claude Passeron. 1977. "Book II: Keeping Order." s. 69-229 in *Reproduction in Education, Society, and Culture*. London: Sage.
- Britton, Dana M., og Christine L. Williams. 2000. "Response to Baxter and Wright." *Gender & Society: Official Publication of Sociologists for Women in Society* 14: 804-808.
- Césaire, Aimé. 2000. *Discourse on colonialism*. New York: Monthly Review Press.
- Charles, Maria, og Davis B. Grusky. 2004. "Ch. 1: The Four Puzzles of Sex Segregation." Pp. 3-37 in *Occupational Ghettos. The Worldwide Segregation of Women and Men*. Stanford: Stanford University Press.
- Coleman, James S. 1988. "Social capital in the Creation of Human Capital." *American Journal of Sociology* 94: 95-120.
- Collins, Patricia Hill. 2000. *Black Feminist Thought*. London: Routledge.
- Dirlik, Arif. 1997. *The Postcolonial Aura: Third World Criticism in the Age of Global Capitalism*. Colorado: Westview Press.
- Ehrenreich, Barbara, og Arlie Russell Hochschild. 2003. *Global woman: nannies, maids, and sex workers in the new economy*. London: Granta Books.

- Ferree, Myra, og Bandana Purkayastha. 2000. "Equality and Cumulative Disadvantage. Response to Baxter and Wright." *Gender & Society: Official Publication of Sociologists for Women in Society* 14: 809-813.
- Frankenberg, Ruth. 1993. *White women, Race matters. The social construction of whiteness*. London: Routledge.
- Gandhi, Leela. 1998. *Postcolonial theory: a critical introduction*. New York: Columbia University Press.
- Giddens, Anthony. 1984. *The constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Haraway, Donna J. 1991. *Simians, cyborgs, and women*. London: 1991.
- Harding, Sandra. 1998. *Is Science Multicultural? Postcolonialisms, Feminisms and Epistemologies*. Bloomington: Indiana University Press.
- Herbjørnsrud, Dag, og Stian Bromark. 2002. *Blanke løgner, skitne sannheter. En kritikk av det nye verdensbildet*. Oslo: Tiden Norsk Forlag A/S.
- Hochschild, Arlie. 2000. "The Nanny Chain." *The American Prospect* 11.
- Hylland Eriksen, Thomas. 11.10.2002. "Afrika og anti-eurosentrismen." i *Morgenbladet*. Oslo.
- Kjeldstadli, Knut, ed. 2003. *Norsk innvandringshistorie*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Landry, Donna og MacLean Gerald. 1996. *The Spivak Reader. Selected Works of Gayatri Chakravorty Spivak*. New York: Routledge.
- Lamont, Michèle. 1992. *Money, Morals and Manners. The Culture of the French and American Upper-middle Class*. Chicago: University of Chicago Press.
- Linné Eriksen, Tore. 2005. *Globalhistoriske hovedlinjer: fra de første mennesker til imperialismens tidsalder*. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Loomba, Ania. 1998. *Colonialism/Postcolonialism*. London: Routledge.
- Lyon, Davis. 1995. *Postmodernitet. En introduktion.*: Det lille forlag.
- Macionis, J., og K Plummer. 2005. *Sociology. A Global Introduction*. London: Prentice Hall.
- Moi, Toril. 2001. *Jeg er en kvinne*. Oslo: Pax.
- Mulinari, Diana. 2005. "Forskarens biografi och situerad kunskapsproduktion." in *Att utmana vetandets gränser - en bok om metod, metodologi och epistemologi*, redigert av Möller, Annika og Wettermark, Hanna. Malmö: Daleke Grafiske AB.
- Nilsen, Rune Åkvik. 1995. "Max Weber og det europeiske mirakelet." *Sosiologi i dag* 2: 3-30.
- Nygaard, Thomas. 1995. "Den sosiologiske bekymring." s. 14-18 i *Den lille sosiologiboka. Innføring i sosiologisk handlingsteori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- O'Brien. 1982. "European Economic Development: The Contribution of the Periphery." s. 1-18 in *The Economic History Review*.
- Powell, Arthur B, og Marilyn Frankenstein. 1997. *Ethnomathematics: challenging eurocentrism in mathematics education*. Albany: State University of New York Press.
- Said, Edward W. 1978. *Orientalism*. London: Routledge & Kegan Paul.
- . 1993. *Culture and Imperialism*. New York: Alfred A. Knopf.
- San Juan, E. (Epifanio). 1998. *Beyond postcolonial theory*. New York: St. Martin's Press.
- Seierstad, Åsne. 2002. *Bokhandleren i Kabul: et familiedrama*. Oslo: Cappelen.
- Shohat, Ella/Stam, Robert. 1994. *Unthinking Eurocentrism - multiculturalism and the media*. London: Routledge.
- Smith, Dorothy E. 1990. *The Conceptual Practices of Power - a Feminist Sociology of Knowledge*. Boston: Northeastern University Press.

- . 1992. "Sociology from Women's Experience: A reaffirmation." *Sociological Theory* 10:1 Spring.
- . 1999. *Writing the Social - Critique, Theory, and Investigations*. Toronto: University of Toronto Press Incorporated.
- . 2001. "Texts and the Ontology of Organizations and Institutions." *Studies in Cults., Orgs. and Socs.* 7: 159-198.
- . 2005. *Institutional Ethnography: a Sociology for People*. Oxford: Alta Mira Press.
- Tvedt, Terje. 1990. *Bilder av "de andre"*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wallerstein, Immanuel. 1999. "Eurocentrism and Its Avatars." i *The end of the world as we know it: Social Science for the Twenty-First Century*. London: University of Minnesota Press.
- Weber, Max. 1972. *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*. Oslo: Gyldendal.
- Widerberg, Karin. 1995. "Sociologins makt - maktens sosiologi." *Sociologisk Forskning*.
- . 2004. "Køn og samfund." i *Klassisk og moderne samfundsteori*, redigert av Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen. København: Hans Reitzels forlag.
- Wikan, Unni. 1976. *Fattigfolk i Cairo*. Oslo: Gyldendal.
- Wolf, Eric. 1982. *Europe and the People Without History*. London: University of California Press.
- World Bank. 2002. "Poverty Reduction and the World Bank: Progress in Operationalisation the WDR 2000/2001." Washington D.C: World Bank
- World Bank 2003. "Development Report." Washington D.C: World Bank

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Denne oppgaven inneholder 37 948 ord.